

**KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
İLİTAM PROGRAMI**

DİNLER TARİHİ

(DERS NOTLARI)

Doç. Dr. Nihat DURAK

nihat.durak@kocaeli.edu.tr
<https://avesis.kocaeli.edu.tr/nihat.durak>
02623034531

İZMİT 2026

1. ÜNİTE

YAHUDİLİĞE GİRİŞ, YAHUDİLİKLE İLGİLİ TERİMLER ve YAHUDİLİĞİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

KONULAR:

1. YAHUDİLİĞE GİRİŞ
2. YAHUDİLİKLE İLGİLİ TERİMLER
 - 2.1. İbrani
 - 2.2. İsrail
 - 2.3. Yahudi
 - 2.4. İsrailî
 - 2.5. Musevi
 - 2.6. Nuhilik
3. YAHUDİLİĞİN TEMEL ÖZELLİKLERİ
 - 3.1. Seçilmişlik
 - 3.2. Kutsal Toprak
 - 3.3. Mabed
 - 3.4. Mesihçilik

AMAÇLAR:

1. Yahudilikle ilgili terim ve kavramları bilmek.
2. Yahudiliğin temel özelliklerini ve bunların Yahudi kimliğinin oluşumundaki etkilerini ifade edebilmek.

HAZIRLIK SORULARI:

1. İbrani kelimesinin sözlük ve terim anlamı nedir?
2. İsrail kelimesinin sözlük ve terim anlamı nedir?
3. Yahudi kelimesinin sözlük ve terim anlamı nedir?
4. İsrailî kelimesinin sözlük ve terim anlamı nedir?
5. Musevi kelimesinin sözlük ve terim anlamı nedir?
6. Nuhilik nedir?
7. Yahudi kimliğini oluşturan dört özelliği açıklayınız.

1. YAHUDİLİĞE GİRİŞ

Yahudilik, Hz. Musa'ya gelen vahiyle başlayıp süre gelen bir dindir. Yahudilik, vaad edilmiş topraklarla özdeşleşmiş bir millet hayatını, ortak inancı, dili, edebiyatı ihtiva etmektedir. Yahudilik terimi aynı zamanda belli bir ırka, kültüre ve dine mensup olmayı ifade eden çok kapsamlı bir anlam içermektedir.

Yahudilik, ilahi kaynaklı üç dinden biri ve tarihi olarak en eskisidir. Yahudilerin dini, Yahudilik adını almadan önce, kavmin adına bağlı olarak “İbranilerin veya İsrailoğullarının dini” olarak adlandırılmıştır. MÖ 538’de Babil Sürgünü sonrası geri geldikleri Filistin topraklarında ağırlıklı olarak, Yahuda kabilesine mensup grupların yerleştiği bölgenin Yahuda ismiyle adlandırılmasından dolayı, Ezra ile kutsal kitaplarına tekrar kavuşan bu halkın dinine, Yahudilerin dini anlamında Yahudilik adı verilmiştir.

Hız. Musa’nın İsrailoğullarına tebliğ ettiği din, ilahi vahye dayanıyordu. Bu dinin merkezinde kutsal kitap olarak, Tevrat vardır. Hız. Musa da ilahi vahyi alıp insanlara bildiren ve yaşayışı ile örnek olan bir peygamberdir. Bu dinin çerçevesi ve temel kuralları Tevrat’ta belirlenmiştir. İsrailoğullarına gönderilen peygamberler, Tevrat’ın hüküm ve kurallarını öğütleyip uygulamıştır.

Yahudilik’te din ile etnisite iç içe geçmiştir.

2. YAHUDİLİKLE İLGİLİ TERİMLER

2.1. İbrani

Yahudilerin “kurucu ata” kabul ettiği Hız. İbrahim, Tevrat’ta İbrani olarak takdim edilmektedir (Tekvin 14:13). Hız. Nuh’un üç oğlundan biri olan Sam’ın soyundan gelen Eber (Ever), Hız. İbrahim’in büyük atasıdır. Hız. İbrahim, Eber’in soyundan geldiği için İvri (İbrani) terimiyle isimlendirilir. İbrani kelimesi, Hız. İbrahim, Hız. İshak, Hız. Yakup ile onların çocuk ve torunlarını tanımlar.

Başka bir yoruma göre ise Eber (Ever), “öte yaka” demektir. Hız. İbrahim ile beraberindekiler Filistin topraklarına, Fırat nehrinin öte yakasından geldikleri için, onlara “öte yakanın insanları” anlamında bu isim verilmiştir.

2.2. İsrail

İsrail terimi, Hız. İbrahim’in torunu Hız. Yakup’a, Yahudi geleneğine göre bizzat Tanrı tarafından verildiğine inanılan bir addır. Yahudi literatürüne göre anlamı, “Tanrı’yla mücadele eden ve galip gelen kişi” demektir. Tevrat’a göre, Hız. Yakup ilahi bir varlıkla güreştiği için bu isimle adlandırılmıştır (Tekvin, 32:22-32).

Hız. Yakup, kendini “Tanrı adamı” olarak tanıtan birisiyle sabaha kadar güreşmiştir. Hız. Yakup’a üstün gelemeyen bu kişi, “Tanrı’yla ve insanlarla güreşip yendin. Artık sana Yakup değil İsrail denecek” diyerek onu takdis etmiştir. İsrail adını aldıktan sonra Hız. Yakup’un soyuna, yani İbranilere Babil Sürgünü’ne (MÖ 586) kadar “İsrailoğulları” (Benî İsrail) denilmiştir.

Tevrat’taki bir başka ibareye (Hoşea 12:5) göre ise, Hız. Yakup’un güreştiği kişi, Tanrı’nın meleğidir. İsrail ismi, aynı zamanda Hız. Süleyman sonrasında ikiye bölünen İsrailoğulları Krallığı’nın kuzey bölümünün ve sonrasında 14 Mayıs 1948’de kurulan Yahudi devletinin adı olmuştur. İsrail ismi, tarihsel olarak Hız. Yakup’tan Babil Sürgünü’ne kadar olan dönemde kullanılmıştır.

İsrail terimi, Kur’an-ı Kerim’de iki ayette (Al-i İmran 3/93; Meryem 19/58) ve kırk bir kez de Beni İsrail (İsrailoğulları) şeklinde geçmektedir. İsrail kelimesi İslam ulemasına göre “Allah’a geceleri çok ibadet eden, geceleri Allah’a doğru yürüyen” manasına gelir.

Kuran-ı Kerim’de Yehud kelimesi sadece Medeni surelerde geçerken, İsrailoğulları (Beni İsrail) adlandırması Mekki surelerde ve aynı zamanda İslâm öncesi dönemde meydana gelen hadiselerin anlatıldığı ayetlerde yer almaktadır.

İslami literatür, Beni İsrail terimiyle, Hz. Yakub’un soyundan gelen ve ırken Yahudi olanları, Yehud terimiyle ise hem bunları hem de başka ırklardan olup bu dine girenleri ifade etmektedir.

2.3. Yahudi

Bir görüşe göre Yahudi terimi, Babil Sürgünü sonrası ortaya çıkmıştır. Babil halkı, Filistin’in kuzeyinde kurulu Yuda veya Yahuda Krallığı’ndan sürgün edilen İsrailoğullarını “Yahudalı” anlamında “Yahudi” olarak adlandırmıştır. Bu tarihten itibaren İsrailoğulları, Yahudi olarak anılmaya başlanmıştır. Yahudi kavramından türetilen Yahudilik, bu tarihten itibaren Hz. Musa’nın getirdiği dinin adı olmuştur.

Bir diğer görüşe göre Yahudi lafzının aslı, İbranice Yehudi (çoğulu Yehudîm)’dir. Hz. Yakub’un dördüncü oğlu Yeuda veya Yehudah’dan türetilmiştir. “Tanrı’ya şükür” anlamına gelmektedir. Babil Esareti sonrasında, Yehuda’nın soyundan gelsin veya gelmesin tüm İsrailoğullarının ismi haline gelmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de bu terim Yehudi şeklinde tekil, Yehud şeklinde çoğul veya Hud şeklinde geçmektedir. Kur’an’da, Medeni surelerde hvd kökünden türeyen kelimeler ve Yehud kelimesi olarak yer almaktadır. Hz. İsa’dan önceki Yahudiler İsrailoğulları, ondan sonrakiler de Yahudi adıyla anılmaktadır.

2.4. Musevî

İslami kaynaklarda, Yahudiler için, İbrani, Yahudi ve İsrailoğulları terimlerinin yanı sıra Hz. Musa’ya nispetle “Musevi” kavramı da kullanılmıştır.

Müslüman ülkelerde de tarihen Yahudi teriminin yüklenmiş olduğu menfi çağrışımdan dolayı, Yahudiler kendilerini Musevi (Hz. Musa taraftarı, Hz. Musa’ya bağlı) olarak adlandırmıştır.

2.5. İsrailî

Hristiyan toplumlarında Hz. İsa’yı çarmıha geren/gerdiren unsur olarak görülen Yahudiler, bu ülkelerde tehdit olarak algılanmış, gettolarda, banliyölerde olarak yaşamak zorunda kalmıştır. Bu gibi sebeplerden ötürü, Yahudi terimi bir tahkir kelimesi ifade eder hale gelmiştir. Bundan dolayı Yahudiler de, Hristiyan ülkelerde İsrailî (İsraili, İsrail’e ait) ismini kullanmayı tercih etmiştir.

İsrailî terimi, 21. yy.’da İsrail’de yaşayan fakat Yahudi din ve etnisitesine mensup olmayan cemaatleri adlandırmak için de kullanılmaya başlanmıştır.

2.6. Nuhilik

Yahudiliğe göre Nuhiler, Hz. Nuh’un tevhid temeline esasına dayalı yedi kanununu benimseyen topluluktur. Nuhilik prensiplerini yerine getirenler, yarı mühtedi sayılmaktadır. Her iki cihanda kurtuluşa ulaştıkları kabul edilmektedir.

Nuhilik prensipleri şunlardır:

1. Putlara tapmamak.
2. Küfürden yüz çevirmek.
3. Zinadan, bilhassa yakın akraba zinasından uzak durmak.
4. Adalete riayet etmek.
5. Kan dökmemek.
6. Hırsızlık yapmamak.
7. Kesilmeden Ölen (Kanı Akıtılmadan) Hayvanın Etini Yememek.

3. YAHUDİLİĞİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Yahudiliği, diğer dinlerden ayıran dört temel özelliği vardır:

Seçilmişlik, Kutsal Toprak, Mabed ve Mesihçilik.

Bir Yahudi için, bunların gerçekleşeceğine iman etmek, aynı zamanda dini bir gerekliliktir.

3.1. Seçilmişlik

Yahudiliğe göre Tanrı, ataları İbrahim, İshak ve Yakup'la bir ahid yapmış, onların soyunu kendisi için özel ve mümtaz bir millet olarak seçmiştir. Bu yüzden Tanrı, tarih boyunca onlara her daim yardım etmiştir. Ayrıca kutsal kitap Tevrat'ı diğer uluslara vermemiş, onu seçilmiş millet olarak adlandırdığı Yahudilere vermeyi uygun bulmuştur. Seçilmişlik düşüncesi, tarihen Yahudileri diğer milletlerden farklı kılmıştır. Yahudiler her türlü sıkıntı ve sürgüne uğradıkları hal ve zamanlarda dini karakterlerini bu fikir vesilesiyle muhafaza etmiştir.

3.2. Kutsal Toprak (ha-Eretz ha-Kodes)

Yahudilik, belli bir toprak parçası ile bütünleşmiş ve kendini bu şekilde ifade eden bir dindir. Tanrı'nın seçmesiyle belirlenen, kutsal toprakların dışında Yahudilik ve kuralları tam anlamıyla yaşanamaz. Yahudilerin mutlaka bu topraklarda yaşamaları gerekir. Yahudi uleması, gerekli şartlara haiz olup ta kutsal topraklarda yaşamayı tercih etmeyenleri, Musa şeriatına karşı gelmiş bir günahkâr olarak görmektedir. Yahudi din geleneğine göre Kudüs, dünyanın merkezi şehridir. Ölümünden sonra tekrar diriliş burada vuku bulacaktır.

3.3. Mabed

Yahudilik, mabed merkezli bir dindir. Yahudilikte çoğu ibadetin mabette gerçekleştirilmesi elzendir. Bu mabed, sıradan Yahudi mabedi değildir. Yerini Tanrı'nın belirlediği ve yine O'nun talebiyle Kral Süleyman tarafından yaptırılan Kudüs'teki Süleyman Mabedi'dir. Bu mabedin adı Bet Ha-Mikdaş'tır (Beytu'l-Makdis). Tarihte birçok kere tahribata uğrayan ve en son MS 70'te tamamen yıkılan Süleyman Mabedi'nden geriye sadece Batı Duvarı/Ağlama Duvarı (Ha-Kosel Ha-Ma'arovi) (Kotel) (Hâitu'l-Burâk) kalmıştır. Yahudiler, bu duvarın önünde ağıt yakıp, mabedin yeniden inşa edilmesi için Tanrı'ya yalvarır.

3.4. Mesihçilik

Mesih (Maşiah, Hristos, Christ) terimi, Yahudilerin kutsal kitaplarında Hz. Davud sonrası krallar için kullanılmıştır. Yahudilerdeki Mesih beklentisi MS 70 sonrası Roma

İmparatorluğu'nun Kudüs'ü işgal edip, mabedi yıkmasından sonra daha ön plana çıkmıştır. Romalılar, mabedi yıkmanın yanı sıra Yahudilerin dinî kurumlarını da ortadan kaldırarak büyük bir baskı uygulamıştır. Bu yıkımdan sonra bir daha toparlanamayan Yahudiler, 1948'e kadar devamlı başka milletlerin egemenliği altında yaşamıştır. Bu durum, onlarda Davud soyundan gelecek ve kendilerini kurtaracak olağanüstü güçlere sahip bir Mesih inancının doğuşuna sebep olmuştur.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Fırat nehrinin karşı kıyısından geldikleri için, öte yakının insanları anlamında Yahudiler için kullanılan terim hangisidir?

- A) İbrani B) İsraili C) Musevi D) İsrail E) Nuhi

2. Yahudi literatüründe Tanrı'yla mücadele eden ve galip gelen anlamındaki terim hangisidir?

- A) Nuhi B) İsrail C) Siyonist D) Musevi E) Yahudi

3. Kuran-ı Kerim'de Hz. İsa öncesi Yahudiler hangi isimle yer alır?

- A) Nuhiler B) Yakubiler C) İsrailoğulları D) Ehl-i Kitap E) Yehud

4. Kuran-ı Kerim'de Hz. İsa sonrası Yahudiler hangi adla yer alır?

- A) Yakubiler B) Nuhiler C) Ehl-i Kitap D) Yehud E) İsrailoğulları

5. Aşağıdakilerden hangisi Nuhilik prensiplerinden biri değildir?

- A) Putlara tapmamak B) Küfürden yüz çevirmek
C) Zinadan, bilhassa yakın akraba zinasından uzak durmak
D) Adaletle riayet etmek E) Mesih'in gelmesini beklemek

2. ÜNİTE

YAHUDİLİĞİN DOĞUŞ VE GELİŞİMİ

KONULAR:

1. YAHUDİLİĞİN DOĞUŞ ve GELİŞMESİ

1.1. Hz. Musa

1.2. On Emir

AMAÇLAR:

1. Yahudiliğin doğuşu ve tarihsel gelişimini kavramak.
2. Hz. Musa'nın Yahudilikteki yerini kavramak.
3. On Emir'in Yahudilik ve insanlık için önemini açıklamak.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Yahudi geleneğinde ilk Yahudi kabul edilen kişi, kimdir?
2. On Emir, değindiği konular bakımından hangi başlıklarla sınıflandırılabilir?
3. Şabat hakkında bilgi veriniz.
4. Tâbutu'l-Ahd terimi hakkında bilgi veriniz.

1. YAHUDİLİĞİN DOĞUŞ VE GELİŞMESİ (MÖ 18.-16. yy.)

Yahudiler tarihlerini Hz. İbrahim'le başlatır. Yahudi inancına göre Hz. İbrahim, ilk Yahudi'dir.

Hz. İbrahim, Tevrat'ın ifadesine göre Keldanilerin yaşadığı Ur şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Terah (Kur'an-ı Kerim'e göre Azer), ailesini alarak Harran'a hicret etmiştir. Tanrı, sonrasında Hz. İbrahim'e Kenan diyarına gitmesini emretmiştir. Bunun üzerine Hz. İbrahim yanına ailesini de alarak Kenan'a göç etmiştir. Burada kuraklığın baş göstermesi üzerine Mısır'a giden Hz. İbrahim tekrar Kenan'a dönmüştür. Yaşı ilerlemiş olan Hz. İbrahim ve eşi Hz. Sara'nın çocuğu olmamıştır.

Bunun üzerine Hz. Sara, Hz. İbrahim'in, cariyesi Hz. Hacer'le evlenmesini istemiştir. Hz. İbrahim'in Hz. Hacer'le evliliğinden Hz. İsmail dünyaya gelmiştir. Hz. Hacer'in çocuğunun olması Hz. Sara'da bir kıskançlığa yol açmıştır. Daha sonra Hz. Sara'da İshak isminde bir çocuk dünyaya getirmiştir. Hz. İshak'ın doğumu, Hz. Sara'nın Hz. Hacer ve Hz. İsmail'e karşı kıskançlık hislerinin artmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Hz. İbrahim, Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i bugünkü Arap Yarımadası'ndaki Paran isimli yere götürmüştür. Hz. İsmail, buraya yerleşmiş ve Arapların atası olmuştur.

Tevrat'a göre Hz. İbrahim'in neslini devam ettiren Hz. İshak da iki oğula sahip olmuştur. Bunlardan Hz. Yakup (diğeri Esav), İsrail unvanını alarak Yahudi tarihinde ön plana çıkmıştır. Hz. Yakup, on iki oğlunun arasında Hz. Yusuf'a derin bir sevgi duymaktaydı. Bu hissiyat, kardeşlerinin Hz. Yusuf'u kıskanmasına sebep olmuştur. Kardeşleri bu duyguyla Hz. Yusuf'u kuyuya atmıştır. Daha sonra oradan geçmekte olan bir kervan onu kurtarmış ve Mısır'a götürüp firavunun memuru olan Potifar'a satmıştır. Potifar'ın karısı, Hz. Yusuf'a âşık olup ilgisine karşılık görmeyince iftira ederek onu hapse attirmiştir. Hz. Yusuf hapiste iken firavunun gördüğü bir rüyayı tabir ederek hapisten kurtulmuş ve firavunun nezdinde mühim bir konuma

yükselmiştir. Daha sonra Filistin'deki babası Hz. Yakup ve kardeşlerini Mısır'a getirtmiştir. İsrailoğulları bu hadiseyle Mısır'a yerleşmiştir.

1.1. Hz. Musa (MÖ 13. yy.)

Hz. Yusuf'un vefatıyla, İsrailoğulları açısından Mısır'da durum değişmiştir. Tahta çıkan yeni firavun, İsrailoğullarını köleleştirmeye girişmiştir. İsrailoğulları, dört yüz seneye yakın Mısır'da köle olarak yaşamıştır. İsrailoğulları Mısır'da köle olarak hayat sürerken dönemin Mısır firavunu bir rüya gördü. Rühayı yorumlayan müneccimler, çok yakın bir zamanda İsrailoğullarından bir erkek çocuğun doğacağını ve bu çocuğun firavunun saltanatını elinden alacağını söyledi. Bu yorum, firavunu korkuttu. Firavun, İsrailoğullarından doğacak bütün erkek çocukların katlini emretti. O sene içinde doğan Hz. Musa'yı (İbranice Moşeh, Grekçe Moses) annesi bir sepetin içine koyup Nil Nehri'ne salmıştır. Sepet, firavunun kızı tarafından bulunmuştur. Çocuğu öldürmeyip, evlatlık olarak sarayda kalmasına karar vermişlerdir.

Böylece Hz. Musa zamanının en güçlü krallarından biri olan firavunun sarayında yetişmiştir. Firavunun sarayında büyüyen Hz. Musa, bir gün şehre gitmiş; gezinirken bir İsraili ile bir Mısırlının kavgasına şahidlik etmiştir. Hz. Musa, İsrailiye yardım niyetiyle kavgaya müdahale etmiş, Mısırlıya attığı tokat, onu kazara ölümüne sebep olmuştur. Firavunun cezasından endişe eden Hz. Musa, Mısır'dan kaçıp Medyen'e (Midyan) gitmiştir. Orada Midyan Kâhini Yetro'nun (Hz. Şuayp) yanında çobanlık yapmaya başlamıştır. Bilahire onun kızı ile evlenmiştir. Hz. Musa, bir gün Yetro'nun koyunlarını güderken, Tanrı, Horep Dağı'nda alev almış bir çalılığın içinden Hz. Musa'ya nida etmiştir. Kendisine İsrailoğullarını Mısır esaretinden kurtarma vazifesini vermiş, kardeşi Harun'u da ona yardımcı kılmıştır. Bu hadise, aynı zamanda Hz. Musa'nın nübüvvet vazifesinin başlangıcıdır.

Hz. Musa, Tanrı'dan bu görevi aldıktan sonra İsrailoğullarını ecdad yurduna götürmek üzere Mısır'a dönmüştür. Firavundan kavminin Mısır'dan çıkmasına müsaade etmesini istemiştir. Ancak firavun, bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine Mısır, birçok felakete uğramıştır. Musibetlerin nedeni İsrailoğullarının Mısır'dan ayrılmalarına müsaade edilmemesinden kaynaklandığını düşünen Mısır halkı, firavunun bu ısrarından caymasını talep etmiştir. Hz. Musa İsrailoğullarıyla birlikte Mısır'dan ayrılmış, üç ay sonra Sina'ya varmışlardır. Orada Tanrı, Yahudiliğin temel ilkelerini oluşturan On Emir'i Hz. Musa'ya vermiştir.

1.2. On Emir/El-Avamîru'l-Aşere/Asarat Ha-Dıvarim/Ten Commandments

Ve Tanrı şunları söyledi:

1. "Seni Mısır diyarından, köleler evinden çıkaran Tanrın Yehova Benim. Karşımda Benden başka tanrın olmayacak.

2. Kendine oyma put yapmayacaksın; yukarıda göklerde, aşağıda yerde veya yerden aşağıda, sulara olanlara benzer bir şekil yapmayacaksın. Onların önünde eğilmeyeceksin ve onlara kulluk etmeyeceksin. Çünkü Ben, Tanrın Yehova, tam bağılık isteyen bir Tanrı'yım. Benden nefret eden babaların suçunun cezasını oğullarına, üçüncü ve dördüncü nesle çektiren, fakat Beni seven ve emirlerime uyanların binlerce nesline vefalı sevgi gösteren Tanrı'yım.

3. Tanrın Yehova'nın adını boş yere ağza almayacaksın, çünkü Yehova, adını boş yere ağza alanı cezasız bırakmaz.

4. Sebt gününün kutsallığını unutmadan, altı gün çalış, bütün işini yap. Fakat yedinci gün Tanrın Yehova için Sebttir. O gün hiç bir iş yapmayacaksın; sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanın ve şehrinde yaşayan yabancı hiçbir iş yapmayacak. Çünkü Yehova gökleri, yeri, denizi ve içlerindeki her şeyi altı günde yarattı ve yedinci günü dinlenme günü yaptı. Bu nedenle Yehova Sebt gününü kutsadı, onu kutsal bir gün olarak ayırdı.

5. Annene ve babana saygılı ol ki, Tanrın Yehova'nın sana vermekte olduğu toprakta ömrün uzun olsun.

6. Adam öldürmeyeceksin.

7. Zina yapmayacaksın.

8. Çalmayacaksın.

9. Komşun hakkında yalan şahitlik yapmayacaksın.

10. Komşunun evine göz dikmeyeceksin. Komşunun karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, ona ait hiçbir şeye göz dikmeyeceksin.” (Çıkış, 20:1-17)

Sina'daki bu hadiseden sonra Hz. Musa, ecdadına vaad edilmiş (Arzu'l-Mev'ud) topraklara gitmek için İsrailoğullarıyla yola koyulmuştur. İsrailoğulları bu göç sırasında sık sık Hz. Musa'ya zorluk çıkarmış, Tanrı, bu eylemleri sebebiyle birçok defa onları cezalandırmıştır. Bunların en kapsamlısı ise kırk yıl çölde dolaşmalarıydı.

Hz. Musa, peygamberlik vazifesi müddetince Tanrı'nın vahy ettiği ayetleri bir kitap hâline getirip, iki levhayla birlikte Ahit Sandığı'nın (Tabutu'l-Ahd) içinde muhafaza etmiştir. Ahit Sandığı'nı İsrailoğulları göç yolunda devamlı beraberlerinde götürmüştür. Hz. Musa, yüz yirmi yaşındayken Moep (Sina Çölü'nün Filistin hududuna yakın bölümü)'te vefat etmiş, oraya defnedilmiştir. Yani Kudüs'ü görmek veya oraya girmek kendisine nasip olmamıştır.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Yahudi geleneğinde ilk Yahudi, ilk peygamber kabul edilen kişi, kimdir?

A) Hz. İbrahim B) Hz. Âdem C) Hz. Nuh D) Hz. Musa E) Hz. Harun

2. Tâbutu'l-Ahd kavramının terim anlamı nedir?

A) Tabut B) Kutsal Ahid Sandığı C) Tahta Sandık
D) Ahşap Kutu E) Hz. Musa'nın Kabri

3. Yahudilerin kutsal günü hangisidir?

A) Pazar B) Cuma C) Cumartesi D) Salı E) Perşembe

4. Aşağıda yer alan şecere sıralamalarının hangisi, kronolojik olarak doğrudur?

A) Hz. Musa-Hz. Yusuf-Hz. Harun-Hz. İshak
B) Hz. İshak-Hz. Yusuf-Hz. Yakup-Hz. İbrahim
C) Hz. İbrahim-Hz. Yakup-Hz. Yusuf-Hz. Hz. Şit
D) Hz. İbrahim-Hz. İshak-Hz. Yakup-Hz. Yusuf
E) Hz. İshak-Hz. İbrahim-Hz. Yusuf-Hz. Yakup

5. Kuran-ı Kerim’de Azer olarak geçen Hz. İbrahim’in babasının ismi Tevrat’ta ne olarak geçer?

- A) Hz. Âdem B) Hz. Nuh C) Hz. İdris D) Hz. Şit E) Terah

3. ÜNİTE

YAHUDİ TARİHİNDE ÖNEMLİ ZAMAN DİLİMLERİ

KONULAR:

1. YAHUDİ TARİHİNDE ÖNE ÇIKAN ZAMAN DİLİMLERİ

- 1.1. Hâkimler ve Krallar Dönemi
- 1.2. I. Mabed Dönemi
- 1.3. I. Sürgün Dönemi
- 1.4. II. Mabed Dönemi
 - 1.4.1. Ezra-Uzeyr
- 1.5. II. Sürgün Dönemi

AMAÇLAR:

1. Yeşu, Hz. Davud ve Hz. Süleyman dönemlerini özetleyebilecek.
2. Yahudi kimliğini tesis eden dört devreye; 1. Mabed, 1. Sürgün, 2. Mabed ve 2. Sürgün dönemlerine hâkim olacak.
3. Ezra-Uzeyr hususunu izah edebilecek.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Yeşu'nun Yahudi tarihindeki önemini açıklayınız?
2. Beytu'l-Makdis'in inşasını anlatınız?
3. 1. Sürgün Dönemi'ni sonuçlarıyla anlatınız.
4. 2. Mabed Dönemi'ni neticeleriyle anlatınız.
5. Ezra'nın Yahudilikteki önemini izah ediniz.
6. 2. Sürgün Dönemi'ni sonuçlarıyla anlatınız.

1. YAHUDİ TARİHİNDE ÖNE ÇIKAN ZAMAN DİLİMLERİ

1.1. Hâkimler ve Krallar Dönemi (MÖ 12.-11. yy.)

Hız. Musa'dan sonrası, yerine Yeşu (Yuşa) geçmiştir. Yeşu, mukaddes topraklara göç sırasında İsrailoğullarına hem önderlik hem de nebilik yapmıştır.

Yeşu'dan sonra İsrailoğulları bir süre başsız kalmıştır. Vaad edilen topraklara yerleşen İsrailoğulları on iki sığta ayrılarak her biri kendi mıntıklarında "hâkim" (şoft) olarak isimlendirilen kabile reisleri tarafından yönetilmiştir. Bu kabilelerden Yahuda ve Bünyamin sığtları güneye diğer on kabile kuzeye yerleşmiştir. Fakat bu ayrılık kabileler arasında rekabet, kavga ve çekişmelere yol açmıştır.

Bunun üzerine İsrailoğulları, cıvar ülkelerin hükümdarlarını emsal göstererek Tanrı'dan kendilerine bir kral vermesini talep etmiştir. Tanrı, İsrailoğullarına ilk kral olarak Saul'u (Kur'âmı Kerîm'de Tâlut) vazifelendirmiştir.

İsrail Krallığının en güçlü çağı Kral Davut (Hz. Davut) ve oğlu Kral Süleyman (Hz. Süleyman) döneminde yaşanmıştır. Kral Davut, Kenan coğrafyasını bütünüyle fethederek Mısır'dan Mezopotamya'ya kadar tüm mıntıkayı kontrol altına almış ve boyları tekrar birleştirerek İsrail egemenliğini tesis etmiştir.

1.2. I. Mabet Dönemi (MÖ 10. yy.-MÖ 586)

Hız. Davud'un vefatı sonrası yerine geçen oğlu Kral Süleyman ise Kudüs'te bir mabet inşa etmiştir. Yahudilerin Bet ha-Mikdaş (Beytu'l-Makdis) olarak isimlendirdikleri bu tapınak İsrail'in bağımsızlık ve monoteizminin nişanı olarak kabul edilmiştir.

Mabedin MÖ 953'te ibadete açılmasıyla, Yahudilik tarihinde 1. Mabet Dönemi başlamıştır. Böylece Kral Süleyman devrinde güçlü merkezi idare ve dini sistem birleşmiştir.

Kral Süleyman'ın iktidarı sonrası İsrail birliğini sürdürmek zorlaşmıştır. Önce kuzeyde yaşayan İsrailoğullarının on sıbtı başkaldırarak, başkenti Samiriye olan yeni bir krallık tesis etmiştir. Güneydeki iki İsrail boyu ise Yahuda Krallığı adıyla bir idari sistem kurmuştur. Böylece iki asır boyunca İsrailoğulları iki farklı krallığa bölünmüş olarak yaşamıştır.

Bunlardan İsrail Krallığı putperestliğe yönelmiştir. İsrail Kralı Yerobeam, halkının Kudüs Mabedi'ne eğilim göstereceği endişesiyle iki altın buzağı yaptırarak Yahudileri bunlara tapınmaya teşvik etmiştir. Yerobeam, bu putların İsrailoğullarının Mısır'dan çıkmalarına yardım eden ilahlar olduğunu ilan edip, Tevrat'ı da yürürlükten kaldırmıştır. Halkı putperestleştiren bu krallık MÖ 722'de Asurlular tarafından yıkılmıştır. Yahuda Krallığı ise MÖ 586'da Babil Kralı Buhtunnasr (II. Nabukadnezar) (MÖ 605-562) tarafından sonlandırılmıştır. Kudüs'teki mabet, Babilliler tarafından tahrip edilmiştir. Hız. Süleyman zamanında başlayan I. Mabet Dönemi böylece sona ermiştir.

1.3. I. Sürgün Dönemi (Babil Sürgünü) (MÖ 586-MÖ 538)

Buhtunnasr, Yahuda halkını esir olarak Babil'e götürmüş ve bu esaret hayatı yetmiş sene kadar devam etmiştir. Bu sürgün, Yahudi tarihinin ilk büyük sürgünü ve en mühim olaylarından başta gelenidir.

1.4. II. Mabet Dönemi (MÖ 515-MS 70)

Yahudiler Babil'de yetmiş sene sürgünde kalmıştır. Babil sürgünü, Perslilerin muntıkaya hâkimiyetiyle sona ermiştir. Perslerin Babillileri mağlup etmesinin ardından bölgenin yeni hâkimi olan Pers Kralı Koreş (Keyhüsrev) (Cyrus) (MÖ 559-530), sürgündeki İsrailoğullarının Yahuda'ya geri dönmelerine müsaade etmiştir. Koreş, bundan dolayı Yahudilerce "Mesih" olarak tanımlanmıştır. Sürgünden dönen ilk topluluk tarafından temeli atılan Mabedin ikinci kez inşası, Pers Kralı Darius'un (MÖ 552-486) destek ve Zerubavel'in liderliğinde, sürgünden dönen ikinci grup tarafından tamamlanmıştır (MÖ 520-515). Böylelikle 2. Mabet dönemi başlamıştır.

Bu devirde Ezra'nın reformları ön plana çıkmıştır.

Yahudilik tarihinde mühim bir kişilik olan Ezra, bir peygamber değildir. Nebi ve resulden de üstün bir konuma sahiptir. Yahudi ulemasına göre Tevrat, Hız. Musa'ya verilmeseydi Ezra'ya verilecekti. Hikmet sahibi ve Tevrat kâtibi olarak tanınan Ezra, mabedin yeniden yapımına öncülük etmiş, Tanah'ın yeniden kaleme alınması onun sayesinde gerçekleşmiştir.

Tanah onunla günümüzdeki son şekline kavuşmuştur. O Tevrat'ı haftalık okuma parçalarına (vird) taksim etmiş ve haftalık Tevrat okuma alışkanlığını tesis etmiştir. Talmud'a göre Ezra, Tevrat'ı yeni bir hat karakteriyle yazmış, bazı harfler üzerine noktalama işaretlerini koymuştur.

Mısır'dan çıkışı hatırlatan Nisan yerine Babil Sürgünü'nden dönüşü anımsatan Tişri ayını, senenin birinci ayı olarak kabul etmiştir.

Yine bu değişiklikler kapsamında Yahudilerin ecnebilerle nikâhlanmasını yasaklamış, evli bulunanların talakını emretmiştir. Yahudi olmak için Yahudi anneden doğma şartını getirmiştir.

Cumartesi (Şabat) uygulamasını yeniden günlük dini hayata getirmiş, kutsal toprak yerine kutsal soyu ön plana çıkarmıştır.

1.4.1. Ezra-Uzeyr

Kur'an-ı Kerim'de, Hristiyanların Hz. İsa'yı Tanrı'nın oğlu olarak kabul etmeleri gibi Yahudilerin de Uzeyr'i Allah'ın oğlu olarak kabul ettiklerini beyan etmektedir. Tevrat'ta da Tanrı'ya oğul isnadı vardır.

Ezra, Yahudileri tekrar bir kutsal metine sahip kılması nedeniyle çok mühim bir figürdür. Fakat günümüzde Yahudilikte Ezra'ya böyle bir atıf yoktur.

Kur'an-ı Kerim'deki bu bilginin, tarihten silinmiş bir Yahudi gruba ait olabileceği veya söz konusu Uzeyr'in Enoh isimli kişi olduğu yorumları yapılmaktadır.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عَزِيرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ
يُضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ

Yahudiler "Uzeyr Allah'ın oğludur" dediler, Hristiyanlar da "Mesih, Allah'ın oğludur" dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar! (Tevbe, 9/30)

Kuran-ı Kerim'de ifade edilen Uzeyir, Ezra değil Enoh'tur. Tevbe Suresi'ndeki Uzeyr kelimesi Mesih kelimesi gibi bir unvan olup özel isim değildir. İhtimal odur ki bu unvan, Metatron Enoh'un Merkabah metinlerinden III. Enoh'ta sayılan yetmiş unvanından biri olan İbranice Azaryahu (Aramca Adaryahu) lafzının Arapçalaşmış şeklidir.

Hicaz Yahudileri "Tanrı'nın Yardımcısı" manasında Enoh'un bu unvanını kullanagelmiş ve Enoh'u Tanrı'nın oğlu olarak nitelemiştir. Tekvin 5: 23-24'te, Enoh'un 365 sene hayat sürdükten sonra Tanrı'nın onu katına aldığı ifade edilmektedir.

1.5. II. Sürgün Dönemi (MS 70-1948)

Kudüs, MS 66-70 yılları arasında Roma İmparatorluğu tarafından kuşatılmış, mabet yıkılmış ve Yahudiler ikinci bir sürgüne gönderilmiş, dünyanın her yanına dağıtılmıştır.

Yahudiler, bu hadiseden sonra 1948'de İsrail Devleti'ni kuruncaya dek sürgünde yaşamıştır.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Yeşu sonrası Yahudi kabilelerini yöneten idarecilere ne isim verilmiştir?

- A) Hâkim B) Kral C) Ha-Nasi D) Nebi E) Rabbi

2. Bet ha-Mikdaş, milattan önce hangi yüzyılda inşa edilmiştir?

- A) 11. yy. B) 10. yy. C) 9. yy. D) 8. yy. E) 7. yy.

3. Yahudilerin 1. Sürgünü, Buhtu'n-Nasr vasıtasıyla hangi coğrafyaya gerçekleşmiştir?

- A) Ninova B) Şam C) Babil D) Yemen E) Paran

4. II. Mabed Dönemi'ne damgasını vuran şahsiyet, kimdir?

- A) Yeşu B) Hz. Davud C) Hz. Süleyman D) Ezra E) Keyhüsrev

5. Yahudi olmamasına rağmen Yahudiler tarafından bir Mesih gibi şükran duyulan idareci kimdir?

- A) Buhtu'n-Nasr B) Yeşu C) Uzeyr D) Enoh E) Keyhüsrev

4. ÜNİTE

YAHUDİ İMAN ESASLARI

KONULAR:

1. YAHUDİ İNANÇ UMDELERİ

- 1.1. Yahudilikte Tanzim Edilen İnanç Prensibi Listeleri
 - 1.1.1. Philon'un Tespit Ettiği İman Esasları
 - 1.1.2. Saadiya Gaon'un Düzenlediği İman Esasları
 - 1.1.3. Maimonides'in Tanzim Ettiği İman Esasları
 - 1.1.4. Diğer Kredolar (Amentüler)
- 1.2. Yahudilikte Tanrı, Nübüvvet ve Ahiret İnancı
 - 1.2.1. Tanrı İnancı
 - 1.2.2. Nübüvvet İnancı
 - 1.2.3. Ahiret İnancı

AMAÇLAR:

1. Yahudilikte önde gelen iman esasları hakkında bilgi sahibi olur. Bu amentüler arasındaki farklılıkları belirtebilir.
2. Yahudilikteki Tanrı, nübüvvet ve ahiret inançlarını açıklayabilir.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Philon'un kredosunda öne çıkan hususlar nedir?
2. Saadiya Gaon'un amentüsünde öne çıkan konular nedir?
3. Maimonides'in iman esasları listesinde yer alan temel konular nedir?
4. Yahudilikte Tanrı inancını açıklayınız.
5. Yahudilikte peygamberlik anlayışını açıklayınız.
6. Yahudilikte ahiret telakkisini izah ediniz.

1. YAHUDİ İNANÇ ESASLARI

Tevrat'ta, bir Yahudinin nelere iman edeceği hususu açık bir şekilde tespit edilmiş değildir. Bunun temeli sebebi etnik olarak Yahudi doğulduğu gibi dinen de Yahudi doğulmasıdır.

Fakat nelere iman edileceği konusu Yahudiler indinde her daim tartışma mevzuu olmuştur. Ancak zamanla gerek bu tartışmalar, gerekse de diğer din mensuplarıyla, bilhassa İslamiyet'le temas, iman umdelerinin tespitini bir ihtiyaç haline getirmiştir.

Bu gibi saiklerden ilham alan çeşitli Yahudi bilginleri, yüzyıllar içinde iman esaslarını tespit etmeye çaba sarf etmiş, ortaya çıkan çeşitli prensip listeleri, kâh kabul görmüş, kâh eleştirilmiş, kâh reddedilmiştir.

1.1. Yahudilikte Tanzim Edilen İnanç Prensibi Listeleri

1.1.1. Philon'nun Tespit Ettiği İman Esasları

İskenderiyeli Yahudi Filozof Philon (Filo) (MÖ 25-MS 50) tarafından oluşturulan Yahudi Amentüsü (credo) şöyledir:

1. Tanrı vardır ve hükmeder.
2. Tanrı birdir.
3. Bu âlem sonradan yaratılmıştır (hâdistir).
4. Yaratma birdir.
5. Yaratmayı ilahi takdir sevk eder.

1.1.2. Saadiya Gaon'un Düzenlediği İman Esasları

Mısır-Feyyumlu Saadiya ben Yosef Gaon'un (Said b. Yusuf el-Feyyumi) (882-942) tanzim ettiği amentü şu şekildedir:

1. Tanrı tektir, cismi yoktur.
2. Âlem sonradan yaratılmıştır (hâdistir).
3. Vahiy haktır, tüm Yahudi geleneği vahiy mahsulüdür.
4. İnsan, ruhen ve bedenen günah işlemekten sakınmalıdır.
5. Mükâfat ve ceza haktır.
6. Ruh saf ve temiz yaratılmıştır, ölüm anında cesedi terk eder.
7. Yeniden diriliş (ba'as) haktır.
8. Mesih'i beklemek, hesap ve nihai hüküm haktır.

1.1.3. Maimonides'in Tanzim Ettiği İman Esasları

Endülüslü Rabbi Moşe ben Maymon (RaMBaM) (Musa bin Meymun) (Maimonides) (1135-1204)'un düzenlediği Yahudi amentüsü, en makbul itikat esasları listesidir ve Yahudiliğin inanç prensiplerinin nihai hali olarak kabul görür.

On üç maddeden oluşur; temel olarak Tanrı, nübüvvet (bu konu kapsamında kutsal kitap) ve ahiret hususlarında yoğunlaşır:

Tam bir iman ile inanıyorum;

1. Yaratıcı (adı kutsal olsun), tüm mevcudatın yaratıcı ve yöneticidir. O tek başına her şeyi yaptı, yapıyor ve yapacaktır.

2. Yaratıcı, yegânedir ve hiçbir vecihle O'nun gibisi yoktur. Sadece O bizim ilahımızdır. Var idi, vardır ve var olacaktır.

3. Yaratıcının, bedeni yoktur ve bedensel özellikler O'na atfedilemez. O'nun benzeri kesinlikle yoktur.

4. Yaratıcı, evvel/ezeli ve ahir/ebedi olandır.

5. Yaratıcı, sadece O ibadet edilmeye layıktır, O'ndan başka hiçbir şey ibadet edilmeye uygun değildir.

6. Peygamberlerin tüm sözleri hakttır.

7. Efendimiz Musa'nın (ona selam olsun) nübüvveti hakttır; o kendinden önceki ve sonraki peygamberlerin başıdır.

8. Halen elimizde bulunan Tevrat'ın tamamı Efendimiz Musa'ya verilmiştir.

9. Bu Tevrat değiştirilmemiştir ve Yaratıcı tarafından başka bir Tevrat verilmemiştir.

10. Yaratıcı, insanoğlunun tüm yaptıklarını ve düşündüklerini bilir. Şöyle denmiştir: "Herkesin yüreğini yaratan, yaptıkları her şeyi tartandır."

11. Yaratıcı, hükümlerine uyanları mükâfatlandırır ve hükümlerini çiğneyenleri cezalandırır.

12. Mesih'in gelişini bekliyorum, gecikse bile. Her şeye rağmen, geleceği güne kadar Onu bekleyeceğim.

13. Yaratıcı, tarafından istendiği zaman ölümlerin diriltilmesi olacaktır. Daima ve ebedilik olarak O'nun zikri yükselecektir.

1.1.4. Diğer Kredolar (Amentüler)

Endülüslü Abraham ben David'in (İbrahim b. Davud) (RABaD) (1110-1180) Yahudi itikad esasları üzerine bir çalışma yaptığı bilinir. Yazdığı "Emunah Ramah" (Yüce İman) adlı eserle, Maimonides'e tesir etmiştir.

Endülüslü Hasdai ben Abraham Crescas (1340-1410), Maimonides'in on üç maddelik kredosunu tekrar düzenlenmiş, altı prensibe indirilmiştir.

Endülüslü Yosef Albo (1380-1444) da iman esaslarını üç madde olarak tanzim etmiştir.

Yahudi bilginlerinin bazıları da On Emir metnini başlı başına bir amentü olarak kabul etmektedir.

1.2. Yahudilikte Tanrı, Nübüvvet ve Ahiret İnancı

1.2.1. Tanrı İnancı

Yahudilik monoteist, tevhitçi bir dindir. Tanrı'nın varlığını asla münakaşa konusu etmez ve O'nun bir olduğunda hemfikirdir.

Yahudiliğin monoteist karakteri hem On Emir'de hem de Şem'a Y'israel (Dinle Ey İsrail) (Tesniye 6:4-9) duasında vurgulanmıştır.

Tevrat'ta Tanrı'nın Yehova (Yahve), Elohim (Onların Tanrısı), El Elyon (En Yüce), El Olam (Bâki), El Şadday (Her Şeye Gücü Yeten) gibi isimleri geçer.

On Emir'de yer alan Tanrı'nın ismini boş yere ağza almama buyruğuna uyularak YHVH kelimesi din adamları haricindekilerce telaffuz edilemez. Onun yerine "Efendi/Rab" anlamında "Adonay" ve "İsim, Ad" manasındaki "Ha-Şem" terimleri kullanılmaktadır.

Yahudilik ve Tevrat'ın monoteist karakterine rağmen, kutsal kitap metinlerinde Tanrı'nın insani vasıflarla (antropomorfik) tasviri sıklıkla rast gelinen bir durumdur. O'na aynı zamanda mekân da tahsis edilir.

O beşeri organlara ve duygulara sahip bir varlık gibi tasvir edilmekte, elleri, kolları, gözleri ve kulakları olan, günün serinliğinde bahçede gezinen, unutan, yorulan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu kapsamda Tanrı, Tevrat'ta soru sormak için seslenen, kızan, cezalandıran, ardından pişman olan, acı çeken, öfkelenen, acıkan, uyanan, yürüyen, sevinen, kıskanan, yiyip-içen, bir tahta ve savaş arabalarına sahip olan, oturan, kalkan, ayakta duran, aşağı inip yukarı çıkan, tebessüm eden, güreşen, yakılan kurbanların kokusundan hoşlanan bir varlık olarak tanımlanır.

Yahudi düşüncesi, bu antropomorfik ifadelerin Tanrı'nın söylemlerinin daha kolay anlaşılmasını sağlamak için Tevrat'ta yer aldığını ifade eder.

Bu anlatım şekli, Tanrı'nın da aynı insanlar gibi bir beden ve duygulara sahip olduğu algısına yol açmıştır.

Bazıları ise bunu milli tanrı olgusuna bağlamıştır.

Maimonides, Tanrı'ya atfedilen insani özelliklerin mecazi olduğunu söylemiştir. Ona göre bunlar Tevrat'ın sırrıdır.

1.2.2. Nübüvvet İnancı

Yahudilik'te vahyi Tanrı'dan alıp İsrailoğullarına aktaran bir nübüvvet kurumu vardır.

Yahudi Kutsal Kitabı Tanah'ın ikinci bölümü Neviim (Peygamberler) ismini taşımaktadır. Bu bölümde, kutsal kitapta yer alan on beş peygamberden bahsedilmektedir.

Yahudi kutsal kitabında peygamberi tanımlamak için türlü ibareler kullanılmıştır. Bu terimlerin başında nebi (nevi) kelimesi gelmektedir. Tanrı tarafından vazifeye davet edilen kişi manasındadır. Bu ifade ilk kez Hz. İbrahim için kullanılmıştır.

“Gören” manasındaki Hozeh ve Roeh ibareleri de peygamber için kullanılmaktadır.

Öte yandan “Tanrı Adamı, Tanrı'nın Kulu, Kul, Haberci ve Elçi” lafızları da peygamber yerine geçer.

Yahudiliğe göre Hz. İbrahim ile başlayan ve Hz. Musa'yla zirveye ulaşan nübüvvet, MÖ 5. yy.'da yaşayan Malaki ile nihayete ermiştir.

Yahudilik'te nebilik salt erkeklere özel değildir. Kadınlardan da peygamberler gelmiştir. Onlar nebiah olarak isimlendirilir. Başta Hz. Musa'nın ablası Miryam olmak üzere sayıları altıya ulaşır.

1.2.3. Ahiret İnancı

Ahiret inancı, Yahudilikte fulü hususlardan biridir. Gerek Tora'da gerekse de Tanah'a ait diğer kitaplarda ahiret konusu net olarak yer almamıştır. Buna karşılık başta yeniden diriliş inancı olmak üzere, öteki dünya ile alakalı kavram ve konular Tanah sonrası meydana gelen Yahudi külliyatında önemli yer tutmaktadır. Cennet, cehennem, mükâfat, ceza, melek ve kurtuluş gibi hususlar da, temel kutsal metinlerde atıflar dışında açıkça yer almamıştır.

On Emir'de ahirete yönelik bir ibare yer almaz. Maimonides'in on üç maddelik kredosunun son prensibinde ölümlerin diriltilmesine atıf vardır.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Yahudilikte günümüzde rağbet gören olan iman prensipleri manzumesi kime aittir?

- A) Maimonides B) Philon C) Saadiya Gaon
D) Yosef Albo E) Hasdai ben Abraham Crescas

2. Aşağıdakilerden hangisi Yahudi itikat esaslarından biri değildir?

- A) Nübüvvet İnancı B) Ahiret İnancı C) Tanrı İnancı
D) Mesih İnancı E) Kutsal Kitap İnancı

3. Yahudilik özünde monoteist bir din olmasına rağmen kutsal kitabında Tanrı, ayrıca hangi vasıflarla tasvir edilmiştir?

- A) Teolojik B) Sosyolojik C) Antropomorfik
D) Etnografik E) Folklorik

4. On Emir'de yer alan, Tanrı'nın adını boş yere ağza almama emrine uyularak YHVH kelimesi yerine Tanrı'ya, din adamları haricindekilerce hangi lafızla hitap edilir?

- A) Yehova B) Elohim C) O D) Adonai E) Tanrı

5. Yahudilikte nebiah terimi neyi ifade eder?

- A) Nebiler B) Peygamberler C) Rasuller
D) Bir Kadın İsmi E) Nebiyeler

5. ÜNİTE

YAHUDİ KUTSAL METİNLERİ

KONULAR:

1. YAHUDİLİĞİN KUTSAL KİTAPLARI

1.1. Tora/Tevrat

1.1.1. Tekvin/Yaratılış/Bereşit/Genesis

1.1.2. Huruç/Çıkış/Şemot/Exodus

1.1.3. Levililer/Vayikra/Leviticus

1.1.4. A'dad/Çölde Sayım/Sayılar/Bemidbar/Numbers

1.1.5. Tesniye/Yasanın Tekrarı/Dıvarim/Deuteronomy

1.2. Neviim (Peygamberler)

1.3. Ketuvim (Kitaplar/Yazılar)

1.4. Tehilim/Mezmurlar (Zebur)

1.5. Tanah'ın Oluşumu

1.6. Tanah Çevirileri

1.7. Talmud (Sözlü/Şifahi Kutsal Metinler)

AMAÇLAR:

1. Yahudi kutsal kitabı hakkında bilgi ve kanaat sahibi olur.
2. Zebur hakkında görüş ve yorumlama kabiliyetine ulaşır.
3. Şifahi Kutsal Metin kavramını anlar ve yorumlayabilir.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Yahudilikte yazılı ve sözlü kutsal metin ayrımı ne zaman ve nasıl ortaya çıkmıştır?
2. Bu ayrımın tarihi süreci nasıldır?
3. İslam geleneğinde Tevrat ismini taşıyan kutsal kitap bölümü, nelerle sınırlıdır?
4. Tanah kavramının manası nedir?
5. Tora'nın bölümlerinin içeriği nedir?
6. Zebur-Mezmurlar münasebeti nedir?
7. Tanah'ın kadim çevirileri nelerdir?
8. Talmud'un sözlük ve terim manası nedir?
9. Talmud'un şerhleri nelerdir?

1. YAHUDİLİĞİN KUTSAL METİNLERİ

Yahudilikte yazılı kutsal metinler Tanah, sözlü kutsal metinler Talmud olarak isimlendirilmiştir.

Tanah kelimesi anlamı olan İbranice anlamlı bir ibare değildir. Yazılı kutsal metinlerini oluşturan Tora (Hukuk), Neviim (Peygamberler) ve Ketuvim (Yazılar) bölümlerinin isimlerinin ilk harfleri (TNK), Tanah kelimesini meydana getirmiştir.

Tanah, İngilizce'de Old Testament, Arapça'da el-Ahdu'l-Kadim, Türkçe'de Ahd-i Atik ve Eski Ahid terimleriyle isimlendirilir.

1.1. Tora/Tevrat

Tora kelimesinin talimat, hukuk, öğreti gibi sözlük anlamları vardır. Terim olarak Tora, Hz. Musa vasıtasıyla Mısır'dan çıkış sonrası İsrailoğullarına inzal edilen vahyi ifade etmektedir. Geleneksel olarak Tora, Hz. Musa'ya vahy edilen Yahudi kutsal kitabının ilk beş bölümünün adı olmasına rağmen, Tanah da Tora/Tevrat ismiyle zikredilir. Bu durum, Tora/Tevrat'ın Tanah'ın en kutsal kısmı olmasıyla açıklanmaktadır.

Tora, Batı dillerinde Pentatök (Pentateuch) (Beş Kitap) (Beş Öğreti) olarak da adlandırılır.

1.1.1. Tekvin/Yaratılış/Başlangıç/Bereşit/Genesis

Tora'nın ilk bölümü olan Yaratılış kitabı, kâinat, yeryüzü, bitki ve hayvanların, sonrasında Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılışının anlatımıyla başlamaktadır. Daha sonra insanlık hayatının ilk evreleri, cennet hayatı, cennetten kovuluş, Habil ve Kabil kıssası ile Nuh Tufanı anlatılmaktadır. Hz. İbrahim ile ahitleşme, Hz. İshak, Hz. Yakup ve İsrailoğullarının tarihi geçmişlerinin anlatımıyla sona ermektedir.

1.1.2. Huruç/Çıkış/Şemot/Exodus

Bu bölüm İsrailoğullarının Hz. Musa liderliğinde Mısır'dan çıkışı ve esaretten kurtuluşunu anlatmaktadır. Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya On Emir'in vahy edilmesi, İsrailoğullarının Kenan yolunda içine düştüğü sapkınlıklar ve bunlardan dolayı uğradıkları ilahi ceza ve musibetler anlatılmaktadır.

1.1.3. Levililer/Vayikra/Leviticus

Bu bölümde Yahudi geleneği ile dini hukuk tafsilatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Mabette icra edilecek ibadet ve ritüeller, kurban sunusu, taharet, yeme-içme ve nikâh kuralları ile günahların kefareti uygulamaları detaylı olarak yer almaktadır.

1.1.4. A'dad/Çölde Sayım/Sayılar/Bemidbar/Numbers

Bu bölümde İsrailoğullarının vaad edilen topraklar Kenan'a doğru yolculuklarının son aşaması anlatılmaktadır.

1.1.5. Tesniye/Yasanın Tekrarı/Dıvarim/Deuteronomy

Hz. Musa'nın hayatının tekrar anlatıldığı bu son bölümde İsrailoğullarından Tanrı'ya itaat etmeleri ve kendilerini Kenan'da yaşamaya hazırlamaları anımsatılmaktadır. Çıkış bölümünde yer alan On Emir, burada tekrar verilmektedir. Hz. Musa'nın Moab'da vefatı ve Yeşu'nun İsrailoğullarının önderliğini üstlenmesiyle bu kitap bitmektedir.

1.2. Neviim (Peygamberler)

Ahd-i Atik'in ikinci bölümü Neviim ismini taşımaktadır. Bu kısımda Yeşu önderliğindeki İsrailoğullarının Filistin'in fethetmeye başlaması ve Babil sürgününe kadar devam eden İsrail tarihi anlatılmaktadır. Yeşu bölümünde İsrailoğullarının arz-ı mev'uda girişinden bahsedilir. Hâkimler kısmında İsrailoğullarının on iki boyunun yerleşimlerinden söz edilir. I. ve II. Samuel bölümlerinde, Saul ve ardından Hz. Davud önderliğinde vücut bulan İsrailoğulları krallığının gelişimi işlenir. I. ve II. Krallar kitaplarında ise Hz. Davud sonrası İsrailoğulları krallığının başına Hz. Süleyman'ın gelmesi, krallığın yıkılışı, İsrailoğullarının

birisi Yahuda diğeri İsrail adıyla ikiye bölünmesi, Asur ve Babil sürgünleri anlatılmaktadır. Ayrıca Neviim’de diğery peygamberlerin kitapları da yer almaktadır.

1.3. Ketuvim (Kitaplar/Yazılar)

Tanah’ın üçüncü bölümünü oluşturan Ketuvim, ilk iki bölümden daha farklı bir içeriğe sahiptir. Dua, ilahi, hikmetli sözler, şiir, nasihat ve ağıt gibi nazım ve nesir çeşitlerine sahiptir.

1.4. Tehilim/Mezmurlar (Zebur)

Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Davud’a Zebur verildiği (en-Nisa 4/163; el-İsra 17/55; el-Enbiya 21/105) haber verilmektedir. İslam bilginleri de Davud’a verildiği belirtilen Zebur’un, Ketuvim’deki Mezmurlar olabileceği yorumunu yapmaktadır.

1.5. Tanah’ın Oluşumu

Yahudi dini hareketleri arasında Tevrat’ın orijinalliği ve otantikliği konusunda farklı görüşler mevcuttur.

Ortodoks Yahudiliğe göre Tanrı kelamı kabul edilen Tevrat, bizzat Tanrı tarafından Musa peygambere yazdırılmıştır. Hz. Musa tarafından da yazıya geçirilerek bugüne kadar orijinal şekliyle gelmiştir. Diğer kitaplar da peygamberler tarafından yazılmıştır. Ne var ki kutsal metinler sonraki dönemlerde kaybolmuştur. Hatta Hz. Süleyman (MÖ 10. yy.), yaptırdığı mabedin açılışında okumak için Tevrat’ı bulamamıştır. Babil Sürgünü’ne gidilirken yolda (MÖ. 586) kutsal metinlerin yeniden kaybolduğu rivayeti de vardır. İsrailoğullarının kutsal yazılarına tekrar kavuşmaları Kâtip Ezra eliyle mümkün olmuştur.

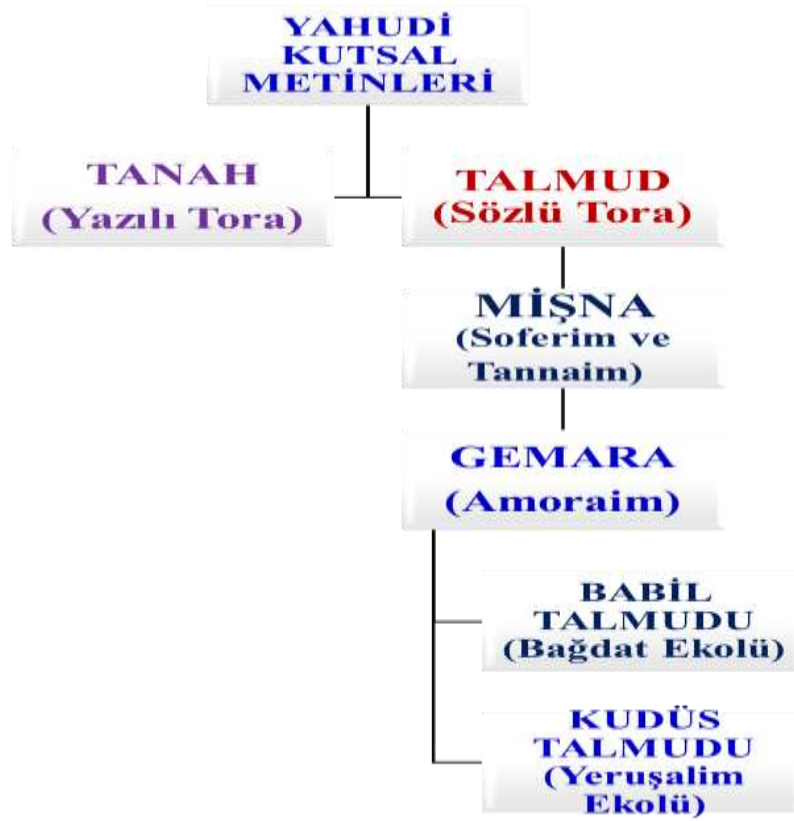
Daha sonraki dönemlerde yapılan çalışmalar, Tevrat’ın farklı redaksiyonları olduğunu ortaya koymuştur. Bilhassa Alman teolog Julius Wellhausen’un (1844-1918) teşekkül ettirdiği, Döküman Teorisi ve Dört Kaynak Teorisi adıyla bilinen bu görüş, Tevrat’ın Yahvist (J), Elohist (E), Ruhban Metni (P) ve Tesniye Metni (D) gibi MÖ 10.-MÖ 5. yy. gibi geniş zaman diliminde kaleme alınmış olan dört farklı kaynaktan derlendiğini ifade eder.

İlmi araştırmalar Tevrat’ın Babil sürgünü sonrasında kutsal metin olarak son şeklini aldığını, Peygamberler başlığı altındaki tüm kitapların külliyata dâhil edilmelerinin Pers yönetiminin sonlarına doğru (MÖ 4. yy.) olduğunu, geri kalan kitaplarla ilgili kanonizasyon sürecinin MS 1. yy.’ın sonlarında tamamlandığını söylemektedir.

1.6. Tanah Çevirileri

Tanah, İbranice’dir ve pek çok dile tercüme edilmiştir. En eski tercümesi, MÖ 3. yy.’da yapılan Grekçe çevirisidir. Yetmiş kişilik bir grup tarafından Mısır’da yapıldığı tahmin edilen tercümeyle Septuagint (Yetmişler-LXX) denilmiştir. Hristiyanlık bu Grekçe tercümeyle esas almıştır. Tevrat’ın bu Grekçe tercümesiyle Masoretik metin (Masoretler-kutsal yazı ustası Yahudi kâtipler tarafından teşekkül ettirilen İbranice metin) ve Samirice Tevrat arasında farklılıklar mevcuttur. Tevrat’ın diğery önemli tercümesi Targum diye isimlendirilen Aramice çeviridir. Süryanice tercümeyle Peşitta adı verilir. Tanah’ın Latince tercümesine de Vulgate ismi verilmektedir.

1.7. Talmud (Sözlü/Şifahi Kutsal Metinler)

Yahudiliğin tarihsel süreci içinde Yazılı Tora'nın yanı sıra Şifahi Tora olarak ifade edilen bir Yahudi yorum geleneği oluşmuştur. Bu Sözlü Tora'nın da Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya verildiğine, asırlar boyunca yazıya geçirilmeden nesilden nesile aktarıldığına inanılır. Yazılı Tora ne kadar mukaddes ise Sözlü Tora da o kadar kutsaldır. Sözlü Tora'ya genel olarak Talmud ismi de verilir.

Sözlü Tora'nın kalem alınmış ilk hali Mişna'dır. MS 3. yy.'da Yahuda ha-Nasi tarafından yazılmıştır. Mişna, zamanla Yahudi dini eğitiminin ana metni haline gelmiştir. Uzun yıllar boyunca Yahudi din adamlarının (rabbi) Mişna üzerine yaptığı yorum faaliyetleri neticesinde Talmud isimli bir metin ortaya çıkmıştır.

Talmud, Mişna metni ve rabbilerin bu metin üzerine yaptıkları yorumları kapsayan Gemara'dan oluşur. Talmud kitabı şekilsel olarak, şerh kitaplarına benzer. Temel metni Mişna oluştururken, şerh kısmı Gemara'dır.

Takip eden yüzyıllarda Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı iki yerleşim bölgesindeki din adamlarının yorumları iki farklı Talmud'un ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu Talmudlar da ortaya çıktıkları bölgelerin ismiyle anılmaktadır. İlk olarak Yeruşalmî olarak adlandırılan Kudüs Talmudu MS 5. yy. sonrası derlenmiştir. Bundan bir asır sonra Mezopotomya'daki rabbilerin görüş ve yorumlarını bir araya getiren ve Bavli olarak isimlendirilen Babilonya Talmudu ortaya çıkmıştır. Babil Talmudu metin yapısı, üslubu ve iç tutarlılığı nedeniyle daha çok kabul görmüştür. Günümüzde Talmud denildiğinde Babil Talmudu anlaşılmaktadır.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Yahudilikte yazılı kutsal metinler, hangi adla isimlendirilir?

- A) Tanah B) Talmud C) Gemara D) Mişna E) Oral Tora

2. Yahudilikte sözlü kutsal metinler, hangi isimle adlandırılır?

- A) Tanah B) Talmud C) Peşitta D) Targum E) Septuagint

3. Tora'nın Batı dillerindeki ismi nedir?

- A) Peşitta B) Septuagint C) Pentateuch D) Vulgate E) Targum

4. Alman ilahiyatçı Julius Wellhausen'ın, Tevrat'ın mevcut redaksiyonlarının oluşumuna yönelik olarak ortaya attığı görüş hangisidir?

- A) İkili Kaynak Teorisi B) Üçlü Kaynak Teorisi C) Beşli Kaynak Teorisi
D) Dörtlü Kaynak Teorisi E) Altılı Kaynak Teorisi

5. Sözlü (şifahi) Tora'nın MS 3. yy.'da Yahuda ha-Nasi tarafında yazıya geçirilmiş ilk haline ne isim verilir?

- A)Targum B) Tanah C) Peşitta D) Gemara E) Mişna

6. ÜNİTE

YAHUDİ HİZİP ve MEZHEPLERİ

KONULAR:

1. YAHUDİLİKTE HİZİPLEŞME ve MEZHEPLER

- 1.1. Yahudilikte Etnik Hizipler
 - 1.1.1. Samiriler
- 1.2. Yahudilikte Kültürel Hizipler
 - 1.2.1. Sefarad
 - 1.2.2. Aşkenaz
 - 1.2.3. Mizrahi/Müsta'ribe
 - 1.2.4. Romaniyot
 - 1.2.5. Franko Yahudileri (İtalkim)
- 1.3. Yahudilikte Dini Hizipler (Mezhepler)
 - 1.3.1. Eskiçağ Yahudi Mezhepleri
 - 1.3.1.1. Ferisilik (Peruşim)
 - 1.3.1.2. Sadukilik (Sadukim)
 - 1.3.1.3. Essenilik (İsiyim)
 - 1.3.1.4. Kannaim (Zealotlar/Fanatikler)
 - 1.3.2. Ortaçağ Yahudi Mezhepleri
 - 1.3.2.1. Karailik (Karaim)
 - 1.3.3. Modern Çağ Yahudi Mezhepleri
 - 1.3.3.1. Ortodoks Yahudilik
 - 1.3.3.1.1. Modern Ortodoks Yahudilik
 - 1.3.3.2. Reformist Yahudilik
 - 1.3.3.3. Muhafazakâr Yahudilik
 - 1.3.3.3.1. Gelenekselci/Masorti Yahudilik
 - 1.3.3.4. Yeniden Yapılanmacı Yahudilik
- 1.4. Diğer Yahudi Ekolleri
 - 1.4.1. Kabalacılık
 - 1.4.2. Ha-Skala
 - 1.4.3. Hasidizm
 - 1.4.4. Siyonizm
- 1.5. Mesihçi Hizipler
 - 1.5.1. İlk Dönem Mesihi Hareketler
 - 1.5.2. Sabataycılık
 - 1.5.3. Frankizm

AMAÇLAR:

1. Yahudilikte etnik hizipleri kavrar.
2. Yahudilikte kültürel hizipleri bilir.

3. Sefarad ve Aşkenazilerin günümüz Yahudi toplumundaki yeri ve önemini yorumlar.
4. Yahudilikte, tarihsel olarak dini mezheplerin gelişimini öğrenir, yorumlar.
5. Günümüz Yahudiliğine yön veren çağdaş Yahudi mezhep ve etkilerini kavrar.
6. Kabalacılık ve Siyonizm gibi akımları anlar ve yorumlama yetisine kavuşur.
7. Mesih beklentisinin tarihi etkilerini yorumlar.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Yahudilikte etnik hizip konusunda bilgi veriniz.
2. Yahudilikte kültürel hizipleri açıklayınız.
3. Yahudilikte dini hizipleri anlatınız.
4. Kabalacılık nedir?
5. Ha-Skala hareketini anlatınız.
6. Hasidizm nedir?
7. Siyonizm hakkında bilgi veriniz.
8. Mesihçi hizipleri açıklayınız.

1. YAHUDİLİKTE HİZİPLEŞME ve MEZHEPLER

Mezhep kelimesi, İslami literatürde ve günlük dilde, dini hizipleşme ve bölünmeyi ifade etmektedir. Yahudilikte hizipleşme, gruplaşma salt dini alanda değil, etnik ve kültürel alanlarda da vuku bulmuştur. Ortaya çıkan bu gruplar bilahire kendilerine dini bir zemin arama yoluna gitmiştir.

1.1. Yahudilikte Etnik Hizipler

1.1.1. Samiriler

Yahudilikte etnik temelde ilk hizipleşme Samiriler ve Yahudiler/Yahudalılar arasında gerçekleşmiştir. Yahudilikte öne çıkan görüşe göre Samiriler, Asur Kralı 2. Sargon'un (MÖ 722-705) hükümdarlığı döneminde İsrail'e sürgüne yolladığı ecneblerle bölgedekilerin evliliklerinden dünyaya gelen nesildir. Yahudiler, Samiri olarak adlandırılan bu grubu soy olarak İsrail nesebine ait olmadıkları düşüncesiyle dışlayıp, Yahudi kabul etmez. Samiriye şehrine nispeten bu isimle müsemma oldukları ifade edilmektedir.

Bir başka görüşe göre ise, bölgeye getirilen yabancıların Sümer olmalarına nispeten Samiriler lafzıyla isimlendirilmiş olmaları da ihtimal dâhilindedir.

Talmud'da Samiriler, geldikleri bölgeye yani günümüz Irak hudutları içerisinde kalan antik Kuta kentine atıfla Kutim terimiyle adlandırılmaktadır.

Samiriler ise bu görüşlere katılmaz. Kendilerinin hakiki Yahudi olduklarını iddia ederler. Asur sürgünü sonrasında meydana gelen dini tahribata göğüs gerdiklerini, hakiki inancı koruduklarını, bu sebepten Samiriler/Şamerim (İbranice şamar fiili, muhafaza etmek manasındadır) adını aldıklarını öne sürmektedirler.

Samiriler, Tevrat'ı kutsal kitap olarak kabul eder. Yalnız kendilerine mahsus bir Tevrat nüshasına ve ibadet biçimine sahiptirler. Samiriler günümüzde İsrail'de Nablus ve Holon şehirlerinde yaşamaktadır. Kible olarak, Nablus'taki Gerizim Dağı'nı kabul ederler.

(<https://www.dailymotion.com/video/x6izq6a>)

1.2. Yahudilikte Kültürel Hizipler

Yahudiler, sürgünler, savaşlar, ticari seyahatler gibi pek çok sebepten dünyanın çeşitli bölgelerine gitmiş ve oralarda yerleşik hale gelmiştir. Bu durum Yahudilerin karşılaştığı çeşitli kültürlerden etkilenmesi sonucunu doğurmuştur. Zamanla bu kültürel farklılıklar, kendine mahsus kimlikler meydana getirmiştir. Kültürel anlamdaki bu hizipleşme, etnisiteye yansımaya da dini uygulamalara nüfuz etmiştir. Yahudilerin yerleştiği coğrafyada etkilendiği diğer bir husus da dil konusunda olmuştur. İbranice ile yerleşilen memleketin dilinin karışımından yeni İbranice lehçeleri ortaya çıkmıştır.

Sefarad, Aşkenaz, Mizrahi/Müsta'ribe, Romaniyot, Franko Yahudileri, Beta Yisrael/Falaşa, Bene Yisrael, Mozarab, Cihu, Cuhuro gibi isimlerle adlandırılan çeşitli Yahudi toplulukları olduğu gibi, ikamet ettikleri bölgenin adıyla anılanlar da vardır. Bu kültürel hizipler arasında Sefarad ve Aşkenaz Yahudiler ön plana çıkar.

1.2.1. Sefarad

Sefarad, Ladino dilinde İspanya anlamına gelmektedir. 1492'de İspanya'dan kovulan Museviler, İspanya kökenleri sebebiyle kendilerine Sefarad adını vermiştir. Genişletilmiş anlamda ise bugün, Sefarad, Aşkenaz olmayan tüm Yahudilere verilen addır.

İspanya haricinde Portekiz, İtalya, Kuzey Afrika, İstanbul, Anadolu, Adalar Denizi ve eski Bizans Devleti'nde yaşayan Museviler de bu adla anılmaktadır.

16. yy.'da bütün bu gruplar, Judeo-Espegnol veya Ladino olarak isimlendirilen, İbranice ile İspanya-Kastilya lehçesinden oluşturulmuş, Türkçe, hatta Rumca kelime ve deyimler ile bezeli bir dil konuşuyorlardı.

1.2.2. Aşkenaz

Aşkenaz kelimesi, ortaçağ İbranicesi'nde günümüz Almanya topraklarını tanımlayan sözcüktür. O dönemde Orta Avrupa'da yaşayan Yahudiler bu isimle anılmaya başlanmıştır.

Bugün dünya Yahudi nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Dilleri Almanca-İbranice karışımı Yidiş'tir.

Siyonist faaliyetlerde aktif rol oynayan Aşkenazlar (Aşkenazim), Sefaradları (Sefardim) ikinci sınıf görüp, küçümsemektedir.

1.2.3. Mizrahi/Müsta'ribe

İsrail'de Arap ülkelerinden göç eden, Sefarad ve Aşkenaz olmayan Yahudilere İbranice doğulu anlamında Mizrahi denir. Mizrahi Yahudiler (Mizrahim), dini gelenek bakımından Sefarad Yahudileriyle benzerdir.

Müs'ta'ribe kelimesi ise, Osmanlı döneminde Arap coğrafyasında mukim ve göçmen olmayan Yahudilere verilen isimdir. Mizrahi ve Müsta'ribe, anlam bakımından birbirine yakındır.

1.2.4. Romaniyotlar

Fetih sonrası İstanbul'da yaşamaya devam etmiş olan, İbranice-Rumca karışımı ve İbrani alfabesiyle yazılan Yevanik dilini konuşan Bizans Yahudilerine verilen isimdir. Günümüzde Romaniyotların sayıları oldukça azalmıştır.

1.2.5. Franko Yahudileri (İtalkim)

İtalya'dan İstanbul ve Anadolu'ya göç etmiş Yahudiler bu isimle anılmaktadır.

1.3. Yahudilikte Dini Hizipler (Mezhepler)

Yahudilikte dini bağlamda ilk kurumsal mezhepleşme MÖ 2. yy.'da ortaya çıkmıştır. Toplumdaki farklı temayüller zamanla kurumsallaşmıştır. Mezheplerin ortaya çıkış sebepleri arasında Tevrat'ın tefsirine yönelik çalışmaların hız kazanması da sayılabilir.

MÖ 4. yy.'da Roma İmparatorluğu'nun bölgeyi işgaliyle, bazı Yahudi mahalli idareciler, istilacı güçlerle iş birliği yapıp Helen kültürünün yayılması ve benimsenmesine ön ayak olmuştur. Fakat Yahudi halkı kendi kültürüne sahip çıkmaya ve Helen kültürüne karşı direnmeye başlamıştır. Dini hassasiyet sahibi bu büyük nüfuz "Hasidim/Doğru Yolda Olanlar" olarak tanınmıştır.

Günümüze ismi ulaşmış önde gelen hiziplerden birinin Hasidiler olduğu söylenebilir. Hasidilik, klasik anlamda bir dini mezhepten ziyade bir dini ve ahlaki yaşam tarzıdır. Dindarlıklarının mükemmel olduğu görüşünü seslendiren bu hizip, 18. yy.'da Orta Avrupa Yahudileri arasında tekrar canlanmıştır.

1.3.1. Eskiçağ Yahudi Mezhepleri

Eskiçağ Yahudi mezhepleri Ferisilik, Sadukilik ve Essenilik olarak sıralanabilir.

1.3.1.1. Ferisilik (Peruşim)

Ferisiler, İbranice Peruşim terimiyle adlandırılır. Bu kelime "yorumlayanlar" anlamına geldiği gibi "ayrılanlar" manasına da gelir. Kutsal metinleri yorumladıkları için bu ismi aldıkları tespiti yapılabilir. Bazı kaynaklar "ayrılanlar" manasını, Ferisilerin dindar olmayan Yahudilerden uzak durmalarıyla ilişkilendirmiştir. Bu adın rakip grup Sadukiler tarafından onlara verilmiş olması da muhtemeldir.

Ferisiliğin menşei, Yahudilerin Babil sürgününde yaşadıkları fikri değişime bağlanmaktadır. Babil toprakları gibi mabedin olmadığı bir ortamda, Tevrat eğitimi öne çıkmıştır. O sırada kendilerini Tevrat eğitimine adanmış sıradan Yahudi bilginlerinin, yani soferimin toplumda kazandıkları konum, mümtaz bir nesepten gelen kohenlerin seçkin yerlerine darbe vurmuştur. Ferisiler'in şeceresi ise sıradandır. Buna karşın dini bilimlerde kendilerini iyi yetiştirmişlerdi. Dini alanda otorite olarak tanınmak için Ferisiler, yaptıkları yorumların vahiy kaynaklı olduğunu iddia etmiştir. Bilimsel yeterlilik ile seçkin soyluluk arasında cereyan eden mücadele, Ferisiler lehine sonuçlanınca, kohenlik müessesinin yerine rabbilik kurumu geçmiştir. Ferisiliğin, 2. Mabedin MS 70'te yıkılmasından sonra ortadan kalktığı söylenebilir.

Orta çağdaki Rabbani Yahudilik hareketi, günümüzdeki Ortodoks Yahudilik ekolü, Ferisilik çizgisinin devamı olarak kabul edilmektedir.

1.3.1.2. Sadukilik (Sadukim)

Sadukiler, Süleyman Mabedi'nin başkoheni Sadok'un soyundan geldiklerini iddia edip, isim ve menşelerini ona bağlar. Sadukilerin din yorumunun mabet odaklı olmasına ve mabede yönelik vazifelerini ananevi olarak ecdadından miras aldıklarına bakılınca bu iddianın boş olmadığı söylenebilir.

Sadukiler mabette vazife görürdü. Yalnızca yazılı vahyi makbul görüp, din adamlarının etkinliğini artıran sözlü vahyi reddederlerdi. Sadukiler Romalı yöneticilerle iyi ilişkiler kurma politikası gütmüştür. Sadukiler, Tevrat metninin zahiri yorumunu kabul ederdi.

MS. 70'te II. Mabet Dönemi bittikten sonra, varlıkları mabetle paralellik arz eden Sadukiler, tarih sahnesinden silinmiştir. Bazı kaynaklar, bu mezhebin doktrinel olarak hayatîyetini sürdürdüğünü, birkaç yüzyıl sonra Karailik mezhebinin bünyesinde varlığının tebarüz ettiğini belirtmektedir.

1.3.1.3. Essenilik (İsiyim)

Esseniler, zühde dayalı bir yaşam tarzını benimsemiştir. Filistin'in çeşitli mntıklarına dağılmışlardır. Bilhassa Ölü Deniz civarında Kumran mağaralarında hayat sürmüşlerdir. Kumran mağaralarında 1947'de bulunan kutsal yazıların (Kumran Yazıtları, Ölü Deniz Tomarları) onlara ait olduğu düşünülmektedir.

Kendilerini ibadete ve çalışmaya vermişlerdir. Esseniler gösteriştten kaçınır, beyaz elbiseler giyinirdi. Essenilikte yardım ve merhamet temel prensiplerdir. Kurban kesmez, köle edinmezlerdi. Kazançlarını paylaşıp, para tasarruf etmezlerdi. Mala sahip olmadan topluluk halinde yaşarlardı. Cemaate katılmak isteyen kişinin tevbe ve biat etmesi, üç yıllık tecrübe dönemini başarıyla geçirmesi şarttı. Esseniler aralarında paraya dayalı ticaret yapmaz, grubun ortak mallarından gereksinimleri ölçüsünce alırlardı.

İnsan kaderinin doğmadan önce tespit edildiğine, ruhun ölümsüzlüğüne, yeniden dirilişe inanırlardı. Meleklerin varlığını kabul ederlerdi. Bir kurtarıcı olarak Mesih inancına da sahiplerdi. Hz. Yahya'nın bir Esseni olduğu, Hz. İsa'nın da Essenilerle ilişkili olduğu iddiası mevcuttur. Essenilik, Hristiyanlığın ortaya çıkmasından sonra varlığını koruyamamıştır.

1.3.1.4. Kannaim (Zealotlar/Fanatikler)

Hasidiler içerisindeki silahlı grup Kannaim (Fanatikler) adıyla bilinmektedir. Bu grup, dilimizdeki bazı kaynaklarda, kelimenin İngilizce Zealotlar adıyla yer almaktadır.

Kannaim veya Zealotlar, dini bir mezhep değildir. Yahudi toplumundaki istilacılara karşı silahlı direniş yanlısı kesimleri ifade etmektedir.

1.3.2. Ortaçağ Yahudi Mezhepleri

Ortaçağ'da en önemli Yahudi mezhebi olarak Karailik görünür. Bu dönemde İslam coğrafyasıyla sınırlı kalan İseviyye, Yudganiyye ve Şazkaniyye gibi mezheplerin varlığından da haberdarız. İseviyye ve Yudganiyye mezheplerinin, Karailiğe temel teşkil ettiği yorumları yapılmaktadır.

1.3.2.1. Karailik (Karaim)

Abbasiler döneminde Bağdat'ta zuhur eden Karailik, yalnızca yazılı vahyin yani Tanah'ın otoritesini kabul eden bir mezheptir. Kurucusu Anan ben David'dir. (MS 715-795)

Karailer çıkış noktalarını Anan'ın din bilginlerinin dini istismarına karşı çıkmasına dayandırmaktadır.

Karailer Yahudiliğin ana akımı olan Ferisi/Rabbanilerden farklı olarak sözlü vahiy anlayışını reddetmektedir. Talmud'u dini otorite olarak kabul etmezler. Talmud'u reddetme hususundaki benzerliğinden dolayı Karailik ile Sadukilik arasında bir ilişki kurulmuştur.

Karailer geçmişte Yahudi nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturuyordu. Ancak içinde yaşadıkları ülke toplumları arasında asimile olduklarından dolayı günümüzde sayıları çok azalmıştır.

1.3.3. Modern Çağ Yahudi Mezhepleri

Günümüzde öne çıkan Yahudi mezhepleri şunlardır:

1.3.3.1. Ortodoks Yahudilik

Ortodoks Yahudilik, geleneği devam ettiren ve Ferisilik ile Rabbanî Yahudiliğin günümüzdeki ismidir. Tevrat'ın, Tanrı'nın Hz. Musa'ya yazdırdığı ilahi vahiy olduğuna inanırlar. Talmud'un da vahiy kaynaklı olduğuna inanmaktadırlar. Ortodokslar, Tevrat ve din bilginlerinin belirlediği prensiplerin kayıtsız şartsız otoritesini kabul etmektedir.

Modern kültürü reddederler. Dinin emirleri yaşanırsa Yahudiler için bir gün sıkıntının sona ereceğini ve Mesih'in geleceğine inanırlar.

Tanrı'nın isimlendirilmesinde, Yahve yerine, Adonay (efendimiz) kelimesini kullanırlar. Şabat yasaklarına harfiyen uyarlar.

Kadın ve erkekler ibadet sırasında birlikte oturamazlar. Erkek ve evli kadınların başlarını örtmesi şarttır. İbadet esnasında erkekler tallit isimli ibadet şalı kullanırlar. İbadet dili İbranice'dir. Bu mezhep, müntesiplerinden kaşerut kurallarına sıkıca uymalarını bekler.

1.3.3.1.1. Modern Ortodoks Yahudilik

Bu ekolün kurucusu Samson Raphael Hirsch'dür (1808-1888). Hirsch, Almanya'da yaşamış bir hahamdır. Hareket, Ortodoks Yahudilik ile Reformist Yahudilik arasında yer alır. Yeni Ortodoksluk Hareketi, Yahudi ananesindeki değişim esnasından yola çıkarak, Tevrat emirleriyle hâlihazırdaki dünya düzeniyle telif etme amacını güder.

Hirsch, Çağdaş Ortodoksluğu "değişimi onaylayan gelenek" düşüncesi üzerine oturtur. Bu değişim, Halakha'ya ters düşmeyen yeniliklerin kabulü şeklinde olmalıdır.

1.3.3.2. Reformist Yahudilik

Çağdaş Yahudi akımlarından Reformist hareket, 19. yy.'da Almanya Yahudileri arasında ortaya çıkmış, daha sonra ABD'ye ulaşmış, gelişimini ABD Yahudileri arasında sağlamıştır. Kurucu olarak Moses Mendelssohn (1729-1786), Samuel Holdheim (1806-1860), Abraham Geiger (1810-1874), Ludwig Philippson (1811-1889), Isaac Mayer Wise (1819-1900) ve Kaufmann Kohler (1843-1926) isimleri ön plana çıkmaktadır. 1885 Pittsburg Platformu ile müstakil bir mezhep olarak ortaya çıkmış, 1937'de ilkeleri gözden geçirilip yeniden sistemleştirilmiştir.

Reformist Yahudilik akılcılık, evrenselcilik ve ilerlemecilik gibi temeller üzerine bina edilmiştir. Bu hareketin zuhurunun ana nedeni, din olarak Yahudiliği asrın şartlarıyla uyumlu

hale getirmektedir. Bunu temin için sinagog ibadeti, şabat kuralları, ergenlik ve evlilik merasimlerinde çeşitli değişiklikler gerçekleştirmişlerdir.

Reformistler, Tevrat'ı Tanrı tarafından vahy edilen bir kitap olarak kabul etmez. Tevrat, atalarının yaşadığı dini deney ve kazanımların kaydedildiği bir kitaptır. Onda yer alan emir ve nehiylerin çoğu, günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir. Bu akım, Talmud'un otoritesini kabul etmez, kurtarıcı Mesih, kutsal topraklara dönüş ve Mabet'in tekrar inşası gibi Yahudiliğin temel özelliklerini benimsemez.

Kadın-erkek eşitliğini savunurlar. Havrada beraberce ibadet edebilir, hatta kadınlar hahamlık görevine atanabilir. Bu hareket mensupları Cumartesi yasaklarına ve yiyeceklerle ilgili kısıtlamalara uymaz. Reformistlere göre, ibadetin İbranice yapılması şart değildir. Mahalli dillerde ibadet yapılabilir. İbadet esnasında başın örtülmesi gerekmez.

1.3.3.3. Muhafazakâr Yahudilik

Muhafazakâr Yahudilik hareketi, 19. yy.'da Almanya'da doğmuştur. Öne çıkan mümessilleri, Isaac Bernays (1792-1849), Zecharias Frankel (1801-1875), Sabato Morais (1823-1897) ve Solomon Schechter (1847-1915)'dir. Muhafazakâr Yahudiliğin, Reformist Yahudiliğe karşı, onu dengelemek üzere çıktığı söylenebilir. Bu akım, Ortodoks Yahudilik ile Reformist Yahudilik arasında bir zemine oturmuştur.

Muhafazakâr Yahudilikte, Siyonist amaçlar ön plana çıkmaktadır. Muhafazakâr Yahudilik, Yahudi şeriatı Halakha'ya saygıyı önemser. Fakat zamanın ruhuyla uzlaşmasını da önemli görmektedir.

Muhafazakâr Yahudiler, Tanrı'nın Tevrat'ı Hz. Musa'ya vahy ettiğine, fakat elimizdeki metine beşerî bir müdahalenin olduğunu söylemektedir. İbadetin büyük bir kısmın İbranice gerçekleştirilmektedir. Erkekler kippa takmakta, kaşerut ve şabat kurallarına riayet teşvik edilmektedir. Kadınlar da erkeklerden ayrı bir bölümde olmak kaydıyla mabetlerde yer alabilmekte, haham olarak da atanabilmektedir. İbadetlerinde Ortodoksların dua kitabı Siddur'u kullanmaktadırlar.

1.3.3.3.1. Gelenekselci/Masorti Yahudilik

Gelenekselci/Masorti Yahudilik, Muhafazakâr Yahudilikten ayrılmış bir harekettir. Ukrayna doğumlu David Weiss Halivni (1927-2022) tarafından kurulmuştur. Louis Jacob (1920-2006) ve David Novak (doğ. 1941) hareketin diğer öncü isimleridir.

Gelenekselci Yahudilik, Ortodoks Yahudiliğe yakınken, Muhafazakâr Yahudiliğin kadınların haham olmasına izin vermesinden sonra onlara yaklaşan bir akımdır. Yahudi kutsal metinlerinin değişime uğradığını ifade ederler.

1.3.3.4. Yeniden Yapılanmacı Yahudilik

Günümüz Litvanya topraklarında doğup, sonradan ABD'ye yerleşmiş haham Mordehay Menahem Kaplan'ın (1881-1983), damadı Ira Einstein (1906-2001) ile kurduğu bir harekettir. Yeniden Yapılanmacı Yahudilik, gelenekte değişime bakış açısında Muhafazakâr Yahudilikle Reformist Yahudilik arasında durmaktadır.

Bu akım, dini çoğulculuğu benimsemektedir. Tevrat'ı vahiy ürünü olarak görmezler. Yeniden Yapılanmacı hareket, çağdışı gördükleri kuralların terk edilmesini gerekli

saymaktadır. Seçilmişlik düşüncesini ve cinsiyet ayrımını, toplumlararası ve insani eşitlik ilkesine ve çağdaş insan mefhumuna ters düştüğü için reddederler. Yahudiliği bir din olarak değil, Yahudi toplumunun oluşturduğu ve sürekli gelişen bir medeniyet olarak kabul ederler. Yahudi adetlerini Reformcu Yahudilikten daha önemserler. Kız çocukları için de dine giriş töreni (bat mitzva) yapılmasının ve kadınların da ibadete katılmasının gerekliliğini savunurlar.

1.4. Diğer Yahudi Ekolleri

1.4.1. Kabalacılık

Kabalizm, geleneksel Yahudi mistisizmini tanımlamak amacıyla kullanılan bir terimdir. Sözlük anlamı almak, kabul etmektir. Kabala, İbranice'ye ayrı bir ehemmiyet ve kutsallık atfeder. Alfabeyi oluşturan her bir harfe ayrı bir sayısal değer verip, bu nümerik değerlerle birtakım sırları açıklamaya çalışmaktadırlar.

Kabalacılar, kökenlerini Hz. Musa'ya kadar götürür. Çıkışı itibariyle ferdi zühde dayanır. Başlı başına bir sistem haline gelişi 12. yy.'ı bulmuştur. Günümüzdeki anlamına 17. yy.'da kavuşmuştur.

Kabala hareketinin gelişimini, sırf Talmud talim ve tedrisatının, Yahudiliğin istikbaline yön vermeye yeterli olamayacağı fikrine borçludur. Kabalacılara göre Tevrat, batını anlamıyla yorumlanmalıdır. İsrailoğullarının başından geçen hadiseler ve nazil olan hükümler, ilahi kelamın kisvesi ve vücududur. Vakıanın künhünü anlamlandırmaya, yalnızca mistik bir hareket gücü yetirebilir.

Önceleri toplum içinde dar bir çevrede yaşanan bu mistik hareket, 18. yy. başlarında Doğu Avrupa Yahudileri arasında Hasidilik hareketinin canlanmasıyla sıradan Yahudiler arasında da revaç görmeye başlamıştır. Kabala, ilahlığın mahiyeti, yaratılışın nedeni ve tanrılıkla yaratılış arasındaki ilişkiye yönelik sırlara nail olma gayretini ifade etmektedir. Kabalacılığın diğer bir mevzuu kâinat temelli yaratılış ve kurtuluştur.

1.4.2. Ha-Skala

Ha-Skala, İbranice aydınlanma, akıl, tedrisat anlamlarına gelir. 18. yy.'da Avrupa ve Amerika'da meydana gelen siyasi ve fikri değişimler, batı toplumları içinde yaşayan Yahudilere yeni fırsatlar sunmuştur. Gelişen insan hakları kapsamında Yahudiler yaşadıkları gettolarda özgürleşmiş, kültürel, mesleki ve eğitim olarak gelişme kaydetmeye başlamışlardır.

Avrupa ve Amerika Yahudilerinin bir kısmı Batı aydınlanmasının öne çıkardığı fikirleri benimsemekten yana tavır almıştır. Yahudiler bu aydınlanma ve özgürleşme vesilesiyle yaşadıkları ülke toplumları ve onların değerleriyle yakınlaşma içine girmişlerdir.

Fakat kazanılan bu yurttaşlık payesi ve bu statünün elde edilmiş tavizleri, geleneksel Yahudi dini ve kültürel çıkarlarına zıt neticeler doğurmuştur. Yahudiler bu kapsamda kendi dini yaşayış ve anlayışlarını yeniden gözden geçirmiş, ancak her bir cemaat farklı tavırlar sergilemiştir. Bu süreçte kırsal kesim Yahudileri kadim inanç ve ibadetlerine tavizsiz teslimiyeti sürdürürken bilhassa şehirlerde yaşayan pek çok Yahudi geleneklerini reddetme yolunu seçmiştir.

1.4.3. Hasidizm

Hasid (çoğulu hasidim) kelimesi “mükemmel dindar” anlamına gelmektedir. Modern Hasidizm, 18. yy.’da günümüz Polonya topraklarında yaşayan Yahudilerden Yisrael ben Eliezer (1698-1760) isimli bir kabalacı rabbi liderliğinde gelişen ve mistik unsurlar taşıyan bir harekettir. Kurucusu rav Israel ben Eliezer, “Baal Şem Tov” (BeSHT) (Güzel İsmi Efendisi veya İyi Bir Üne Sahip anlamındadır) lakabıyla meşhur olmuştur.

Bu hareketin ön plana çıkan özelliği, sahip olduğu mistik anlayışa uygun olarak akıl ve ilim yerine dua ve hissiyata ağırlık vermesidir. Bir başka mühim vasfı ise dini ihtifallerin gerçekleştirilmesinde cezbe, haz, coşku ve neşe hususiyetlerine ağırlık vermesidir. Baal Şem Tov, Yahudiler için Tanrı sevgisine mazhar olma yolunun oruç tutma veya çile çekmeden değil, günlük hayatta iyi işler yapmaktan geçtiğini söyler.

Bu hareketin özellikle Polonya-Ukrayna coğrafyasında ve rabbani bilim merkezlerinden uzak Litvanya gibi dağınık kırsal mıntikalarda yaşayan Yahudiler arasında rağbet görmesinin sosyo-ekonomik ve dini sebepleri şöyle özetlenebilir:

- i. Söz konusu coğrafyadaki Yahudilerin siyasal ve ekonomik açıdan sıkıntı ve baskı ortamında yaşamaları.
- ii. Sıkça katliama maruz kalmalarının meydana getirdiği büyük korku ve devamlı tedirginlik hali (1648 Khmelnytzky Katliamı gibi).
- iii. Rabbani Yahudiliğin dogmatik ve resmî yapılanması içinde manevi ihtiyaçlarına cevap bulamamaları, bunun getirmiş olduğu dini yozlaşma ve ruhi depresyon.
- iv. Kurtarıcı Mesih beklentilerinin hüsrarla sonuçlanması.

Bu hareket, Rabbani Yahudiliğin ön gördüğü dini kuralcılık ve Tevrat tedrisatı yerine dini, coşkuyla yaşamaya ve müntesiplerin günlük faaliyetlerine saygı göstermeğe önem vermek suretiyle yoksul ve eğitimsiz Yahudileri, eşitlikçi bir anlayışla kucaklar. Hasidik hareket, birçok Yahudi azizinin yaşam hikâyesinden ilham almıştır.

Hasidilerin kendilerine has giysileri vardır. Erkekler siyah şapka ve siyah cübbe giyer, elbiselerinin dörtkenarına ip (tzitzit) takar, sakallarını ve şakaklarındaki saçlarını uzatır. Kadınlar başlarını örtmek için tülbent kullanır ya da peruk takar. Başlarını açmak zorunda kalırlarsa tıraş ederler. Nüfuslarının artması için çok sayıda çocuk sahibi olurlar. Hasidilerde dini mükellefiyet beş yaşında başlar; çocuklar tıraş edilir, şakaklarda saçlar asla kesilmez, uzatılır ve başlarına kippa (Yahudi takkesi) takılır. Çocukları, kendi özel dini okullarında eğitim alırlar.

Hasidizm hızla yayılarak 19. yy.’da Doğu Avrupa Yahudilerinin yarısını yakını tarafından benimsenmiştir. Ancak modernizmin etkisinin artmasıyla Hasidizm hareketi, eski gücünü kaybetmiştir.

Günümüz Ortodoks Yahudiliği içerisinde radikal kanadı temsil ederler. Ultra-Ortodoks bir grup kabul edilen Hasidiler, Mesih gelmeden kurulduğu için modern İsrail Devleti’ni tanımayıp, bu devlete vergi vermezler. Dini talim ve tedrisatla meşgul oldukları için çocuklarını askere göndermezler.

Günümüzde pek çok yerde Hasidi Yahudileri yaşamakla birlikte daha çok İsrail, Doğu Avrupa, İngiltere, Fransa ve Kuzey Amerika’da varlık göstermektedirler.

1.4.4. Siyonizm

Siyonizm, Yahudileri Filistin’de tekrar millet olarak bir araya getirme ve orada müstakil devlet kurma amacına odaklanmış bir ideolojidir. Siyonizm, bir anlamda Yahudi milliyetçilik hareketidir. Modern İsrail Devletinin tesisinin başarılmasıyla beraber bir çeşit sivil dine tahvil olmuştur. Menşei dini olmasına rağmen Siyonizm, 19. yy.’da genellikle seküler kişilerin liderliğinde siyasi bir hareket olarak doğmuştur.

Siyonizm hareketi, siyasi, sosyalist, kültürel ve dini olmak üzere çeşitlere ayrılabilir:

i. Yahudi kimliğindeki dini unsuru önemsemeyen Siyasi Siyonizm, Yahudilerin dağınık bir şekilde yaşadığı sürgün hayatını sona erdirmeyi ve bağımsız bir Yahudi Devleti kurulmasını öngörmektedir. Seküler bir Macaristan Yahudisi olan Theodor Herzl (Binyamin Zeev) (1860 Budapeşte-1904 Viyana) Siyasi Siyonizmin kurucusu kabul edilir. 1896’da *Der Judenstaat (Yahudi Devleti)* adlı kitabını yayımlar. Herzl ve diğer siyonistler, bulunacak veya kurulacak bu yurdun, önceleri Arjantin ve Uganda gibi herhangi bir toprak parçası olabileceğini tasarlarken, sonraları Yahudi vatanının ancak Filistin’de olabileceği hususunda düşünce birliğine varmıştır. Herzl, 1897’de Dünya Siyonist Teşkilatını kurmuştur. Siyasi Siyonizm hareketi önceleri gerek liberal gerekse dindar kesimler tarafından kabul görmemiş, ancak 20. yy.’da bakış açıları değişmiştir. Siyasi Siyonizm 1948’de Filistin’de İsrail Devletini kurarak hedefine ulaşmıştır.

ii. Almanya Yahudisi Moses Hess (1812-1875) ise Sosyalist Siyonizm fikrini ortaya atar. Zirai ve sosyalist yapılanmaya ağırlık vererek Filistin topraklarında sosyalist karakterli bir halk ve devlet oluşturma hedeflenmiştir. Sosyalist Siyonistler, bu amaçla bölgede çiftlik tarzı birçok yerleşim yeri (kibbutz) kurmuştur.

iii. Kültürel Siyonizm, Yahudi meselesinin siyasi ve ekonomik olmaktan çok kültürel olduğu iddiasını seslendirir. Onlara göre, Filistin’de kurulacak bir Yahudi devleti, tüm Yahudilere model olacak bir “kültürel ortam” temin edebilirdi.

iv. Dini Siyonizm ise kurtarıcı Mesih beklentisine dayanır. Mesih geldiğinde dünyada Tanrısal krallığı kuracaktır. Bazı dinî Siyonist gruplar, Mesih liderliğinde kurulmadığı için modern İsrail devletini tanımazlar.

Siyonun Yahudi dini hayatında ve asırlardır dindar Yahudinin zihnindeki ehemmiyetine rağmen Siyonizm seküler bir hareket olarak gelişti. Seküler oluşu, Doğu Avrupalı Ortodoks Yahudi liderlerin Siyonizm’i kabul etmeme sebebidir. Aynı şekilde, pek çok Reformist Yahudi de Filistin topraklarına geri dönüş idealini benimsememektedir. Ancak Almanya’daki Nazi iktidarının Yahudilere uyguladığı zulüm, Avrupa’daki Yahudilerin İsrail’e göç etme eğilimini artırmıştır. Siyonizm’in doğuşunda, Avrupa’daki antisemitik (Yahudi düşmanlığı) ve aşırı milliyetçi hareketlerin de payı vardır.

1.5. Mesihçi Hizipler

1.5.1. İlk Dönem Mesih Hareketler

Mabed’in ikinci kez yıkılması ile ivme kazanan Mesih beklentisi, MS 1. yy.’dan itibaren Mesihçi karakterli hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bilhassa baskı ve zulüm dönemleri, siyasi değişim ve karışıklığın yaşandığı zamanlar, söz konusu pasif Mesih beklentiyi, muhteris hareketlere dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Mesihlik iddiasında bulunan en meşhur şahsiyetlerden birisi Talmud’da da ismi yer alan Şimon Bar Kohva (Koziba)’dır. Kendisi MS 132-135 yıllarında Roma İmparatorluğu’na karşı bir Yahudi isyan hareketi başlatmıştır. İsyân müddetince “Nasi” (başkan/prens) unvanıyla Yahuda’yı yönetmiştir. Bar

Kohva'nın mesihliği, zamanın önde gelen rabbisi Akiva ben Yosef (MS 50-135) tarafından da ifade edilmiştir.

Ebu İsa İshak b. Yakup el-İsfahani (Obadiah/Obed Elohim/Tanrı'nın Kulu) (7. ve 8. yy.), İbn Arye (öl. 1000) ve Karai Kohen Şolomon (öl. 1121) isimler de Mesihlik iddiasında bulunmuş düzinelerce şahsiyetlerden önde gelenlerdir.

1.5.2. Sabataycılık

İzmir doğumlu Sabatay Sevi (Şabtay Zvi) (1626-1676), 22 yaşında kendisini Mesih ilan etmiştir. İlk tepkiyi İzmir hahamlarından görmüş, şikâyet üzerine 1651'de şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı coğrafyasındaki Yahudi cemaatlerini gezmiş, faaliyetleri vesilesiyle çevresine pek çok taraftar toplamayı başarmıştır. 1665'te tekrar İzmir'e geri dönmüştür. Avrupa, Afrika ve Asya'daki Yahudi cemaatleri arasında tanınan bu Mesihçi hareket, bölgede sosyal ve idari bir kargaşa meydana getirmiştir. Sultan IV. Mehmet (1648-1687) zamanında devlet duruma el koyarak Sabatay Sevi'yi tevkif etmiştir. O, ölümden kurtulmak için zahirde Müslümanlığı kabul etmiş ve bu durumu taraftarlarına teolojik bir yol ve batini bir tercih olarak anlatmıştır.

Taraftarlarının bir kısmı da görünürde Müslüman olup gizliden Yahudiliklerini devam ettirmiştir. Bu grup Osmanlı kaynaklarında Sabatayistler, Dönmeler, Selanikliler, Avdetiler gibi adlarla yer almıştır. Sabatay Sevi'nin vefatından sonra cemaati Yakubiler, Karakaşlar ve Kapancılar olarak üç gruba ayrılmıştır. Sabataycılık temelde mistik yönü ağırlıklı olan bir akımdır. Onlara göre şekil değil, ahkâmın ruhu mühimdir.

1.5.3. Frankizm

Doğu Avrupa'da Mesihlik iddiasında bulunup daha sonra Katolikliğe geçen Jacob Josef Frank (Yakov ben Yuda Leib) (1726-1791) ve taraftarları, yeni bir dönme hareketi ihdas etmiştir.

Sabataycılığın Selanik merkezli Karakaş cemaatinin önderliğini yapan, Sevi'nin ruhunu taşıdığı iddiasıyla Mesihlik iddiasında bulunan, vefatı sonrası tanrılık mertebesine çıkartılan Baruhya Russo (Osman Baba) (1676-1721) vasıtasıyla Doğu Avrupa Yahudi cemaatleri bu fikirlerden etkilenmiştir.

Russo hareketiyle ilişkisi olduğu düşünülen ve Sevi'den bir asır sonra Polonya'da Mesihlik iddiasında bulunup ardından Katolikliğe geçen Jacob Frank ve taraftarları, Galiçya, Ukrayna ve Macaristan'da yeni bir dönme hareketi (Frankizm) başlatmıştır.

Frankistler de Sabatayistler gibi, kurtuluşun bütünüyle teşekkül etmesine kadar imanlarını gizlemeyi ve kötülükle iş birliği halinde görünmeyi mesihi sürecin genel bir karakteri olduğunu iddia etmiştir. Sevi'nin görünüşte İslamiyeti, Frank'ın Katolikliği seçmesi bu anlama gelmektedir.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Aşağıdakilerden hangisi Yahudilikte etnik hizip içinde değerlendirilir?

- A) Samiriler
B) Siyonizm
C) Kabalacılık
D) Sefaradlar
E) Aşkenaziler

2. Yahudilikte Endülüs kökenli ve Ladino dilini kullanan kültürel hizip hangisidir?

- A) Aşkenaziler
B) Sefaradlar
C) İtalkim
D) Romaniyotlar
E) Mizrahiler

3. Almanca-İbranice karışımı bir dil olan Yidiş, hangi Yahudi kültürel hizbi tarafından kullanılır?

- A) Sefaradlar
B) Franko Yahudileri
C) Aşkenaziler
D) Samiriler
E) Karailer

4. Aşağıdakilerden hangisi, Yahudi mesihi hareketlerinden biridir?

- A) Siyonizm
B) Kabalacılık
C) İtalkim
D) Frankizm
E) Karailik

5. Siyonizm'in bir çeşidi olan Sosyalist Siyonizm mensuplarının, işgal ettikleri Filistin bölgesinde kurdukları çiftlik tarzı yerleşim yerlerine ne ad verilir?

- A) Farm
B) Kom
C) Rüsta
D) Mezra
E) Kibbutz

7. ÜNİTE

YAHUDİLİKTE İBADET

KONULAR:

1. YAHUDİLİKTE İBADET

- 1.1. Kurban/Korban
- 1.2. Kutsal Mekân Ziyareti/Reiya
- 1.3. Zekât/Tzedaka
- 1.4. Oruç/Ta'anit
- 1.5. Dua/Tefila
 - 1.5.1. Günlük Dua İbadeti
 - 1.5.2. Haftalık Dua İbadeti (Şabat)
- 1.6. İbadette Kullanılan Objeler
 - 1.6.1. Siddur
 - 1.6.2. Kippa
 - 1.6.3. Tallit
 - 1.6.4. Tzitzit
 - 1.6.5. Tefillin
 - 1.6.6. Şofar
- 1.7. Bazı Dini İhtifaller
 - 1.7.1. Brit Mila (Sünnet)
 - 1.7.2. Pidyon Haben Töreni
 - 1.7.3. Vijola
 - 1.7.4. Bar Mitzva
 - 1.7.4.1. Bat Mitzva
 - 1.7.5. Hupa (Evlilik Töreni)
 - 1.7.5.1. Mikve
 - 1.7.6. Get (Talak/Boşanma Belgesi)
 - 1.7.7. Cenaze ve Defin
- 1.8. Bazı Dini Terimler
 - 1.8.1. Magen David (Davud Kalkanı, Davud Yıldızı)
 - 1.8.2. Menora (Yedi Kollu Şamdan)
 - 1.8.3. Hanukiye (Dokuz Kollu Şamdan)
 - 1.8.4. Mezusa
 - 1.8.5. Sefer Tora
 - 1.8.6. Ketuba
 - 1.8.7. Halakha
 - 1.8.8. Mitzva
- 1.9. Yahudilikte Bayramlar
 - 1.9.1. Milli Bayramlar

- 1.9.1.1. Roş ha-Şana
- 1.9.1.2. Purim
- 1.9.1.3. Hanuka
- 1.9.2. Dini Bayramlar ve Özel Günler
 - 1.9.2.1. Yom Kippur
 - 1.9.2.1.1. Kapparot
 - 1.9.2.2. Tişa be-Av
- 1.9.3. Kutsal Mekân Ziyaret Bayramları (Şeloşa Regalim-Üç Bayram)
 - 1.9.3.1. Pesah/Fısıh Bayramı
 - 1.9.3.2. Sukot Bayramı
 - 1.9.3.3. Şavuot Bayramı
- 1.10. Yahudilikte Kaşerut

AMAÇLAR:

1. Yahudilikteki temel ibadetleri kavrar.
2. İbadetlerde kullanılması gerekli eşya ve araç-gereçleri tanır.
3. Yahudilikteki dini ihtifalleri öğrenir.
4. Yahudi ibadetleriyle alakalı kavramlar hakkında bilgi sahibi olur.
5. Yahudi dini ve milli bayramlarıyla özel günlerini bilir.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Günümüz Yahudiliğinde kurban ibadeti uygulanmakta mıdır?
2. Yahudilikte oruç hakkında bilgi veriniz.
3. Yahudilikte zekât uygulaması hususunda bilgi veriniz.
4. Amida nedir?
5. Şabat uygulaması hakkında bilgi veriniz.
9. Kippa nedir?
10. Bar Mitzva nedir?
11. Magen David nedir?
12. Kefaret Günü nedir?
13. Yahudilikte eti yenmesi haram olan hayvanları yazınız.

1. YAHUDİLİKTE İBADET

İbranice ibadet terimi “avoda” kelimesiyle, “doğru ibadet şekli” anlamında ifade edilir.

Yahudilikte her zaman ibadetin esasını kurban uygulaması oluşturmuştur. Özellikle atalar devrinde ibadet, bireysel tarzda Tanrı’ya adak ve takdime sunma; bunun yanı sıra dua etrafında şekillenmiştir.

“Toplanma Çadırı” (Mişkan) (mesken) (Çadır Tapınak) (Tabernaculum) çevresinde toplu ibadete geçiş, Hz. Musa ile başlamıştır. Toplanma Çadırı ve sonrasında onun yerine geçen Mabel, Tanrı’nın en sık tecelli ettiği ve kendisine dolaysız ulaşılan mekân olarak kabul

edilmiştir. Filistin'e gelindikten sonra, çeşitli bölgelerde bireysel takdimeler için sunaklar (mezbahlar) da oluşturulmuştur.

Hz. Davud'un Kudüs'ü fethedip krallığın başşehri yapmasıyla birlikte ibadet merkezi de bu şehir olmuştur. Hz. Süleyman döneminde ise Mabed (Bet ha-Mikdaş/Beytu'l-Makdis) inşa edilmiştir. Diğer mezbahlarda da takdime sunumuna devam edilmiştir. Mabed, MÖ 586'da Babilliler tarafından yıkılmış, MÖ 515'te ikinci kez inşa edilmiştir.

Yahudi ibadetinde diğer önemli bir unsur da din adamlarıdır. Temel olarak iki guruba ayrılabilir: Kohen ve rav (rabbi, haham). Kohen grubu din adamlığı kan bağına dayanmalıdır. Hz. Yakub'un üçüncü oğlu Levi'nin nesebinden gelmelidir. İlk baş kohen kabul edilen Hz. Harun da Levi'nin soyundan gelmektedir. Ezra sonrası, bir Yahudinin kimliğinin tescilinde anneye dayalı nesep tayin edici olurken, kohen ve Levili kimlikleri baba yoluyla temin edilmektedir. Mevcut kohenlerin en yaşlısı, baş kohen ve en mukaddes kişi kabul edilmektedir. Süleyman Mabedi'ndeki ibadet, kohenlerin idaresinde gerçekleştirilirdi.

Mabedin yıkılmasından sonra başta kurban olmak üzere Mabet'in varlığına bağlı bazı ibadetler uygulanamamaktadır. Günümüzde günlük ibadetler, Mabet'i temsil ettiğine inanılan havralarda (sinagog) yapılmaktadır. İbadetler, ferdi veya toplu yapılabilir. Sinagogda cemaatle

yapılan ibadetlerde “minyan”, yani on üç yaşını doldurmuş en az on erkeğin hazır bulunması şarttır. Minyan, İbranice “saymak” anlamına gelen maneh kökünden gelir ve cemaatle ibadet için yeterli sayıyı ifade eder. Minyan tamamlanmadıkça hiçbir ibadet gerçekleştirilemez. Çoğu Yahudi mezhebi, kadınların ibadete doğrudan katılmasına izin vermez.

Sinagoglarda Aron Ha-Kodeş (kutsal dolap), Ner Ha-Tamid (devamlı yanan ışık) ve Teva (kürsü)’nin bulunması elzemdir. Aron Ha-Kodeş, içinde el yazması Tevrat tomarlarının bulunduğu bir dolaptır. Havra’nın mihrabı hükmündedir. Ner Ha-Tamid, Aron Ha-Kodeş’in üst tarafında bulunan ve devamlı yanan bir ışıktır. Teva ise Aron Ha-Kodeş’in tam önünde yer alan bir kürsüdür. İbadet esnasında Aron Ha-Kodeş’ten çıkarılan Tevrat tomarı bu kürsüde okunur.

Sinagoglarda resim ve heykel bulunmaz.

Sinagoga uygun kıyafetle ve başörtülü olarak girilir. Başı açık olarak girmek, Tanrı’ya hürmetsizlik sayılır. Bunun için Yahudi erkekleri kippa isimli, takke benzeri bir başlık giyerler. Kadınlar da başlarını örter. Ortodoks Yahudilikte, sinagogda kadınlarla erkekler ayrı oturur. Havradaki ibadete kadınlar aktif olarak katılmaz.

1.1. Kurban/Korban

Yahudilikte en önemli ve ilk ibadet türü kurban ibadetidir. Tevrat anlatımına göre Hz. Âdem ve Hz. Nuh da Tanrı’ya kurban sunmuştur. Atalar döneminde de geçerli olan ibadet şekli kurbandır. Mabedin henüz inşa edilmediği devirde özel mezbaha ve sunaklarda kurban ibadeti gerçekleştirilmiştir. Hz. Süleyman tarafından inşa edilmesi sonrası mabette kurban sunmak için özel mekân tahsis edilmiştir. Kurban ibadeti sadece hayvan kesiminden ibaret değildir. Çeşitli türden ürün takdimesi de kurban kapsamındadır. Yakmalık sunular da vardı.

Kurban ibadeti, mabet ile özdeşleştirilmiştir. Mabet döneminde her gün, bayramlarda ve özel günlerde kurban sunulurdu. Ayrıca hataen günah işlendiğinde, adak adama yoluyla, şükran mahiyetinde de kurban ve takdimeler sunulmuştur. Günlük üç vakit, dualar eşliğinde

mabette hayvan kurbanı gerçekleştirilirdi. Kurban ibadeti kohenlerin gözetiminde gerçekleştirilirdi.

Geleneksel Yahudiliğe göre 2. Mabedin Romalılar tarafından tahribi (MS 66-70) sonrası, Mesih'in zuhur edip Süleyman Mabedini üçüncü bir kez inşa edeceği; Tevrat hükümlerini tekrar uygulamaya koyacağı vakte kadar kurban ibadeti askıya alınmıştır. Liberal Yahudi cemaatleri ise duruma daha farklı yaklaşmaktadır. Onlara göre Tevrat'ta yer alan pek çok ritüelin yanı sıra, Mabet ve kurbanla ilgili uygulamalar da eski İsrail toplumunda mühim bir işlevi yerine getirmiş, ancak Yahudi dini yaşamı için günümüzde artık gerekli ve geçerli değildir.

1.2. Kutsal Mekân Ziyareti/Reiya

Mabet ile ilişkili diğer bir ibadet şekli kutsal mekân ziyaretidir. İbranice'de Reiya/görme terimiyle isimlendirilen kutsal yer ziyareti, yalnızca hür ve sağlıklı, on üç yaşına girmiş erkeklere emredilmiştir. Bu ibadet senede üç kere Pesah, Sukot ve Şavuot bayramlarında gerçekleştirilir. MS 70'te Mabet yıkıldıktan sonra bu ibadet şekli de ortadan kalkmıştır. Ancak mukaddes kabul edilen mekânları ziyaret halen sürdürülmektedir.

1.3. Zekât/Tzedaka

Zekât, Tzedaka ibâresiyle ifade olunur. Kişinin sahip olduğu malın onda birinin Levililer'e, fakir, öksüz, yetim ve dul kadınlara vermesiyle gerçekleştirilir. Bir mala zekât düşmesi için belli bir nisap miktarının üzerinde olması gerekir. Bir kez zekâtı verilen malın tekrar zekâtı verilmez.

1.4. Oruç/Tzom/Ta'anit

Yahudilikte oruç ibadeti Tevra'ta "tzom", Talmud'da Ta'anit ve dini literatürde "ina nefes" olarak da isimlendirir. Tzom, Arapça'daki savm/sıyam kelimesiyle aynı kökten olup aç kalıp, yememeği ifade eder. Ta'anit, arınmak ve Tanrı'ya yakın olmak, İna nefes ise nefsi alçaltma, nefsi terbiye ve tezkiye etme anlamındadır. Yom Kippur hariç, Şabat ve bayram günlerinde oruç tutmak yasaktır. Hasta, çocuk, yaşlı ve güçsüz olanlar, oruç ibadetinden muaftır. Yahudi kutsal kitap külliyatında zikredilen tek oruç ibadeti, Yom Kippur/Kefaret Günü orucudur.

Yahudilikte oruç ibadeti, süresi bakımından büyük oruç ve küçük oruç şeklinde ikiye ayrılır:

Yom Kippur ve Tişa be-Av günleri tutulan oruçlar büyük oruç kapsamına girer. Büyük oruç gün batımından başlayıp ertesi günün akşam vaktine kadar, yaklaşık yirmi beş saat sürer. Büyük oruç sırasında yemek, içmek, yıkanmak, yağ ile yağlanmak, deri elbise ve ayakkabı giymek, cinsi münasebet, banyo yapmak yasaktır.

Küçük oruç ise sadece gündüz vaktiyle sınırlı olup gün doğmadan önce başlanır ve o akşam yıldızlar görününceye kadar devam eder. Bu sırada yemek ve içmek yasaktır. On yedi Tamuz (Haziran-Temmuz), on Tevet (Aralık-Ocak), üç Tişri (Eylül-Ekim) ve Ester orucu [on üç Adar (Mart)] küçük oruçlardır.

Bundan başka, her ayın ilk Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmak dindar Yahudiler arasında yaygındır.

1.5. Dua/Tefila

Mabedin inşasından sonra kurbanlar, dua eşliğinde sunulmaya başlanmıştır. MÖ 586'da Mabet tahrip edilince, Yahudiler kurban takdim vakitlerinde dua okuyarak kurban ibadetinin hatırasını canlı tutmaya yönelmiştir. Bu uygulama dua/tefila ibadetinin doğmasına yol açmış, zamanla kurban ibadetinin yerini almıştır. Daha sonraları dua ibadeti müstakil bir şekle bürünmüştür.

Mabedin ikinci kez yapılıp ibadete açıldığı dönemde de icra edilmeye devam edilmiştir. Ayrıca mabedin mevcut olduğu zaman diliminde farklı mekânlarda mevcut bulunan sinagoglarda da uygulanması sürdürülmüştür. Böylelikle sinagog ile mabet arasında bir bağ kurulmuştur. Mabette kurban kesilme vaktinde sinagogda dua ibadeti gerçekleştirilmiştir.

Bir Yahudi dilediği her zaman ve her mekânda ibadet edebilir. Bununla birlikte düzenli olarak icra edilen günlük dua ibadeti, haftalık dua ibadeti ile bayram ve anma günlerinde ibadet etme geleneği mevcuttur.

1.5.1. Günlük Dua İbadeti

Mabet döneminin kurban ibadetine karşılık gelir. Günlük ibadetin temelini Şem'a Y'israel (Dinle İsrail) duası ile Amida oluşturur. Dua ibadeti, geleneksel biçimiyle sadece erkeklerin iştirakiyle sinagoglarda, Kudüs'e yönelerek, günlük üç vakit (sabah/Şaharit, ikindi/Minha ve akşam/Arvit veya Maariv) icra edilir. Sabah ibadeti öncesinde yemek yenilmesi ve iş yapılması yasaktır. Şaharit, sabah saat sekiz civarında, Minha, öğleden sonra, ikindiye doğru, Arvit/Maariv, akşamdan vakti gökyüzünde üç yıldız görülünce veya görülecek kadar vakit geçtikten sonra yapılır.

Cumartesi günleri Şaharit'in ardından Musaf duası, Yom Kippur'da Minha ve Arvit arasında Neilat ha-Şearim duası icra edilir. Dua yapılması için minimum on üç yaşını doldurmuş on erkeğin bulunması (minyan) gerekir. Karailerde ise cemaatle ibadet için gerekli minimum sayı üçtür. Okunan duaların bir kısmı Tevrat'tan alınmadır. Bir kısmı ise Yahudi bilgin, rav ve şairler tarafından oluşturulmuştur.

Yahudiler ibadet esnasında Siddur adlı dua kitabından tespit olunmuş bölüm ve duaları okur. Tefila esnasında eğilme ve öne arkaya salınım gibi hareketler gerçekleştirilir. İbadetin ana bölümünü amida (kıyam) oluşturur. Amida ayakta durmak demektir. Amida, ibadetin ayakta yapılan bölümüdür. Amida'da, sağ elin parmak uçlarıyla göğse hafifçe vurularak, işlenen günahlardan pişman olunduğu belirtilir. Bunun dışında ibadetin geri kalan bölümü oturarak yapılır. Secde uygulaması Yılbaşı (Roş ha-Şana) ve Kefaret Günü'nde (Yom Kippur) gerçekleştirilir.

1.5.2. Haftalık Dua İbadeti (Şabat)

Yahudilikte haftalık ibadet günü, Cumartesi'ye karşılık gelen şabat günüdür. Şabat Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratıp yedinci gün istirahat etmesi ifadesine binaen uygulanmaktadır. Şabat kuralları On Emri'n dördüncü maddesinde yer alır:

“Sebt gününü takdis etmek için onu hatırında tutacaksın. Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın, fakat yedinci gün Allah'ın Rabb'e Sebtir. Sen ve oğlun ve kızın, kölen ve cariye ve hayvanların ve kapılarında olan garibin hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü Rab gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı.” (Çıkış 20:2-17).

On Emir’de yer aldığı şekliyle Cumartesi günü, iki ayrı anlamıyla kutsaldır: Birincisi Tanrı’nın dünyayı altı günde yaratıp yedinci günde dinlenmiş olması, ikincisi ise Tanrı’nın İsrailoğullarını Mısır’daki kölelik evinden kurtarmış olmasıdır. On Emir’de belirtildiği gibi bu günde iş yapmak yasaktır.

Bugünde manevi yenilenme ve dünyayı Tanrı’nın yarattığı gibi bırakıp tabiatın işleyişine müdahale etmeme prensibi mucibince, toplam otuz dokuz çeşit işten uzak durulmaktadır. Yahudi anlayışına göre gün, güneşin batışıyla başladığı için, Cuma akşamı güneşin batışından Cumartesi akşamı güneşin batışına kadar söz konusu işlerin yapılması yasaktır.

Bu zaman diliminde ev halkı temizlenmeli, sofraya düzenlemeli ve misafir karşılamaya hazır durumda olmalıdır. Şabat sofrasında beyaz örtü, iki Şabat ekmeği/Hallot, Kiduş bardağı ve şarap olması elzemdir. Beyza örtü, Tanrı’nın İsrailoğullarına çölde mann göndermesini sembolize eder. İki ekmeğin Şabat’ta çalışma yasağı olduğu için, Cuma gününden alınan iki günlük yiyeceği temsil eder. Şabat’ı karşılamak için hazırlıklar en az iki tane beyaz renkli Şabat mumunun yakılmasıyla son bulur. Mumlar, Şabat’ın başlama saatinde evin hanımı tarafından yakılır. Mum yakılıp dua okunduktan sonra herkes birbirine “Şabat Şalom” (Şabatınız mübarek olsun) der.

1.6. İbadette Kullanılan Objeler

1.6.1. Siddur

Yahudilikte çok önceleri tanzim edilmiş geleneksel dua kalıpları bulunur. Bunlar, Siddur isimli dua kitabında toplanmıştır. Siddur, doğumdan ölüme kadar hayatın her alanıyla ilgili dualara muhtevindir. Bunun yanı sıra fert, isterse bu dualara kendi şahsi duasını ekleyebilir. Dua her dilde edilebilir, ancak kutsal ve cennet dili olduğuna inanılan İbranice ile dua etmenin Yahudilikte özel bir yeri ve ehemmiyeti vardır.

1.6.2. Kippa

Yahudilikte ibadet esnasında kullanılan diğ er bir obje, kippa'dır. Kişi, Tanrı karş ısında mütevazılığını göstermek için baş ını örtmek zorundadır. Kippa erkeklerin baş larına taktığı ve baş ın sadece tepe kısmını kapatan bir çeş it küçük takkedir.

1.6.3. Tallit

Tallit, ibadet esnasında yalnızca erkeklerin kullandığı, dörtkenarlı saçaklı ve üzerinde Tora'dan ibarelerin yer aldığı mavi ş eritli beyaz bir ş aldır. Tallit, karş ılıklı iki uç kenarı birleştirilerek üçgen yapılır ve ibadet sırasında kişi baş ından omuzlarına kadar bununla örtünür. Sabah ibadetine, tallit üzerindeki beyaz ile mavi renk, birbirinden ayırt edilebildiğinde baş lanır.

1.6.4. Tzitzit

İbranice bir kelime olan Tzitzit "püskül" anlamına gelir.

Tzitsit, erkeklerin Tora'nın emirleri gereğince, kullandıkları giysilerinin dört köş esine bağladıkları mavi-beyaz renkli püsküllere verilen addır. "Giysinin dört köş esine püsküller yapacaksın." (Tesniye 22:12). Tanrı bu emrin yanı sıra Tsitsitlerin içine gökyüzünün rengi olan mavi renkli bir ipliğ in de katılmasını istemiş tir.

1.6.5. Tefillin

İbadet sırasında kullanılan dini objelerden biri de Tefillin'dir. Tefillin içinde Ş em'a Yisrail duasının yer aldığı iki küçük kübik kutu ve bunlara bağ li olan uzun, ince, siyah kayış lardan oluş maktadır.

İbadet sırasında Yahudi erkekleri "dua kayışı" da denen tefillin, bir kutucuğ unu alınlarına diğ erini sol kollarına bağ lar. Kutuların içinde parş ömen üzerine el yazması olarak, Tora'dan dört ayrı bölüm içeren birer rulo bulunur.

Bir Yahudi erkeği, on üç yaşını doldurunca, bar mitzva töreninde tefillin takmakla mükellef hale gelir.

1.6.6. Şofar

Şofar, Roş ha-Şana ve Yom Kippur bayramlarında çalınan nefesli bir çalgıdır. Şofar'ın çalınması İsrailoğulları'nın uyanışını temsil eder.

Şofar, koç, keçi ve antilop boynuzundan yapılmış olmalıdır.

1.7. Bazı Dini Merasimler

1.7.1. Brit Mila (Sünnet)

Yahudi geleneğine göre Yahudi bir anneden doğan bebek Yahudi kabul edilir. Dünyaya gelen bebek erkek ise Tora emirleri çerçevesinde sekizinci gün sünnet edilmesi gerekir:

“Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancından satın alınmış köleler dâhil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığımız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmamın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek

halkının arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir.” (Tekvin 17: 10-14).

Tora'daki bu emirler, Hz. İbrahim'e yöneliktir. Dolayısıyla ilk sünnet olan ve oğlunu ilk sünnet eden odur.

Sünnet törenine İbranice “sünnet anlaşması” anlamına gelen brit mila denir. Brit mila töreni aynı zamanda yeni doğan erkek çocuğa ad verme törenidir.

1.7.2. Pidyon Haben Töreni

İbranice'deki Pidyon sözcüğünün Türkçe karşılığı fidye'dir.

Yahudi geleneğine göre antik çağlarda, insan veya hayvan, her canlıdan ilk doğan Tanrı'ya aitti. Ailenin ilk doğan erkek çocuğuna Ben Behor adı verilir; Behor, büyüyünce Tanrı'ya hizmet edecek

şekilde yetiştirilirdi. Bu kişiler, Kutsal Tapınak'ta din görevlisi, hizmetkâr veya müzisyenlik vazifelerini görürlerdi.

İlk doğan erkeğin (Ben Behor'un) Tanrı'ya adanması, Yahudilerin Mısır'dan çıkış hikâyesine dayanır. Yahudilerin ülkesinden serbestçe çıkmalarına izin vermeyen Firavun ve Mısır halkını, Tanrı üst üste gönderdiği on ayrı bela ile cezalandırır. Bu cezaların onuncusu ve sonuncusu "Makat Behorot"tur. İlk doğan her erkek canlının ölmesi anlamına gelir. "Tahtında oturan Firavun'dan, değirmen taşının başındaki hizmetkâra ve hatta ilk doğan evcil hayvana kadar..." her Mısırlı için geçerli olmuştur.

Bu beladan, Tanrı buyruğuyla kestiği kurbanın kanıyla evinin kapısını işaretleyen Yahudiler kurtulmuştu. Tanrı, bu hadisenin hatırasına, her ilk doğan Yahudi erkek evladının kendisine adanmasını istemişti.

Daha sonraları, Tapınak'ta hizmet verme görevine Levi kavminin bireyleri atanınca, her Behor'un bir Levi veya kohene ödenecek beş gümüş şekellik bir fidye karşılığında bu görevden azat edilmesi uygulamasına geçildi. Böylece her ailenin Behor'u, Levi'den veya kohenden geri satın alınmış oluyordu.

"Ve Tanrı Harun'a şöyle dedi: İnsan ya da hayvan olsun, Tanrı'ya sunulan her canlı içinde ilk doğanlar sana ait olacaklardır. Ancak, insanın ilk doğanı, fidye verilerek senden geri alınacaktır. Bir aylıktan itibaren, senin biçtiğin kıymete göre, beş şekeli gümüş olarak fidye verdireceksin." (Sayılar 18:15-16).

Pidyon töreni doğumun tam otuz birinci gününde yapılmalıdır. Pidyon uygulanacak bebek, annenin ilk bebeği

1.7.3. Vijola

olmalı (babanın ilk çocuğu olmayabilir) ve erkek olmalıdır.

Bir kohen veya Levi'nin oğluna pidyon uygulanmaz.

Eğer anne, bir kohen veya Levi'nin kızı ise gene oğluna pidyon uygulanmaz.

Evladı için pidyon ödeme görevi önce babaya aittir. Ancak, herhangi bir nedenle (ihmal veya babanın ölümü) yapılamadıysa, çocuk büyüyüp de dinsel erginliğe ulaştığında (Bar Mitzva yaşına gelince) kendi pidyonunu yapmak zorundadır.

Tora'ya göre, pidyon karşılığında fidye olarak ödenmesi gereken meblağ beş gümüş sikkedir. Bunun tutarı doksan altı gram gümüş olarak belirlenmiştir ve bu değerdeki herhangi bir gümüş eşya olarak (genelde gümüş kaşık) uygulanır. Kâğıt para ile pidyon ödenmez.

Pidyon törenini kohen olan herhangi bir kişi gerçekleştirebilir. Ancak bu kişinin Tora öğrenimi görmüş bir kohen (Talmid Haham) olması tercih nedenidir.

Pidyon töreninde en az on kişilik Yahudi ergin erkek davetlinin (minyan) bulunması şarttır.

Ailede doğan ilk erkek bebeğe Pidyon Haben töreninin yapılması gibi, günümüzde her doğan kız bebeğe de Vijola adlı merasim yapılır.

Vijola'nın Pidyon'dan tek farkı yalnız ilk doğan kız bebeğe değil, her doğan kız bebeğe yapılmasıdır. Vijola aslında kız bebeğe isim konma törenidir. Sekiz gününü doldurduktan sonra kırk günün içinde ilk Cumartesi günü sinagogda kız bebeğin adı konur ve kutsanır.

1.7.4. Bar Mitzva

Yahudilik'te dini hükümlerde mükelleflik yaşı on üçtür. Bu yaşa ulaşmış her erkek çocuk Yahudiliğin emir ve hükümleriyle, yani "antlaşma ile yükümlü" olmalıdır. Antlaşmaya karşı yükümlülük altında olmak bar mitzva (şeriatın oğlu) olarak ifade edilir.

Bar mitzva olmuş her erkek çocuğunun Yom Kippur gününde oruç tutması, sinagogda ibadatlere katılması ve Tora okuması gerekir. Bar Mitzva töreni için sinagogda cemaat olmanın temel şartı on erkeğin (minyan) bulunması gerekir. Bar mitzva töreni gerçekleştirilen erkekler, bu

1.7.4.1. Bat Mitzva

Yakın geçmişe kadar mükelleflik törenleri erkek çocuklar için icra edilirken, günümüzde kız çocuklarının da Yahudi dini cemaatine kabulü için bat mitzva (şeriatın kızı) törenleri düzenlenmeye başlanmıştır.

Aslında geleneksel Yahudilik kadınları pek çok ibadetten dışlamıştır. Ancak liberal Yahudi akımlar erkekler kadar kadınları da dini yükümlülük şemsiyesi altına alır. Kız çocuklarının töreni erkeklerden bir yıl önce on iki yaşında gerçekleştirilir.

1.7.5. Hupa (Evlilik Töreni)

İbranice'de evlilik terimi "kiduşin" olarak ifade edilir ve kutsallık anlamına

cemaatin bir üyesi olarak ibadete katılabilir. Bu törende çocuk ilk defa "tallit" ve "tefillin" takar, sinagogda Tevrat okur. Ailesi ona bir Tevrat hediye eder.

gelmektedir. Yahudilikte evlilik hem aile kurumunun tesis edilip dindar nesiller yetiştirilmesi gerekçesiyle telkin edilmektedir.

Yahudilikte çok eşlilik serbesttir. Tora'da birden fazla eşe sahip peygamberlerden bahsedilir. Bunun yanı sıra Talmud metinlerinde tek eşliliğin tesis edilmeye çalışıldığı görülür. İslam ülkelerinde yaşayan Yahudiler arasında birden fazla eşle evliliğe rastlanırken, çok eşliliğin yasak olduğu Hristiyan toplumlarında hayat süren Yahudiler genelde tek eşli evlilik yapar.

Yahudi hukukuna göre erkek eşinin geçimini karşılamakla sorumludur: "Eğer ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır" (Çıkış 22:15). Evlilik sırasında koca eşine, kendisinin ölümü ya da boşanma durumunda ihtiyaçlarını karşılaması için ketuba verir. Ketuba kadının boşanması durumunda zaruri ihtiyacını karşılayan maddi bir değeri ifade etmektedir.

Evlilik işlemleri iki bölümden oluşur. İlki, söz kesme ve nişan töreni; ikincisi ise evlenme törenidir. Bazı ülkelerde "mohar", yani damadın

1.7.5.1. Mikve

Yahudiliğe göre temizliğini yitirmiş bir vücut ve ruhun ibadete başlama saflığını tekrar elde edebilmesi için doğal bir su ile yıkanması gerekir.

Mikve doğal yollardan toplanan yağmur sularının depolandığı bir havuzdur. Mikve'ye yeni doğum yapmış veya adet dönemi bitmiş kadınların ve yeni gelin adaylarının kullanması şarttır.

1.7.6. Get (Talak/Boşanma Belgesi)

Tora, kadında belli niteliklerin olmadığı durumlarda kocaya tek taraflı olarak boşama yetkisi vermiştir. (Tora kocayı, sadece belirli durumlarda bu yetkiden men etmiştir). Zaman geçtikçe kocadan bu yetkinin alınmasına yönelik

kayınpederine ödediği bedel, yerini "drahoma" uygulamasına, yani gelin babasının damada maddi katkıda bulunmasına bırakmıştır.

Evlilik andı, çiftin evini temsil eden ve "hupa" adı verilen gölgeğin altında yapıldığı için, evlilik töreni hupa terimiyle ifade edilir.

söylemler artınca (MS 10-11. yy.) bu tek taraflı yetki sınırlandırılmıştır.

Tora, çok ciddi sebepler olmadığı sürece boşanmayı tasvip etmez. Talmud bu konuda şöyle der: "Bir erkek karısını boşadığı zaman Mizbeah bile onun için gözyaşı döker." Mizbeah (mezbah), kişinin

Tanrı ile yakınlaşmak amacıyla Mabette kurban kestiği yerdir.

Eğer erkek ve kadının her ikisi de boşanmak istediklerini belirtirse, Beth Din (haham mahkemesi) çoğunlukla zorluk çıkarmaz ve talepleri doğrultusunda “get” adlı boşanma belgesini düzenler. Erkek bu belgeyi vermekle, kadınla arasındaki bağı tamamen kopardığını beyan eder. Belgeyi kendisi iki şahidin önünde doğrudan kadına teslim etmelidir. Bu belge aynı zamanda kadının elinde, artık o adama bağlı olmadığı ve dolayısıyla başka bir erkekle evlenebileceğine dair bir delil teşkil eder.

1.7.7. Cenaze ve Defin

Yahudi inancına göre ölüm hayatın başka bir safhasına geçiş halidir. Bundan dolayı mezarlık, İbranice’de Beth ha-Hayim olarak adlandırılır ki manası Diriler Evi demektir.

Bir Yahudi ölürken yanında bulunanlar Şema Yisrael duasını okur. Ölümü gerçekleşen kişinin cesedi necis sayıldığından, defnedilmeden önce yıkanması ve kefenlenmesi gerekir.

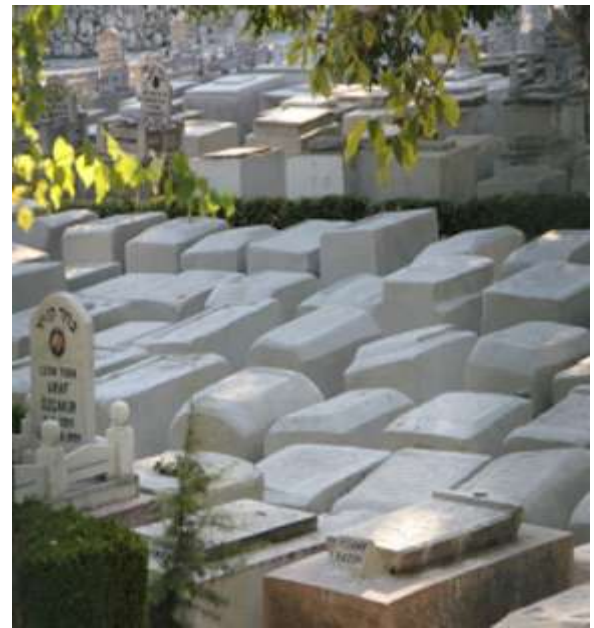
Kişi öldükten sonra cesedi, defne kadar yalnız bırakılmaz, kefen hazır olmadan yıkanmaz. Geleneksel inanca göre, cenazenin defin işlerine kadınlar, vazifeleri bu dünyadaki hayatla sınırlı olan kohener ve ölen erkeğin oğulları katılamaz. Ölen kişi aynı gün toprağa verilir. Ancak Şabat günü ölenler, ertesi güne bırakılır. Tabuta konulan kefenlenmiş ceset en kısa süre içinde toprağa defnedilir. Bu sırada kadiş duaları okunur.

Ölü için yas tutmanın Yahudilikte mühim bir yeri vardır. Ölen kişinin birinci dereceden akrabası, yedi günlük yas

süresince giydiği tüm elbiseleri belli yerlerinden yırtar ve bir daha hiç dikmez. Elbise yırtma uygulaması, genellikle cenaze gömülmeden evvel kabristanda cereyan eder. Yakınını kaybeden kişi, ölümle cenaze töreni arasındaki sürede hiçbir iş yapmaz.

Yas müddeti ölünün gömülmesiyle başlar ve üç dönemdir: İlk bir hafta, ilk bir ay ve ilk bir senedir. Yasın ilk üç günü şiddetli keder günüdür.

1.8. Bazı Dini Terimler

1.8.1. Magen David (Davud Kalkanı, Davud Yıldızı)

Dinî metinlerde hiç bahsedilmez. Yahudiliğin ve Yahudi kimliğinin sembolü kabul edilir.

Bu motif belki de şeklini Davud adının İbranice'deki yazılışına borçludur: Davud İbranice'de üç harfle dalet-vav-dalet ile yazılır. Eski İbrani alfabesinde ise dalet harfi Yunan alfabesindeki delta harfine benzeyen küçük bir üçgen şekilde yazılırdı. İki daletin birleşmesi, yani iki üçgenin altıgen bir yıldız şeklinde çizilmesi Kral Davud'un adını temsil ediyordu. Bu şeklin Kral Davud'un monogramı olması mantıklı bir varsayımdır.

İbranice'de Magen sözcüğü, savunma anlamındaki Lehagen/Hagana sözcüğüyle aynı köke sahiptir ve savunucu, koruyucu anlamını taşır.

Magen, ayrıca, koruyucu bir alet olan kalkana verilen addır. Buna göre, Magen Davud, Davud'un kalkanı, Davud'un koruyucusu demektir.

1.8.2. Menora (Yedi Kollu Şamdan)

Diğer bir efsaneye göre, Goliyat'ın kalkanını büyük bir yıldız süsler. Genç Davud, bu devi öldürdükten sonra, kalkanına sahip olur ve yıldızı da Tanrı'ya sığınmanın bir simgesi olarak benimser.

Davud, tıpkı bir kalkanın arkasına sığınır gibi Tanrı'nın korumasına sığındığını dua, şiir ve mezmurlarında defalarca tekrarlar. Davud'un mezmurlarının tekrarlanan teması "Tanrı benim kalkanımdır" sözleridir. (Mezmur 18).

Altıgen yıldızın Davud Yıldızı olarak adlandırılmasına ilk kez 13. yy.'da, Kabalist Yosef ben Abraham Gikatilla'nın (1248-1305) eserlerinde görülür.

Yahudi tarihinin bilinen ilk İbranice matbu kitabı Prag'da 1512'de basılan "Sefer Tefirot"tur. Bu kitabın kapağını büyük bir Magen David süsler. Magen David, Yahudilik simgesi olarak ilk kez Prag Yahudi Cemaati tarafından kullanılmış; cemaat bu şekli resmi sembolü olarak kabul etmiştir.

Magen David, günümüzdeki anlamına Kabala ile kavuşmuştur. Kabalist Gershon Sholem (1897-1982) Magen David'in evrimini şöyle özetler: Hristiyan dünyasınca kabul edilen Haç'a karşılık Yahudilerin de özgün bir sembol benimsemeleri ihtiyacı doğmuştu. Haç'ın ifade ettiği anlama sahip olmasa da Magen David yaygınlıkla tanınmış bir şekildi ve Yahudi dünyasına kendini kolaylıkla kabul ettirmişti.

Yedi kollu bir şamdan olan menora, Hanuka bayramında yakılır. Yedi kollu şamdan, en eski Yahudi sembolüdür. Hz. Musa'nın Sina Dağı'nda gördüğü yanan çalığı temsil eder. Günümüzde İsrail Devleti'nin resmi sembollerinden bir tanesidir. Cumhurbaşkanlığı forsunda,

askeri üniformalarda, pasaportların kapaklarında bulunur.

Yahudi geleneğine göre, Hz. Musa dağda Tanrı'nın kendisine alevlerle çizip gösterdiği Menora figürünü zihninde muhafaza etmiş, Sina Dağı'ndan aşağı inince, yetenekli bir usta olan Yahuda kabilesinden Betsalel Ben Uri Ben Hur'a bu ilahi şamdanın tarifini vermiştir. Betsalel de Menora'yı imal etmiştir.

“Ve som altından bir şamdan yapacaksın. Şamdanın kaidesi ve kolları çekiçe işlenecek. Sütun başları, çanakları, çiçekleri tek bir parça halinde olacak. Hepsi

1.8.3. Hanukiye (Dokuz Kollu Şamdan)

1.8.4. Mezuzah

bir talant altından yapılacak. Bak ve sana dağda gösterilen örneklerine göre yap.” (Çıkış 25:30-31).

Bu antik Menora'nın günümüzde akıbeti bilinmemektir. MS 638'te Müslümanların Kudüs'ü fethetmelerinden sonra Menora, bir daha hiç ortaya çıkmamıştır. Persler'in MS 614'te Kudüs'ü terk ederken götürmüş olmaları da muhtemeldir.

Bir başka rivayete göre, Menora ya Kudüs'te veya Shilo'da gömülüdür. O da Mesih'in gelişini ve mabedin tekrar inşa edilmesini beklemektedir.

Hanukiye, Hanuka Bayramı'nda yakılan Menora'ya benzeyen fakat fazladan iki kolu daha olan dokuz kollu şamdandır. Bu şamdanın en ortadaki koluna Şamaş adı verilir bu diğerlerinden daha yüksektedir. Bu mum Hanuka boyunca her gün yanar.

İbranice bir kelime olan Mezuzah, kapı pervazı manasına gelir. Mezuzah, kapı pervazına çakılan, tahta, plastik, metal, cam ve benzeri maddeden yapılmış kılıfa konmuş bir parşömandır. Soldan sağa doğru yuvarlanarak sarılan bu parşömen, Tora'nın Tesniye (6:4-9 ve 11:13-21) bölümlerindeki Şema ve Veaya metinlerini kapsar.

Kullanılan parşömen kaşer bir hayvanın derisinden yapılır. Yazım kuralları Sefer Tora yazılım kurallarının aynıdır. Mezuzah parşömenleri el ile yazılır, matbaa ile yazılanları kullanılamaz.

Parşömenin dış yüzünde kutsal bir mana taşıyan “Şaday” yani “Her Şey Kadir” kelimesi yer alır. Şaday aynı zamanda “Şomer Dlatot Yisrael” (İsrail Kapılarının Koruyucusu) kelimelerinin baş harflerinden oluşur.

Yahudiler evden çıkarken ve eve girerken parmaklarıyla pervazdaki Mezuzah'a dokunup parmaklarını öper.

1.8.5. Sefer Tora

Sefer Tora, kanunların yazılı olduğu metine verilen addır. Hz. Musa'nın beş kitabının kaşer bir hayvanın derisinden hazırlanan parşömen üzerine yazılmış ve rulo haline getirilmiş birtakım şartlara uygun bir şekilde kullanılan kutsal dinsel metinler toplamıdır.

Sefer Tora'yı yazan ve bu iş için özel olarak eğitilmiş kişiye sofer denir. Sofer, Sefer Tora'yı yazmaya başlamadan önce mikve (tevilah) (gusül abdesti) yapmalıdır.

Yıpranıp hiç kullanılmayacak bir hale gelen Sefer Tora parşömenleri, "pasul" yani kullanım dışı sayılır ve bir rabbinin mezarına yakın olacak şekilde kabristana gömülür. Bu işleme "geniza" denir.

1.8.6. Ketuba

Bu belge düğün töreninin çok mühim bir ögesidir. Ketuba, kocanın beraber yaşadıkları süre içinde eşine karşı yerine getirmeyi taahhüt ettiği yükümlülükleri içeren bir nevi kontrattır. Bu taahhüt, Tora'da kadının minimum hakkı olan "gıda, giyecek ve eşlerin hakları" olarak bahsedilen bölümde yansıtılır (Çıkış 21:10). Koca bir yandan da ölmesi veya boşanılması durumunda eşine verilmek üzere yüklü bir miktar ayırmak durumundadır. Ketuba tek taraflı yasal bir garantidir, yani sadece damadın sorumluluklarını içerir. Gelin de bazı sorumluluklar üstlenir, ancak bunlar maddi olmadıklarından yazılı olarak bu belgede belirtilmez.

Ketuba düğün törenini icra eden haham tarafından düzenlenir, damat Ketuba'da belirtilen sorumlulukları onayladığını resmen belirtir. Her kontratta olduğu gibi, ayrıntılar net olarak ifade edilir.

İbranice tanzim edilen Ketuba, genellikle tören sırasında tercüme edilir. Gelin ve damatla akrabalığı olmayan iki Yahudi şahit tarafından imzalanır. Sonrasında evlilikleri boyunca muhafaza etmesi için geline teslim edilir.

1.8.7. Halakha

Halakha terimi, önceleri özel kanun anlamında kullanılmakta, Hz. Musa'ya Sina Dağı'nda verilen kanun olarak bilinmekteydi. Ancak zamanla bu terim, tüm kural ve emirleri içeren Yahudi şeriat sistemine verilen bir isim haline geldi.

Halakha'nın iki kaynağı vardır: Birincisi ilahi (Tanrı tarafından Sina Dağı'nda Hz. Musa'ya verilenler) kökene, ikincisi rabbinik kökene dayanır. İkincisi ile birincisi aynı değerde değildir.

Tora kökenli emirler (mitsvot) değişmezken, rabbilerin koyduğu ilkeler, zaman ve mekâna göre yine dini yetkililerce değişikliklere tabi tutulabilir. Klasik Yahudi kaynakları, birtakım değişiklikler, eklemeler, güncel şartların gerektirdiği farklılıklar hariç, Halakha'nın Hz. Musa'nın dönemine kadar dayandığı inancındadır.

1.8.8. Mitzva

Sina Dağı'nda doğrudan Tanrı tarafından İsrailoğularına verilen Tora, bir Yahudi için hayatı boyunca uyacağı bütün dini kuralları (mitzva) içerir.

Tora'da yer alan emir ve nehiyeler 613 adettir. Bunların 248'i yapılması gerekenleri, 365'i yapılmaması öngörülenleri içerir. Mitzvalar, Rabbi Moşe ben Maymon (Maymonides) (RaMBaM) (1135-1204) tarafından Mişne Tora adlı eserinde derlenmiştir.

1.9. Yahudilikte Bayramlar

Yahudilikte bayramlar, ayın hareketlerini esas almakla birlikte, güneş yılına göre sabitlenmiş olan Yahudi takvimine göre belirlenmiştir. Yahudilikte dini gün ve bayramlar, ay sistemi ile güneş sisteminin karışmasıyla oluşan takvime göre düzenlenmekte olduğundan, bütün yılı dolaşmaz.

1.9.1. Milli Bayramlar

Roş ha-Şana, Purim ve Hanuka olmak üzere üç tanedir.

1.9.1.1 Roş ha-Şana

Roş ha-Şana, yılbaşı bayramıdır ve terim olarak yılbaşı anlamına gelir. İbrani takviminin ilk ayı olan Tişri (Eylül-Ekim) ayının birinci ve ikinci günleri kutlanır. Tevbe ve nedamet günü, yargı günü, şofar günü olarak da bilinir. Tanrı'nın bu bayramda Yahudileri geçen yıldaki günahları sebebiyle yargıladığı ve gelecek senedeki kaderlerini tayin ettiğine inanılır.

Roş ha-Şana bir nevi tefekkür günüdür. Dolayısıyla bu günde Yahudiler sinagoglarda geçmiş yıla ait günahlara yönelik tevbe ve gelecek yıla ait umutlarını dile getirir. Her gece iki mum yakılır ve bu sırada geçmiş günahlar için tevbe, gelecek senenin hayırlı geçmesi için dua edilir. Hz. Âdem'in yaratılışı, İbrani atalar Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup'un doğumları, Hz. Yusuf'un Mısır'da zindandan kurtulması ve halkını vaat edilmiş topraklara götürme izni almak için Hz. Musa'nın Firavun'un huzuruna çıkmasının Roş ha-Şana'da gerçekleştiğine inanılır.

Roş ha-Şana'da en önemli ritüel, şofar dinlemektir. Bu, tövbe ve pişmanlığı, Mesih'in geleceğini ve bağımsızlığı simgeler. Ancak Roş ha-Şana, Şabat'a denk gelirse şofar çalınmaz. Roş ha-Şana'da sofrada bilhassa et yemekleri, balık, bal ve elma bulunmalıdır. Tanrı'dan zenginlik talebinin sembolü et yemektir. Gelecek senenin iyi geçmesi için elma, bala bandırılarak yenir. Balık yemek, aile reisinin ömrünün uzamasına dair isteğinin remzidir.

Sefaradlar, yılın tatlı geçmesi için sofraya elma reçeli, bereket ve sosyal birliğin sembolü olarak da nar koyar. Halla denilen ekmele elmanın bala batırılarak yenme âdeti, bu günün özelliklerindedir. Bu bayram süresince eğlence yapılmaz, Yom Kippur'a hazırlanılır.

1.9.1.2. Purim

Purim, zarlar anlamına gelir. Rivayete göre Haman, Yahudileri katledeceği günü belirlemek için zar kullandığından bu isim verilmiştir. Purim bayramı, katliamdan kurtuluş olduğu için, neşe ve eğlence bayramıdır.

MÖ 485-465 yılları arası Pers Kralı Ahaşveroş'un (I. Serhas, MÖ 486-465) eşi olan gizli Yahudi Ester'in, Yahudi halkını baş vezir Haman'ın şerrinden kurtarması hatırasına binaen 14-15 Adar (Şubat-Mart)'da kutlanır. Sevinç gösterileri, dans ve şarkılar, karnaval ve ziyafetler bu bayramın simgesidir. Sinagog'ta gürültü yapılmasına izin verilir. Karnaval kostümü giyerek kimliğini gizlemek, Ester'in Yahudiliğini saklamasını sembolize eder.

1.9.1.3 Hanuka

Işıklar bayramı olarak da bilinen Hanuka bayramı, Makabiler'in, Selefki Kralı IV. Antiochus'un (MÖ 175-164) Helenleştirme faaliyetlerine karşı zaferinin (MÖ 165) ilahi tebrike mazhar olarak bir günlük yağla, mabetteki Menora'nın sekiz gün yanmaya devam etmesi anısınadır. Tanrı'ya inananların hiçbir zaman yenilmeyeceğini, adaletin zulüm, aklın cehalet üzerinde mutlak zaferini simgeler.

Kislev (Kasım-Aralık) ayının yirmi beşinde başlar ve sekiz gün sürer. Diğer bayramlardaki özel ve geleneksel kutlama kuralları burada yoktur. Bu bayramın sekiz günlük süresince Hanukiye isimli dokuz kollu şamdanın orta mumluğu şamas her gün, diğer sekiz mumluğun her biri sırasıyla yakılır.

1.9.2. Dini Bayramlar ve Özel Günler

Yahudilikte birçok dini bayram ve özel gün vardır. Bunların önde gelen iki tanesi inceleme konusu yapılacaktır:

1.9.2.1. Yom Kippur

Kefaret günü anlamına gelir.

Yom Kippur, Yahudilerin en kutsal günüdür. Bu gün Şabatların Şabatı olarak adlandırılır. Yom Kippur, Tişri (Eylül-Ekim) ayının dokuzuncu günü gün batımından hemen önce başlar, ertesi gün güneşin batışına kadar sürer. Başka bir ifadeyle bu gün, Roş ha-Şana'nın ilk günü başlayıp on gün devam eden tevbe döneminin sonunda kefarete (günahları örtme) günüdür.

Yahudiler, kişinin bir senelik kaderinin Roş ha-Şana'da belirlendiğine, Yom Kippur'da son şeklinin verilip mühürlendiğine inanır. Bu nedenle o günde hiçbir iş yapmazlar. Yalnızca ibadet ve tevbeyle meşgul olurlar. Aradaki günlerde herhangi bir iş yapmak, düğün ve mahkeme kurmak yasaktır.

Yom Kippur'da yıkanmak da yasaktır; bir gün evvel yıkanmak gerekir. Temizlik sembolü olarak beyaz giysi giyilir. Aileden ölenlerin mezarı ziyaret edilir.

Yom Kippur'un en ayırt edici özelliği, arefe günü günbatımından önce başlayıp ertesi günü günbatımına kadar süren yaklaşık yirmi beş saatlik oruçtur.

Mabet mevcutken yalnızca bugün Tanrı'nın adı telaffuz edilebilirdi. Başkohen Bet ha-Mikdaş'ın en kutsal bölümü olan Kodeş ha-Kodaşim'e, yalnızca bugün girip Tanrı'ya ismen hitap eder, İsrailoğullarının affını dilerdi.

1.9.2.1.1. Kapparat

Tören sonrası tüm halkın kefareti olarak bir keçi çöle, Azazel'e (bir melek ismi) gönderilirdi. Mabedin olmadığı dönemlerde bu tören yapılamamakta ve bu sebepten İsrailoğulları günahkâr kalmaya devam etmekteydi. Bu nedenle kapparat uygulaması ihdas edilmiştir. Kapparat, bir tavuk veya horozun, kişinin başı üzerinde üç kez döndürülüp günahlara kefareti olarak kesilmesidir.

Kapparat töreni, kişinin günahlarının sembolik olarak kümes hayvanına aktarıldığı bir gelenektir. Törende ilk olarak, Yeşaya 11:9, Mezmurlar 107:10, 14 ve 17-21'den ve Eyüp 33:23-24'den seçmeler okunur. Daha sonra bir horoz (bir erkek için) veya bir tavuk (bir kadın için) kişinin başının üstünde tutulur ve üç kez bir daire içinde döndürülürken kişi şöyle der: "Bu benim değişiminin, benim yerine, kefarettir. Bu horoz (ya da tavuk) ölüme gidecek, ama ben iyi, uzun bir hayata ve selamete gideceğim." Bir horoz veya tavuk bulunamazsa, onların yerine başka hayvanlar, balıklar veya kazlar kullanılabilir. Bu uygulamayı yanlış bulan ve hayvanlara eziyet olduğunu ileri sürerek karşı çıkan Yahudiler de vardır.

1.9.2.2. Tişa be-Av

Tişa be-Av terimi, Av (Temmuz-Ağustos) ayının dokuzuncu günü anlamına gelir.

Yahudilikte Dokuz Ağustos/Tişa be-Av, özel bir matem günüdür. Yahudi tarihinin en acı günüdür. Menfi olayların çoğunun da bu günde vuku bulduğuna inanılır.

Tanrı'nın Yahudileri kırk yıl çölde dolaşmaya mahkûm etmesi, MÖ 586'da 1. Mabedin ve MS 70'te 2. Mabed yıkılması, MS 135'te üç yıl süren Bar Kohba isyanının bastırılması, ertesi sene Kudüs'ün putperest bir şehir haline getirilip Yahudilerin girmesinin yasaklanması, 1290'da Kral I. Edward'ın (1272-1307) Yahudileri İngiltere topraklarından kovması, 1492'de II. Ferdinand (1474-1516) ve Kraliçe I. İzabella'nın (1474-1504) Yahudileri İspanya'dan sürgün etmesi gibi pek çok olayların bu günde gerçekleştiğine inanılır.

Bu nedenle oruç tutulur. Bilhassa dindar Yahudiler, matem sembolü olarak katı yumurta yer, ayaklarına kül serper. Et yenmez, şarap içilmez. Önceki akşam sinagoga gidilir ve hüznü

sesle Yeremya'nın Mersiyeleri okunur. Dönüşte kişi ailesiyle selamlaşmaz. Ertesi sabah sinagoga gidilir; fakat tefillin ve tallit kullanılmaz. Ev ve sinagogları matem havası kaplar.

1.9.3. Kutsal Mekân Ziyareti Bayramları (Şeloşa Regalim-Üç Bayram)

Yahudilik'te aslı itibariyle dini bayram olan fakat özel olarak kutsal yer ziyareti bayramı olarak adlandırılan üç bayram (şeloşa regalim) daha vardır. Bunlar, Pesah, Sukot ve Şavuot bayramlarıdır.

1.9.3.1. Pesah/Fısıh Bayramı

Pesah/Fısıh bayramı, Hag ha-Matzot/Mayasız Ekmek Bayramı adıyla da bilinir. İbrani takvimine göre 15 Nisan'da başlar. İsrail'de yedi, Diaspora'da sekiz gün olarak kutlanan bu bayramda, Mısır'ı ani terk edişin hatırasına mayasız ekmek tüketilir. Yahudilikteki en eski bayramdır. İsrailoğullarının Mısır'da çektiği acı ve eziyetler, mukaddes topraklara gelirken yaşadıkları sıkıntılar hatırlanır. Kutlanma zamanı olarak da ilkbahara denk geldiği için bir nevi bahar bayramıdır.

Pesah'a riayet, Tevrat'ta şöyle emredilir: "Birinci ayın on dördüncü günü akşam vakti, karanlık tam çökmeden Yehova'nın onuruna Fısıh kutlanacak. Ayın on beşinci günü de Yehova'nın onuruna Mayasız Ekmek Bayramı'nı kutlayacaksınız. Yedi gün mayasız ekmek yiyeceksiniz. İlk gün kutsal toplantı yapacaksınız. Hiçbir ağır iş yapmayacaksınız. Yedi gün boyunca Yehova'ya ateşte yakılan takdime sunacaksınız. Yedinci gün kutsal toplantı yapılacak. Hiçbir ağır iş yapmayacaksınız." (Levililer 23:5-8)

Bedikathametz/mayalı ürün kontrolü yapılarak evde mayalı ekmek kırıntısı bile bulunmaması sağlanır. Buğday, arpa, çavdar ve yulaf, kolayca mayalanabildiği düşüncesiyle evde bulundurulmamalıdır. Darı ve pirincin bulunmasında ise bir sakınca yoktur.

Evdeki eşyalar Pesah'a uygun (Kaşer la-Pesah) hale getirilmelidir. Bunun için metal eşyalar ateşten geçirilip ısıtılır ve cam eşyalar yirmi dört saat içinde üç kez su ile doldurulup boşaltılır.

Bayram akşamı sinagoga gidilir ve dönüşte Pesah Sederi sofrasına oturulur. Sofrada seder tabağı, mum, dört bardak şarap (arbakosot) ve Pesah Agadası bulunmalıdır. Seder tabağında İsrailoğulları'nın Mısır'daki mазisini sembolize eden bazı yiyecekler bulunur. Yemekte acı otlar iki kez tuzlu suya bandırılarak yenir. Etli yemekler sona bırakılır. Bu, İsrailoğulları'nın acılar çekeceği ve en sonunda rahata ereceğini simgeler. Yemek, hürriyet sembolü olarak sol tarafa yaslanarak yenilir. Aile reisinin oturduğu yerin karşısı boş bırakılır. Orada Eliyahu Navi'nin (İlyas Peygamber) oturduğu varsayılır. Masada boş bir bardak bulunur. Bu, Eliyahu'nun bardağıdır ve kimse ondan içmez. Mesih geldiğinde içeceğine inanılır.

1.9.3.2. Sukot Bayramı

Sukot, çardaklar manasına gelir. İsrailoğullarının mukaddes topraklara girmeden önce çölde geçen kırk yıllık dönem hatırasına binaen kutlanır. Çölde yaşarken Yahudiler ev yapmamış, kulübe ve çardaklarda yaşamıştır. Sukot, Yom Kippur'dan beş gün sonra, 15 Tişri'de (Eylül-Ekim) başlar ve yedi gün devam eder. Yom Kippur'dan sonra evlerin bahçesine çardak yapımına başlanır. İki duvar tam, üçüncü duvar ise yarım örülür. Tavan, temiz bitkilerle semanın gözükeceği şekilde çatılır.

Bayramın ilk günü (Diaspora’da ilk iki gün) Yom Tov olarak isimlendirilir ve bu günde çalışmak yasaktır. Sukot’un sekizinci günü, “görmeli toplantı günü” olan Şemini Atzeret günüdür. Dokuzuncu gün ise Tevrat’ın hatim günü olan Simha Tora günüdür. Onuncu gün çardaklar kaldırılır. Sukot Bayramı boyunca, evde yapılan her şey çardakta gerçekleştirilir; fakat bulaşık ve çamaşır burada yıkanmaz.

1.9.3.3. Şavuot Bayramı

Haftalar anlamına gelen Şavuot, Sina’da Hz. Musa’ya Tevrat’ın verilişi hatırasına kutlanır. Pesah’tan yedi hafta sonra, 6 Sivan’da (Mayıs-Haziran) kutlanır. Sina dağının mümbit bir yer olmasının simgesi olarak sinagog ve evler çiçeklerle süslenir. Kutsal topraklardaki bal ve sütün sembolü olarak bol bol sütlü gıda ve tatlılar tüketilir.

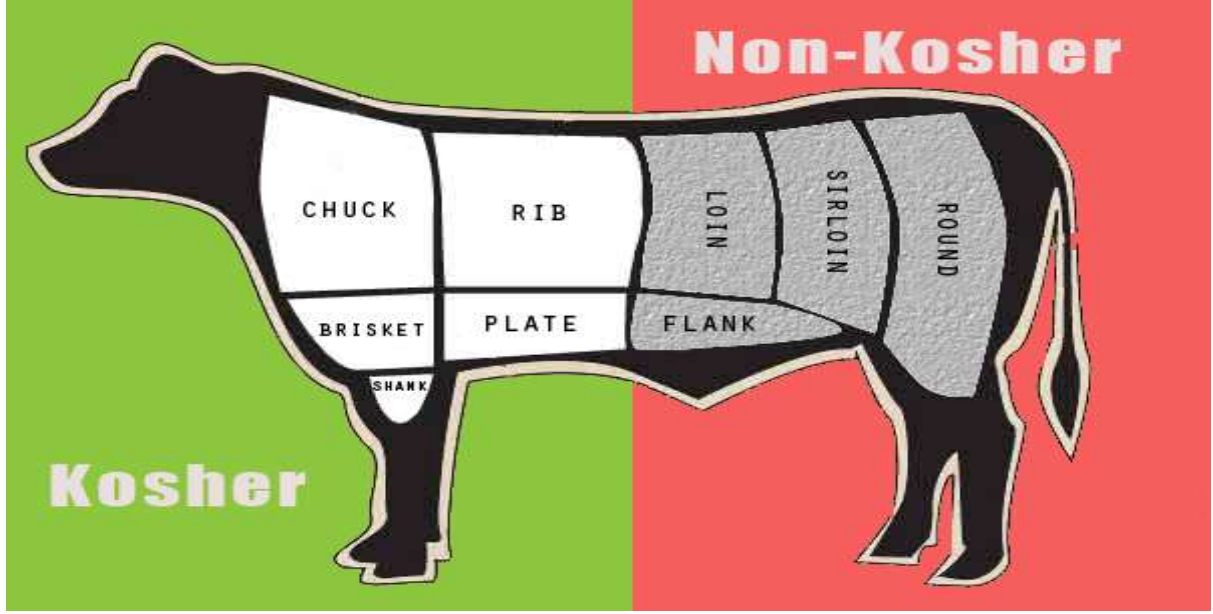
Şavuot bayramı buğday hasadı vaktine tesadüf eder. Çiftçiler hasat sonrası ürünün ilk meyvesini Mabede sunardı (Yom ha-Bikurim). Günümüzde dindar Yahudiler bu bayramda mahsullerinden, kazançlarından bağışta bulunur. Bu bağışlar genellikle Keren Kayemet adlı Filistin’de toprak alma fonuna iletilir.

1.10. Yahudilikte Kaşerut

Yahudi geleneğinde dini açıdan tüketilmesi uygun olan gıdalarla ilgili kurallara kaşerut/kaşrut denir. Kaşerut kuralları çerçevesinde hazırlanan yemeğe ise yenilmeye uygun, yani helal anlamında koşer veya kaşer denir. Kelimenin İbranice sözlük anlamı “uygun” demektir. Bu kelime Sefarad Yahudilerince kaşer, Aşkenaz Yahudilerince koşer diye telaffuz edilir. Kaşerut kuralları sebze ve alkollü içecekleri serbest bırakırken et ve süt ürünleri konusundan yerine getirilmesi zaruri olan kesin düzenlemeler getirmektedir.

Yahudi kaşerut kurallarına göre toynaklı ve çift tırnaklı olup geviş getiren hayvanlar ancak yenilebilir. Çift tırnaklı olup geviş getirmeyen domuz, geviş getiren fakat tek tırnaklı olan deve, tek toynaklı olan at ve eşek ile parmaklı olan tavşan etinin yenmesi kaşerut kuralları gereğince yasaklanmıştır.

Suda yaşayan hayvanların da yenilebilmesi için kabuklu değil yüzgeçli ve pullu olması gerektiği ifade edilir. Bu yüzden balık dışındaki diğer su ürünleri geleneksel olarak koşer kabul edilmez. Hangi hayvanların yenilip hangilerinin yenilmeyeceği konusunda Tora'da detaylı bilgiler vardır.

Yemek kuralları çerçevesinde en çok özen gösterilen gıda ettir. Yahudilikte kan necis sayıldığından (Levililer 7:26) koşer niteliğine sahip olan etin, kanının süzülmesi için pişirilmeden önce tuzlanmalı ya da açık bir ateşin üstünde tütsülenmelidir.

Yahudi şeriatına göre, bir hayvanı ancak dini kurallara uygun hayvan kesimi eğitimi almış olan bir kasap (şohet) kesebilir. Boğazlanmak suretiyle kesilecek olan hayvanın her çeşit fiziki noksanlık, hastalık ve sakatlıktan uzak olması lazım gelir. Kesimden sonra ortaya çıkan anormal bir durumda da hayvanın eti yenilmez kabul edilir.

“Yakup Penuel'den ayrılırken gün ışımaya başlamıştı. Uyluğundan ötürü aksıyordu. Bu yüzden İsrailoğulları hala uyluk başı üzerindeki eti yemezler, çünkü adam Yakup'un uyluk başına, uyluk siniriyle bağlantılı kirişe dokunmuştu.” Tekvin 32:24-32'de anlatıldığı gibi Yakup'un İsrail olarak isimlendirildiği olayda güreştiği yabancı adam tarafından uyluğunun incitilmesi sebebiyle büyükbaş hayvanların arka butlarını da yemek yasaktır.

Yemeklerin pişirilmesinde de Yahudi geleneği kesin kurallar ihdas etmiştir. Bunlardan ilki, et ve süt ürünlerinin beraberce yenilmemesidir. Ayrıca et ve süt ürünlerinin aynı kapta değil farklı kaplarda pişirilmesi gerekmektedir. Dahası, etli yemek yemiş olan birisinin süt ürünleri kullanmadan önce birkaç saat beklemesi gerekmektedir. Bu kuralın gerekçesi ise Tora'daki şu ifadedir: “Oğlağı anasının sütünde pişirmeyeceksin” (Çıkış 23:19).

Yeme-içme kurallarına uyma konusunda günümüz Yahudi toplumu arasında belirgin bir mutabakat yoktur. Ortodoks Yahudiler kaşerut kurallarına harfiyen uyarken bazıları sadece domuz eti yemekten imtina etmekle yetinir, bazıları da bu kurallara daha duyarlı kalabilir.

Gıdalarda koşer kavramı, dikildikten üç yaşına gelinceye kadar bir meyve ağacının meyvesi yenilmemesi hariç hayvani gıdalarla alakalıdır.

Buraya kadar koşer kavramını, özel anlamıyla yalnızca gıdalarla ilgili olarak ele alınmıştır. Fakat çağımızda ekonomik alanda koşer, özellikle ultra-Ortodoks gruplar için, gıdaların haricinde, lokanta ve otellerden uçak ve otobüs firmalarına, sim kart ve kredi kartından internet servisi ve bilgisayar yazılımlarına, kılık-kıyafetten (mesela pamuk ve keten gibi iki farklı hammaddeden üretilmiş kumaş) şampuna, tuvalet kâğıdından çocuk bezine kadar her alanı kapsar hale gelmiştir. Dindar Yahudiler, sosyal hayatta atacakları her adımda hahamın onayını almaya çalışmaktadır.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Yahudilikte günlük ibadetin ayakta yapılan bölümüne ne ad verilir?

- A) Amida B) Brit Mila C) Siddur D) Şofar E) Bar Mitzva

2. Yahudilikte toplu ibadetin yapılabilmesi için sayıca cemaat olma yeter şartı

hangi terimle ifade edilir?

- A) Avoda B) Minyan C) Mişkan D) Ketuba E) Sefer

3. Mayasız Ekmek Bayramı olarak da bilinen Yahudi bayramı hangisidir?

- A) Şavuot B) Sukot C) Fısıh D) Yom Kippur E) Purim

4. Yahudilikte erkek çocukların ergenlik/mükellef hale gelme töreni hangisidir?

- A) Bat Mitzva B) Brit Mila C) Hupa D) Bar Mitzva E) Pidyon Haben

5. Yahudilikte kaşerut kuralları, hangi peygamberin başından geçen bir olaya

dayandırılır?

- A) Hz. İbrahim B) Hz. Musa C) Hz. Harun
D) H. Yusuf E) Hz. Yakup

Kaynakça

Adam, Baki. “Yahudilik”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Şinasi Gündüz (ed.). 205-275. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, 2007.

Aydın, İ. E. “Mordecai M. Kaplan’ın Yeniden Yapılanmacı Yahudiliği Geliştirmedeki Metodu ve Temel Esasları”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 29 (2022), 1-35.

Aydın, Mehmet. *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: Damla Ofset, 2008.

Büyükkaya, Hasan. *İlahi Dinlerde Oruç*. Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Erbaş, Ali vd.. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, 2019.

Gündüz, Şinasi vd.. *Dinler Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını, ts.

Hasanoğlu, Eldar. “Yahudilik”. *Dinler Tarihi*. Mustafa Alıcı-Süleyman Turan (ed.). 369-426. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Baskı, 2020.

Kurt, Ali Osman. “Yahudilik’te Koşer ve Koşer Ekonomisi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24\2 (2010), 103-149.

Kurt, Ali Osman. “Yahudilik (Tarihsel Süreç)”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ali Rafet Özkan- Kemal Polat (ed.). 48-67. Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayını, 2018.

Kurt, Ali Osman. “Yahudilik (İnanç, İbadet ve Gelenekler)”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ali Rafet Özkan- Kemal Polat (ed.). 68-88. Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayını, 2018.

Kurt, Ali Osman-Aykıt, Dursun Ali. *Dinler Tarihi*. Ankara: MEB Yayını, ts.

Meral, Yasin. “İbn Meymun’a Göre Yahudilik’te İman Esasları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52\2 (2011), 243-266.

Meral, Yasin. “Karai İman Esasları Listeleri”. *Dinler Tarihi Yazıları*. ed. D. Arık-Y. Meral. 371-408. Berikan Yayınevi, 2022.

Özbay, Ekrem vd.. *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*. Ankara: MEB Yayınları, 1. Baskı, 2010.

Sevion. 28 Ocak 2023. sevion.com

<http://uzem.kocaeli.edu.tr>

uzem@kocaeli.edu.tr

8. ÜNİTE

HRİSTİYANLIĞA GİRİŞ 1

KONULAR:

1. HRİSTİYANLIĞA GİRİŞ 1

- 1.1. Sözlük Anlamı
- 1.2. Terim Anlamı
- 1.3. Nasara
- 1.4. Hristiyanlığın Tarihçesine Giriş
 - 1.4.1. Hz. İsa

AMAÇLAR:

1. Hristiyan kelimesinin sözlük ve terim anlamını kavrar. Diğer dünya dillerindeki anlamını öğrenir.
2. Nasara ve Nasranî terimlerini kavrar.
3. Hz. İsa'nın hayatını mukayeseli olarak yorumlama kabiliyetini elde eder.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Mesih kelimesinin sözlük ve terim anlamlarını yazınız?
2. Kuran-ı Kerim'de Hristiyanları tanımlamak için kullanılan terimleri yazınız.
3. Hz. İsa hangi coğrafyada, hangi sosyolojik ve kültürel ortamda yaşamıştır?
4. Faraklit (Pharaklitos) terimi hakkında bilgi veriniz?

1. HRİSTİYANLIĞA GİRİŞ 1

Hristiyanlık, çağımızda yaşayan yaygın dünya dinlerinden bir tanesidir. Semavi veya ilahi dinler kapsamında değerlendirilir. Filistin'de ortaya çıkan Hristiyanlık, menşei itibariyle tek tanrılı olmakla beraber sonradan “üçlü birlik veya üçte birlik” (teslis/trinity) şeklindeki Tanrı anlayışına sahip olan, vahiy ve kutsal kitaba dayanan ilahi kökenli bir dindir.

Hristiyanlık, doğumu sonrası Hz. İsa çevresinde gelişen bir Yahudi Mesihî hareket olarak da tarif edilebilir.

Hz. İsa sonrası ortaya çıkan farklı fikirler bölünmelere yol açmıştır. Tartışmalar, “konsil” adı verilen dini meclis toplantılarında karara bağlanmaya çalışılmıştır. Tam bir başarı ve bütünlük sağlanamayınca Hristiyanlık içinde mezhep adı altında yeni yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Hristiyanlık bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden oluşan üç büyük mezhebin yanı sıra çok sayıda tarikat, hareket ve alt mezhepten oluşan çeşitli gruplara ayrılmış haldedir.

1.1. Sözlük Anlamı

Hristiyan sözcüğü Grekçe “kutsanmış zeytinyağıyla ovulmuş” anlamına gelen “khristos” kelimesine dayanır. İbranice “maşiah”, Arapça “mesih” kelimelerinin karşılığıdır. Khristos kelimesinden “mesih’e bağlı, mesih taraftarı” manasındaki “khristianos” sözcüğü türetilmiştir. Bu kelime Batı dillerine christian olarak geçmiş, Türkçe’de “Hristiyan” olarak kullanılmaktadır. Khristos veya Mesih kelimesi Hz. İsa'nın sıfatı veya unvanı olarak metinlerde yer alır.

Hristiyanlık, Hz. İsa'nın tebliğ ettiği öğretiler ile şekillenen bir dindir. Hz. İsa döneminde ve ondan bir süre sonrasına kadar bu topluluğun özel bir ismi olmamıştır. İlk kez muhtemelen onun göğe kaldırılmasından kısa bir süre sonra Antakya'da kullanılmaya başlanmıştır. (Takriben MS 37).

1.2. Terim Anlamı

İstilah olarak Hristiyanlık, Hz. İsa ve İncil'e tâbî olan insanların mensup olduğu dine verilen genel bir isimdir. Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden teşekkül eden üç büyük mezheple, onların alt kollarını teşkil eden çeşitli tarikat ve hareketlere mensup olan grupların çatı ismidir.

“Hristiyan” isminin bir din mensubu tanımlaması olarak ilk kez ne zaman kullanıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yeni Ahid'de “khristianos” lafzının Rasullerin İşleri (11:26; 26:28) ve Petrus'un Birinci Mektubu (4:16)'nda olmak üzere üç yerde geçtiği görülmektedir.

Hristiyanlar için başka adlar da kullanılmaktadır: Kardeşler, azizler, inananlar, inanlılar, seçilmişler, çağrılmışlar, kilise, fakirler, dostlar, Celileliler.

1.3. Nasara

Kur'an-ı Kerim'de Hristiyanlardan Nasârâ (çoğul) kelimesiyle bahsedilmektedir. Kelimenin tekili Nasranî olarak kullanılır (Al-i İmran, 2/67). Kur'an'da Hristiyanları ifade eden ve on dört yerde geçen nasârâ kelimesinin kökeni ve anlamına dair farklı görüşler bulunmaktadır.

Bunların birincisi, Hz. İsa'nın Mısır dönüşü yerleştiği bölge olan Nasıra'ya nispeten Hristiyanlar, Nasârâ (Nasıralı/Nasıralılar) olarak adlandırılmasıdır.

Diğer rivayet ise de Âl-i İmrân sûresi 52-53. ve Saf sûresi 14. ayetlerinde Hz. İsa'nın taraftarlarına sorduğu “Allah'a giden yolda benim yardımcılarım (ensârî) kimlerdir?” sualine havarilerin “Biz Allah'ın yardımcılarıyız (nahnu ensârullah)” cevabındaki “yardım edenler” (ensar) anlamında nasârâ denmiştir.

Kur'an'da Hristiyanları ifade etmek için Nasara teriminin yanı sıra Ehl-i Kitap lafzı da kullanılır. Ehl-i Kitap terimi, Yahudi ve Hristiyanlarla sınırlandırılmaksızın, ilâhî bir dine inanan, Tevrat, İncil, Zebur ve Hz. İbrahim'e verilen suhuf gibi bir kitaba inananlar için kullanılır.

Ayrıca yalnızca Hristiyanları ifade etmek üzere İncil Ehli manasında “Ehlu'l-İncil” ifadesi Maide sûresi 47. ayette yer almaktadır.

İslami gelenekte Hristiyanlığı ifade etmek için Nasrâniyye, Mesîhiyye ve İseviyye, Hristiyanlar için ise Nasrâni (cemisi nasârâ), Mesîhî (cemisi Mesîhiyyûn) ve İsevî (cemisi İseviyyun) adları kullanılmaktadır.

1.4. Hristiyanlığın Tarihçesine Giriş

1.4.1. Hz. İsa

Hristiyanlık, Hz. İsa ve onun yaptığı işler üzerine odaklanmıştır. Bu anlayıştan ötürü, Hristiyanlığı anlamak, Hz. İsa'nın hayat ve vazifesini kavramakla mümkündür. Onun yaşam ve öğretileriyle alakalı bilgiler İncillerde dağınık olarak bulunmaktadır.

Ancak İncillerden Hz. İsa'nın kimliğini anlamak bir hayli zordur. Çünkü İncillerde, Hz. İsa için hem Tanrı'nın oğlu hem de insanoğlu lafızları kullanılmaktadır. Yine ondan “Rab”, “Mesih”, “Davut oğlu”, “İyi çoban”, “Tanrı kelamı” terimleriyle de bahsedilmektedir.

Hz. İsa'nın hayatı, bilhassa tebliğe başlamasından öncesiyle ilgili bilgiler çok kısıtlıdır. Bu kapsamda yalnızca Matta ve Luka incillerinin ilk iki bölümünde İsa'nın soyu, ailesi ve mucizevî doğumu hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu nakillere göre, Bakire Meryem, Kutsal Ruh vasıtasıyla Hz. İsa'ya hamile kalmış ve onu dünyaya getirmiştir. Bu doğum, Meryem, Neccar (dülger, marangoz) Yusuf'la nişanlıyken vuku bulmuştur. Yusuf, Kutsal Ruh'un kendisini İsa'nın mucizevî doğumuyla alakalı olarak bilgilendirmesi sonucu, bebek İsa ve annesini himayesi altına almıştır.

Hz. Meryem'in mucizevî şekilde İsa'ya hamile kaldığı, onu Betlehem'de dünyaya getirdiği yönünde benzer şeyler anlatan Matta ve Luka incilleri, doğum mekânı, öncesi ve sonrası ile ilgili birbirinden farklı bilgiler aktarır.

Bu çerçevede Matta İncili İsa'nın, Yahudi kralı Davut'un soyundan, Betlehem'de bir evde dünyaya geldiği, Kral Hirodes (MÖ 74/73-MS 4) tarafından öldürülmek istenmesi nedeniyle ailesi tarafından Mısır'a götürüldüğü ve tehlike geçtikten sonra ailecek geri dönerek Nasıra şehrine yerleştiğini anlatır.

Luka İncili ise Yusuf ile nişanlısı Meryem'in önceleri Nasıra'da yaşadığını, nüfus sayımı nedeniyle Yusuf'un memleketi Betlehem'e geldiklerini belirtir. Luka İncili'ne göre Yusuf ile nişanlısı Meryem, Betlehem'de kalacak yer bulamadıkları için bir hanın, ahır kısmında konaklamak mecburiyetinde kalmış ve İsa burada doğmuştur. Annesi onu kundağa sarıp bir hayvan yemliğine yatırmıştır. Luka İncili, İsa'nın doğum mekânı olarak Matta'da anlatılandan farklı olan bu bilgileri nakleder. Ayrıca Kral Hirodes'in bebek İsa'yı öldürmek istemesinden bahsetmez. Luka İncili, bebek İsa'nın Yahudi âdetine göre sekiz günlükken sünnet edildiği, kırk günlük olunca Kudüs'teki Mabede (Süleyman Mabedi) götürülerek burada Tanrı'ya takdim edildiğini anlatır.

İncillerde Hz. İsa'nın çocukluk dönemiyle ilgili hemen hemen hiçbir bilgiye rastlanmamakta, yalnızca Luka İncili'nde İsa'nın, on iki yaşındayken din adamlarıyla görüşüp tartıştığı anlatılmaktadır. İsa'nın gençlik yıllarına dair de, incillerde en ufak bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu meçhul devrin arkasından İsa'nın tebliğ dönemi başlar. Hz. İsa bu dönemin başında, henüz otuz yaşlarında iken, insanları tevbe ve salih amel işlemeye çağıran akrabası Vaftizci Yahya (Hz. Yahya) (St. John the Baptist) tarafından vaftiz edilir. İsa vaftizden sonra kırk gün çöle çekilir, şeytan tarafından sınanır ve bunun sonrasında tebliğe başlar.

Hz. İsa mensubu bulunduğu Yahudi toplumunun dini yorumunu eleştirmiş ve onları tevbe ederek Tanrı Krallığında yer almaya davet etmiştir. Ancak İncillere göre o, bu davetini yalnızca Yahudilerle sınırlamış, özellikle gösterdiği mucizelerden başka ırk ve dinlerden insanların yararlanmasını düşünmemiştir. Hatta bu sebeple hasta kızı için şifa talep eden Kenanlı bir kadını, ‘kendisinin İsrail kavmi için gönderildiği ve çocukların ekmeğini köpeklerle veremeyeceği’ şeklindeki bir benzetmeyle ilk anda reddettiği, ancak kadının ‘köpeklerin,

efendilerinin sofrasından artan kırıntılarla beslendiğini' söylemesi üzerine kadının kızının iyileştiği nakledilmektedir (Matta, 15:21-28; Markos, 7:25-30).

İncillere göre Hz. İsa, tebliğ döneminde çeşitli mucizeler göstererek birçok hastaya şifa vermiş, hatta iki kere ölüyü bile diriltmiştir. O, gösterdiği mucizelerle Yahudi toplumunun bir kısmını etrafında toplarken, fiil ve düşünceleriyle hâkim grupların tepkisini celp etmiştir. Bilhassa Yahudi din adamları, onun, mer'i dinî anlayış ve uygulamalara yönelttiği eleştirilerden rahatsızlık duymuş ve İsa'yı etkisizleştirmenin yollarını aramıştır. Bu amaçla, çeşitli komplolara girişmiş ve onu hem Yahudi şeriati hem de Roma yönetimi indinde mahkûm edecek suçlar isnat etmeye çalışmışlardır.

İncillere göre Hz. İsa'nın muarızı olan Yahudi gruplar onu etkisiz hale getirmek için aradıkları fırsat, bir kutsal ziyaret bayramı olan fisih bayramında ortaya çıkmıştır. Hz. İsa da, kutsal mekânı ziyaret ve çeşitli yerlerden buraya gelen Yahudilere tebliğde bulunmak için Kudüs'e gelmiştir. Kudüs'e girişte takipçileri onu, kendilerini Roma idaresinden kurtaracak bir Mesih olarak karşılamıştır. Bu durum Yahudi din adamlarını oldukça rahatsız etmiştir. Muhalifleri onu yakalama planı yaparken Hz. İsa fisih yemeğini havarileriyle birlikte bir dostunun evinde yemiş; burada öldürüleceğinin işaretlerini vermiştir.

Hristiyan geleneğinde "Son Akşam Yemeği" olarak adlandırılan bu yemekte İsa, ekmeği bölerek havarilere vermiş ve bunun kendi eti olduğunu söylemiştir. Ardından şarabı kadehlere doldurarak onlara uzatmış ve bunun, insanlık için dökülecek kendi kanıyla yeni ahit olduğunu beyan etmiştir. Aynı gece, havarisi Yahuda İşkaryot'un ihanetiyle tutuklanmıştır.

Yahudiler, Hz. İsa'yı dinî mahkemede (Sanhedrin) yargılayarak ölüm cezasına çarptırmış; bunun icrası için bölgenin Romalı Valisi Pontius Pilatus'a (MS 26-36) müracaat etmişlerdir. Vali onun masum olduğu kanaatine varmış, cezanın uygulanmasında pek istekli davranmamıştır. Ancak İsa'yı idam cezasına çarptıranların, onun halkı yönetime karşı kıskırttığı ve cezalandırılması gerektiği hususundaki ısrarlı baskıları neticesinde cezayı uygulatmıştır.

Hristiyan geleneğine göre Hz. İsa, Cuma günü Kudüs'te, Golgota (Kafatası) isimli bir tepede çarmıha gerilmiş ve birkaç saat sonra haçta ölmüştür. İsa'nın takipçilerinden biri (Aramatyalı Yusuf), çarmıha gerilenlerin, ibret olarak bir süre orda kalması gerektiği halde, valiyle olan hukuku sayesinde, aynı günün akşamına doğru İsa'nın bedenini haçtan indirtmiş; iş yapmanın yasak olduğu Şabat (Cumartesi) günü başlamadan bir kaya mezara defnetmiştir. Sebt gününün sona ermesinden sonra Pazar günü sabahı, onun defnedildiği kabristana gidenler, mezarın üzerindeki kayanın yuvarlandığını ve İsa'nın cesedinin orada olmadığını görmüşlerdir. Hemen sonrasında da Hz. İsa, değişik yerlerde bulunan bazı taraftarlarına gözükmiştir.

İncillere göre Hz. İsa dirildikten sonra kırk gün süresince havarilerine gözükmüş ve onlara bazı izahat ve talimatta bulunmuştur. Bu kapsamda o, daha önce aksini yaptığı halde havarilerine, öğretisini bütün insanlara yaymalarını, kendisinin ise Baba'nın yanına gideceğini ve onlara Tesellici'yi (Pharaklitos-Faraklit) (Hristiyan anlayışına göre Kutsal Ruh) göndereceğini haber vermiştir. Sonrasında da göğe yükselerek Baba'nın sağında oturmuştur.

DEĞERLENDİRME SORULARI:**1. Hristiyan kelimesinin terim anlamı nedir?**

- A) Mesih'e Bağlı
 B) Nasıralı
 C) Ehli Kitap
 D) Hz. Davut'un Soyundan Gelen
 E) Levililer Ailesine Mensup

2. Hristiyan geleneğinde Pharaklitos teriminin ifade ettiği karakter kimdir?

- A) Hz. Muhammed (as)
 B) Kutsal Ruh
 C) Hz. İsa
 D) Hz. Yahya
 E) İmran

3. Hristiyan geleneğine göre Hz. İsa'nın yargılandığı Yahudi dini mahkemesinin adı nedir?

- A) Golgata
 B) Konsil
 C) Sanhedrin
 D) Senato
 E) Court

4. Kuran-ı Kerim'de dini gruplardan sadece Hristiyanları ifade etmek için kullanılan terim hangisidir?

- A) Hristiyan
 B) Teslisçi
 C) Ehli Kitap
 D) Ehlu'l-İncil
 E) Tesellici

5. Hz. İsa'nın çağdaşı peygamber hangisidir?

- A) Malaki
 B) Hz. Yuşa
 C) Hz. İlyas
 D) İmran
 E) Hz. Yahya

9. ÜNİTE

HRİSTİYANLIĞA GİRİŞ 2

KONULAR:

- 1.1. Havariler
 - 1.1.1. Pavlus (Gentileler Havarisi)
 - 1.1.1.1. Pavlus'un Asli Günah Yorumu
 - 1.1.1.2. Pavlus'un Musa Şeriatı Yorumu
 - 1.1.1.3. MS 49 Kudüs Konsili

AMAÇLAR:

1. Havariler, Yahudi menşeli Hristiyanlık ve Hristiyanlar, putperest menşeli Hristiyanlar hakkında bilgi sahibi olur.
2. Pavlus'un Hristiyanlığa yeni boyut getirdiği yorumlarını öğrenir.
3. Hristiyanlık tarihini ilk konsilini anlar, sebep ve sonuçlarını yorumlar.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Kudüs dışındaki ilk Hristiyan topluluğu nerede oluşmuştur?
2. Pavlus'un Asli Günah yorumu ve Hulül kavramı arasındaki ilgiyi açıklayınız.
3. Kudüs Konsili'nin Hristiyanlığa etkilerini tartışınız.

HRİSTİYANLIĞA GİRİŞ 2

1.1. Havariler

Hız. İsa'nın öğrencileri veya Havarileri olarak bilinen bu şahısların bir bölümünün adları Hristiyan kaynaklarda verilmektedir. Bunlardan on ikisinin isimleri şöyledir:

Yakub, Şimon Petrus, Yuhanna, Andreas, Filipus, Bartalmay, Matta, Tomas, Alfay oğlu Yakub, Taday, Şimon ve Yahuda İşkariyot'tur.

Hız. İsa'nın havarilerinin tamamının sayısı bunlarla sınırlı değildir. Büyük bir ihtimalle İncil müellifleri, Hristiyanlığı menşe itibarıyla üzerine oturtmaya çalıştıkları Ahd-i Atik geleneğine yaslanarak Hristiyanlığı meşrulaştırma amacıyla İsrailoğullarının on iki boyuna atfen havarilerin on ikisinin adı ön plana çıkartmıştır.

Havariler İsrailoğullarına mensup kişilerdir. Hız. İsa, tebliğ faaliyetlerinde hedef kitle olarak öncelikle İsrailoğullarını seçmiş; talebelerini dini yaymak üzere yollarken sadece İsrailoğullarını muhatap almaları hususunda ikaz etmiştir (Matta 10:5-6). Fakat Ahd-i Cedid metinlerinin bazı bölümlerinde, çarmıh hadisesi sonrası İsa'nın öğrencilerinin, Kutsal Ruh vasıtasıyla uluslara gitmeleri hususunda yönlendirildiği beyan edilmektedir.

Hız. İsa'nın göğe kaldırılması sonrası havarilerin karşılaştığı baskılar, onların Filistin'deki faaliyetlerini sınırlamış; bir kısmını başka coğrafyalara gitmeye zorlamıştır. Bunun sonucunda Antakya ve Şam gibi merkezlerde İsa taraftarı cemaatler ortaya çıkmıştır. Antakya'da oluşan ve Helenistik İsa Cemaati olarak tanımlanan bu grup, günümüz Hristiyanlığının şekillenmesi açısından mühim bir fonksiyon üstlenmiştir.

1.1.1. Pavlus (Centileler Havarisi)

İsa Mesih'ten sonra Hristiyanlar arasında zuhur eden inançlar arasında Pavlus'un savunduğu görüşler, tarihsel Hristiyanlığın esasını oluşturmuştur.

Pavlus, önceleri, Hz. İsa'nın öğrencilerinin, önde gelen muarızları arasındaydı. Tarsuslu Saul (diğer adıyla Pavlus), asil bir Yahudi ailesinden gelen anne ve babasının Roma vatandaşı oluşu gibi bir imtiyaza sahipti. Pavlus'un, MS 5-15 seneleri arasında Tarsus'ta dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Ferişilik mezhebine mensuptu. Hristiyanlığın ilk şehidi (martyr) kabul edilen Stephan'ın (MS 5-33/36) taşlanmasına iştirak etmiştir.

MS 33'te Hz. İsa'nın Şam'da bulunan talebelerini tutuklamak üzere, Kudüs'ten bu şehre doğru giderken, Hz. İsa'nın görüntüsü (vision) (Elçilerin İşleri 9:1-30) ile muhatap olup, kendisine iman etmiştir. Vaftiz olup, Şam'da Hristiyanlığı yaymaya başlamıştır. Kendisini katletmek isteyen Yahudilerden kaçarak Arabistan çöllerine sığınmıştır. Orada üç sene kaldıktan sonra MS 36'da Kudüs'e dönmüş, burada arkadaşı Barnabas (öl. MS 60) tarafından, Havari Petrus'la tanıştırılmıştır. Eski Yahudi arkadaşlarının ölüm tehditleri neticesinde oradan da kaçmak zorunda kalan Pavlus, döndüğü memleketi Tarsus'ta on sene kadar kalmıştır. Bu senelerde o coğrafyanın en büyük şehri Antakya'da Yahudi kökenli olmayan birçok Hristiyan yaşamaktaydı.

MS 46'da Barnabas, yeni mümin olmuş kimseleri eğitimi hususunda yardım etmesi için Pavlus'u Antakya'ya çağırmıştır. Pavlus ve Barnabas Antakya'da Hristiyanlığı yayma konusunda oldukça başarılı olmuştur. Antakya'nın önemli bir ticaret merkezi olması nedeniyle, Hristiyanlığın hem Doğu'ya hem de Batı'ya ilk yayılışı buradan gerçekleşmiştir. Pavlus daha sonra Hristiyanlığın yayılmasında çok önemli sonuçlar meydana getiren yolculuklara çıkmıştır. Önce Barnabas'la birlikte Kıbrıs'a gitmiş; sonra Yalvaç, Konya, Listra (Hatun Saray) ve Derbe dâhil olmak üzere birçok yerde Mesih toplulukları teşkil etmiştir.

MS 48'de Galatyalılara Mektup'u yazdığı düşünülmektedir. MS 49'da toplanan Kudüs Konsili'nden sonra Pavlus ve Barnabas Antakya'ya dönmüştür. Bunun akabinde ikinci yolculuğuna çıkmış, Anadolu üzerinden Makedonya'ya gelmiştir. Bu arada çeşitli topluluklara mektuplarını yazmayı sürdürmüştür. MS 53'te Efes'e gitmiş, MS 57'de Kudüs'e dönmüştür.

Burada Yahudilerce iki sene göz hapsinde tutulmuştur. Pavlus, Yahudi yargısına güvenmediğini beyan ederek, Roma İmparatorluk mahkemesine başvurmuştur. MS 59'da bir bölük asker refakatında Roma'ya götürülmüştür. Tutuklu bulunduğu yıllarda Filipililere, Koloselilere, Efeslilere ve Filimon'a mektuplarını kaleme almıştır. Tahminlere göre, MS 61'de serbest bırakılınca, Hristiyanlığı yaymış olduğu bölgeleri yeniden ziyaret etmiş, fakat tekrar tutuklanma kararı çıkartılmış, yakalanıp Roma'da hapse atılmıştır. Oradayken Timoteus'a iki mektup ve Titus'a bir mektup yazmıştır. Takriben MS 64'te İmparator Neron'un emriyle başı kesilme suretiyle idam edilmiştir.

1.1.1.1. Pavlus'un Aslı Günah Yorumu

Pavlus'a dayanan ve Augustinus tarafından sistematize edilen Hristiyan inancına göre insan günahkâr bir fitrata sahiptir. Günahkâr tabiatın nedeni Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Tanrı'nın emrine isyan etmesidir. Bu sebeple onlar cennetten kovulmuş, Âdem dikenlerle kaplı kara toprağı sürebilmek için alın teri dökmeye; Havva ise sancılar içinde çocuk dünyaya getirmeye mahkûm edilmiştir.

Âdem ve Havva'nın itaatsizliği günaha, günah ise ölüme sebep olmuştur. Bu günah insanın fitratının bozulmasına neden olmuş; miras yoluyla insanlığa sirayet etmiştir. İnsanın yetenekleri bu günahı silmeye yeterli değildir. Nitekim Eski Ahit'te bahsedildiği gibi, yol gösterici peygamberler gönderilmesine rağmen insan, kendi kendini kurtarmaya başarılı olamamıştır. Tanrı, insana olan muhabbetinden ötürü Oğul (insan) olarak dünyaya gelmiş ve günahı izale etmek için haçta acı çekip ölmüştür. İsa, tanrı/insan olmasının gereği olarak dirilmiş; ölüme karşı büyük bir zafer kazanmıştır. İnsanın, kurtuluşu için Tanrı'ya iman etmesi ve Tanrı'yı sevmesi lazımdır.

Pavlus'a göre İsa, kendisini çarmıhta feda etmekle geçmiştekilere, dirilişten sonra vaftizi tavsiye etmekle de sonrakilere kurtuluş imkânını sunmuştur.

1.1.1.2. Pavlus'un Musa Şeriatı Yorumu

Pavlus'a göre insanın, Musa Şeriatına uymakla kurtulamayacağı tecrübeyle sabittir. Çünkü Tevrat'ın amacı insanı kurtarmak değil ona günahkâr fitratını göstermektir. Nitekim Pavlus "İman geldi; Yasa'nın eğiticiliği altında değiliz" (Elçilerin İşleri 3:24-25) diyerek Yahudi şeriatının geçerliliğini kaybettiğini beyan etmiştir. Ona göre muteber tek kanun, tek tarik sevgidir.

Pavlus'un Yahudi şeriatını insanın kurtuluşu için gereksiz görmesi, Hristiyanlığın Yahudi olmayanlar arasında daha çok taraftar kazanmasına yol açmıştır. Yahudiler arasında daha fazla müntesip bulamayan Hristiyanlık, Pavlus'a dayanan yeni yorumla putperestler arasında hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bu durum, Pavlus Hristiyanlığının diğer yorumlara nispeten hâkim hâle gelmesini sağlamıştır. Bununla beraber başlangıcını Pavlus'un yaptığı Hristiyanlığın kurumsallaşma süreci birkaç yüzyılı bulmuştur.

Roma İmparatorluğu, sayıca fazla olan Pavlus anlayışındaki Hristiyanları desteklemiştir. Diğerlerine hayat hakkı tanımaması sebebiyle ilk dönemlerde Hristiyanlar arasında zuhur eden farklı mezhepler, varlıklarını günümüze kadar sürdürememiştir.

Pavlus'un, dini pratiklerin mühim olmadığı şeklindeki yaklaşımı, Yahudi ibadet ve pratiklerinin büyük oranda sürdürülmesinden yana olan havarilerle, hatta bu hususlarda zaman zaman kendisini destekleyen Petrus'la ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. Karşılıklı suçlamalar, Yahudi asıllı Hristiyanlarla, Yahudi asıllı olmayan Hristiyanların zamanla birbirlerinden kopmalarına neden olmuştur.

Yahudilerin, Roma İmparatorluğu'na karşı isyanı MS 70'te Yahudi dini kimliğinin sembolü olan Süleyman Tapınağı'nın tahrip edilmesiyle son bulmuştur. Bu süreç Hristiyanların Yahudilikten uzaklaşmasında mühim bir rol ifa etmiştir. Hristiyanların birçoğu, Yahudilerin bu mağlubiyeti ve Tanrı'nın meskeni konumundaki tapınağın tahrip edilmesini, onların Mesih İsa'yı reddetmelerinin bir cezası ve Tanrı'nın İsrail kavmini terk ettiğinin bir nişanesi olarak yorumlamıştır. Bu durum, Tanrı'nın böylelikle reddettiği bir dinle bağların koparılması gerektiği şeklindeki bir anlayışın oluşmasına sebep olmuştur.

Ayrıca Romalıların Kudüs'ü tahribiyle, burası Hristiyanların merkezi olmaktan çıkmış, iki cemaat arasındaki fiziki bağlar da tamamen kopmuştur. Tüm bu hususlar, Hristiyanlığın Yahudi ibadet ve pratiklerinden uzak bir din haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Böylelikle bu yeni din, putperest inanca mensup farklı topluluklar arasında yayılırken Yahudi ibadet ve

pratiklerinin sürdürülmesini savunan Hristiyanlar, yayılma alanı bulamayarak gittikçe azalmış ve 4. asırda tarih sahnesinden silinmiştir.

Hız. İsa'nın İsrailoğullarına yönelik mesajı, kısa süre bir süre içerisinde Pavlus tarafından dönüştürülmüş, Haç teolojisi çerçevesinde tanımlanan Hristiyanlık düşüncesi dini hukuktan tamamen bağımsız ve çoğunlukla İsrailoğulları haricindeki gentileye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Hız. İsa'nın ilahi mesajı çerçevesinde anlaşılan tarihin İsa'sı ile Hristiyanlıkta İmanın İsa'sı arasında güçlü bir fark ortaya çıkmıştır. Hristiyanlığın ilk dönem tarihi gelişimi içinde yaşanan İmanın İsa'sı anlayışıyla birlikte Hristiyanlığın teslis, haç, inkarnasyon ve kefarete gibi temel teolojik doktrinleri ortaya çıkmıştır.

1.1.1.3. MS 49 Kudüs Konsili

Hız. İsa'dan bir süre sonra onun öğretisi, Kutsal Ruh'un yönlendirmesiyle yalnızca Yahudilerle sınırlı olmaktan çıkarılarak; başka din ve milletlere mensup olanlara da bu yeni harekete katılma imkânı verilmiştir. Fakat bu yeni gelenlerin Yahudi ibadet ve geleneklerine uymaları gerekli görülmüştür. Bir süre sonra putperest kökenden gelenlerin sayısı artmaya başlayınca birtakım sorunlar zuhur etmiştir. Bu insanlardan bazıları, İsa'ya inanmakla birlikte, başta sünnet olmak üzere, kendilerine zor gelen bazı Yahudi gelenek ve kurallarına uymak istememekteydi. Bu durum, Yahudi ibadet ve geleneklerini sürdürme yanlısı olan ve genellikle Yahudi asıllılardan oluşan Hristiyanlarla, putperest asıllılardan oluşan Hristiyanları karşı karşıya getirdi.

Bu sorunu halletmek için MS 49'da, Kudüs'te Havariler Konsili toplanarak konuyu ele aldı. Bu tartışmada, Tarsuslu bir Yahudi olan ve İsa'dan sonraki dönemde cemaate katılan Pavlus, putperest asıllıların uymakta zorlandığı Yahudi ibadet ve uygulamalarının terk edilmesinden yana bir tavır ortaya koydu.

Bu toplantıya Elçilerin İşleri, 15:1-31'de değinilmektedir. "Çünkü Kutsal Ruh ve bizler, şu gerekenler dışında bir şeyi size yüklememeyi uygun gördük: Putlara kurban edilen şeylerden, kandan, boğularak öldürülmüş hayvanın etinden ve cinsel ahlaksızlıktan sakının. Bunlardan dikkatle sakınırsanız esenlikte olursunuz." (Elçilerin İşleri, 15:28-29)

Pavlus, Petrus başta olmak üzere bazı havarilerin desteğiyle Havari Yakup başta olmak üzere Yahudi ibadetlerin sürdürülmesinde hassas olanları, cemaate dışarıdan katılanları, Yahudi dinî pratiklerine uyma hususunda fazlaca sıkıştırmamaya ikna etti. Hız. İsa'nın çizgisinden kopuşu ifade eden bu ilk tavizi diğerleri de izledi.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Putperestlerin Havarisi olarak tanımlanan kimdir?

- A) Pavlus B) Petrus C) Yakup D) Matta E) Markos

2. Hristiyanlık'ta Musa Şeriatı'ndan ilk sapma, hangi konsil kararlarıyla gerçekleşmiştir?

- A) 1. İznik Konsili B) Kudüs Konsili C) Kadıköy Konsili
D) Efes Konsili E) 1. İstanbul Konsili

3. Helenistik İsa Cemaati olarak da adlandırılan ve Filistin dışında teşekkül eden ilk Hristiyan topluluğuna, hangi şehir ev sahipliği yapmıştır?

- A) İstanbul B) İznik C) Antakya D) İskenderiye E) Roma

4. İsrailoğullarının on iki kabilesine nispeten, havarilerin sayısının on iki olarak takdim edilmesinin nedeni nedir?

- A) O dönemde kullanılan düzine sistemi gereği
B) Uğur-Uğursuzluk düşüncesi
C) Havarilerinin tamamının bu sayıda olması
 D) Ahdi Atik geleneğine dayanarak Hristiyanlığı meşrulaştırma düşüncesi
E) Herhangi bir nedene dayanmamaktadır.

5. Hangi Havari, Yahudi menşeli Hristiyanlığın ilk temsilcisi olarak kabul edilir?

- A) Pavlus B) Matta C) Luka D) Yuhanna E) Yakup

10. ÜNİTE

HRİSTİYANLIKTA KONSİLLER

KONULAR:

1. HRİSTİYANLIKTA KONSİLLER

- 1.1. 1. İznik Konsili (325)
- 1.2. 1. İstanbul Konsili (381)
- 1.3. Efes Konsili (431)
- 1.4. Kadıköy Konsili (451)
- 1.5. 2. İstanbul Konsili (553)
- 1.6. 3. İstanbul Konsili (680-681)
- 1.7. 2. İznik Konsili (787)
- 1.8. Diğer Konsiller
- 1.9. 2. Vatikan Konsili (1962-1965)

AMAÇLAR:

1. Ekümenik konsiller hakkında bilgi sahibi olur.
2. Ekümenik konsiller eliyle oluşturulan Hristiyan itikat esaslarını kavrar ve yorumlar.
3. Filioque, Monofizit-Diofizit, Teotokos-Kristotokos terim ve bunlarla ilgili tartışmaları öğrenir.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Filioque nedir?
2. Monofizit-Diofizit ne demektir?
3. Teotokos-Kristotokos-Antropotokos terimleri ne demektir?

1. HRİSTİYANLIKTA KONSİLLER

Hristiyanlık tarihinde gerçekleştirilen yüzlerce konsil arasında Katolik Kilisesi tarafından ekümenik olarak tanınan yirmi bir konsil bulunmaktadır. Bunların kararlarının tümü sadece Katolik Kilisesi tarafından kabul edilir. Ortodoks Kiliseleri ilk yedi konsili ve kararlarını, Protestan Kiliseleri ise Reform'a yani Trente Konsili (1545-1563)'ne kadar olanları kabul eder.

1.1. 1. İznik Konsili (325)

(Oğul, Baba ile aynı cevherdendir.)

Hız. İsa'nın şahsiyetiyle alakalı tartışmalar yoğunluk kazanmış; İskenderiye Kilisesi mensubu Arius'un (256-336) onun mahlûk olduğuna dair görüşü taraftar bulmaya başlamıştı. Roma İmparatoru 1. Konstantin (307-337) bu konuyu bir çözüme bağlamak üzere 325'te İznik'te bir konsil toplamıştır.

Bu konsilde, teslisin iki rüknü haline gelen Baba ve Oğul'un tabiatı meselesi tartışılmıştır. Neticede her ikisinin de aynı tabiatı taşıdıklarına, aynı cevherden olduklarına karar verilmiştir. Baba ile Oğul'un ayrı cevherlerden olduğunu savunan Arius ise aforoz edilmiştir.

1.2. 1. İstanbul Konsili (381)

(Kutsal Ruh'un tanrılığı vurgulanmıştır.) (Filioque- ve Oğul'dan...)

“Filioque”, oğul manasına gelen Latince “filius” kelimesi ile “ve” anlamına gelen “que” bağlacının bir araya gelmesiyle oluşan bir terkiptir. Bu bileşim İngilizce’de “and the Son” ifade edilmekte ve teslisin üçüncü unsuru olan Kutsal Ruh’un, Baba Tanrı’nın yanı sıra Oğul Tanrı’dan da neşet ettiğini ifade etmektedir.

İznik Konsili’nde Arius’un görüşleri reddedilmiş olmasına rağmen bu konudaki tartışmalar artarak devam etmiştir. Tartışmaları durdurmak için, Roma İmparatoru 1. Theodosius (379-395) İstanbul’da bir konsil toplamıştır. Bu konsilde İznik Konsili kararları teyid edilmiştir. Ayrıca “Kutsal Ruh” olarak isimlendirilen rüknün, Baba ve Oğul’la aynı cevherden olduğu kabul edilerek teslisin üçüncü unsuru bir ilah olduğuna karar verilmiştir.

1.3. Efes Konsili (431)

(İsa’da bir tek ilahi tabiat vardır; ilahi tabiat insani fitratı absorbe etmiştir, emmiştir. Meryem, tanrı anasıdır, teotokos’tur.)

İskenderiye Piskoposu Cyril (öl. 444), Yuhanna İncili’ndeki “Kelâmın ete kemiğe bürünmesi” vurgusundan hareketle İsa’da ilahi tabiatın bedeni tamamen kuşattığını, dolayısıyla İsa’nın sadece ilahi bir tabiatın müteşekkil olduğunu iddia etmekteydi. Buna karşılık Antakya Ekolü ise ilahi tabiat yanında insani fitrata da vurgu yapmaktaydı. Bu grup İsa’da insani bir ruh’un mevcut olduğu konusuna ağırlık vermişti. Bu tartışmada İstanbul Piskoposu Nestorius (428-431), Antakya teolojisine destek vermiş; İsa’nın ilahi ve insani fitratlarının birbirine karışmadan varlıklarını yan yana sürdürdüğüne dayalı iki tabiatlılık (en duo) görüşünü savunmuştur. Yine Nestorius, Meryem’in İsa’nın insani yönünü doğuran olmasına dikkat çekmiş; bundan dolayı onun Teotokos (Tanrı anası ya da Tanrı doğuran) olarak isimlendirilemeyeceği, fakat Kristotokos (Mesih doğuran) olarak adlandırılabileceğini savunmuştur. İskenderiye Okulu ve Cyril, bedenleşen Kelâmda iki tabiatı ayırt etmenin imkân dâhilinde olmadığını belirterek Kelâmın hakiki şekilde beden olduğunu ifade etmiştir. İskenderiye Ekolü, Nestorius’un öne çıkardığı görüşlerin ilahi Kelâmın insan olduğu inancını inkâr anlamına geldiğini ileri sürmüştür.

İki taraf arasındaki tartışma gittikçe şiddetleniyordu. Bunun üzerine İmparator 2. Theodosius (408-450) bu konunun aydınlatılması için 431’de Efes’de bir genel konsil düzenlemeye karar verdi. Yapılan konsilde İsa’nın tek kişilikli olduğu karara bağlandı ve İstanbul Piskoposu Nestorius mahkûm edildi.

1.4. Kadıköy Konsili (451)

(İsa’da bir şahsiyette birbirine karışmayan ilahi ve insani iki ayrı tabiat yan yana mevcuttur.)

Efes Konsili’nin ardından tartışmalar bitmedi. Yirmi yıl sonra yeni bir konsilin toplanması kararlaştırıldı. Kadıköy’de toplanan konsilde yeni bir iman formülü tanzim edildi. İman formülü şu ibarelerden müteşekkildi:

“Hepimiz ittifakla bir tek ve biricik oğul İsa’yı kabul ediyoruz. Yine onun bir tek şahısta birleşmiş iki tabiatını kabul ediyoruz. Bu tabiatlar kendi arasında birleşmemiş, bölünmemiş, ayrılmamış ve değişikliğe uğramamıştır”.

Bu lafızlardan anlaşıldığına göre monofizitizm (İsa'nın tek fitrata sahip oluşu) bir kez daha reddedilmiş; ana grubun, diofizitizmi (İsa'nın iki tabiatlı oluşu) tercih ettiği vurgulanmıştır.

1.5. 2. İstanbul Konsili (553)

(İsa'daki iki tabiat daha güçlü şekilde vurgulanmış; şahıs birliği ifade edilmiştir.)

Kadıköy Konsili kararlarına rağmen monofizit anlayışın gelişimi önlenemedi. Monofizitler, Nesturilerden daha çok şiddete maruz kaldıklarını beyan ediyordu. Nesturilik aforoz edilmekle beraber mezhebin kitapları serbest idi.

Bu tartışmaların giderilmesi için İmparator Justunianus (527-565) muhaliflerin ısrarıyla 553'te İstanbul'da bir konsil topladı.

Konsilde şu kararlar alındı: Nestorius'un üstadı Mopsuesteli Theodore'un eserleri ve şahısı, Cyrli Theodore'nin Aziz Cyril ve Efes Konsili'ne karşı olan yazıları, Edesseli Ibas'ın Theodor'u savunan ve Aziz Cyril'in itirazlarını reddeden mektubu aforoz edildi. Bu kişi ve görüşleri savunanlar da görevden uzaklaştırılma ve aforozla tehdit edildi.

1.6. 3. İstanbul Konsili (680-681)

(Mesih'te iki irade olduğu vurgulanmıştır. Monotelizm reddedilmiştir.)

Bu konsilde "İsa'da tek bir iradenin var olduğuna inanma" (monothelisme) görüşünü savunanlar mahkûm edilmiştir.

Kadıköy İman Formülü aşağıdaki lafızlarla tamamlanmıştır: "İsa'da bölünmeyen, ayrılmayan ve birbirine karışmayan iki iradeyi ve iki tabii enerjiyi kabul ediyoruz. İki iradeden insani irade, Tanrısal iradeyi takip eder ve ona tâbî olur".

1.7. 2. İznik Konsili (787)

(İkonlara tazim meşru kabul edilmiştir.)

Hristiyanlık'ta kilise ve bazı kutsal yerlerde resim, heykel, tasvir ve benzerlerinin bulunup bulunamayacağı meselesi eskiden beri tartışılmaktaydı. Din dilinde bunlara "icon" adı veriliyordu. Bu konu Doğu Kilisesi ve Batı Kilisesi arasındaki ayrılığı da hep körüklemekteydi. Resim ve heykellere karşı gelen ve onları kıranlar için "ikonoklast" (put kırıcı) terimi kullanılıyordu.

787'de İznik'te toplanan konsilde bu konu ele alınmış; ikonoklast konsillerin kararları mahkûm edilmiştir. Tasvirler kültüründe yüceltilen resimlerin, tasvir ettiği şahıslar olduğu ilan edilmiş ve ibadete layık olanın sadece Allah olduğu beyan edilmiştir.

1.8. Diğer Konsiller

8. 4. İstanbul Konsili (869-870)

9. 1. Latran Konsili (1123)

10. 2. Latran Konsili (1139)

11. 3. Latran Konsili (1179)

12. 4. Latran Konsili (1215)
13. 1. Lyon Konsili (1245)
14. 2. Lyon Konsili (1274)
15. Viyana Konsili (1311-1312)
16. Konstans Konsili (1414-1418)
17. Bale-Ferrare-Florance Konsilleri (1431-1442)
18. 5. Latran Konsili (1512-1517)
19. Trente Konsili (1545-1563)
20. 1. Vatikan Konsili (1869-1870)

1.9. 2. Vatikan Konsili (1962-1965)

Genel konsillerin en tafsilatlısı ve sonuncusudur. Papa 23. Jean (1958-1963) başkanlığında toplandı. Konsilin akdedilme gayesi Katolik inancını geliştirip kuvvetlendirmek, Hristiyanlara dinî hayatlarında yeni bir moral ve güç vermek, dinî kurumları, çağın gereklerine uygun hale getirmek, ayrılan Hristiyanları bir olmaya davet idi. Öncesinde dünyanın çeşitli ülkelerinden iki bin altı yüze yakın piskopos, yüz altmışa yakın manastır reisi ve yetmişe yakın üniversiteden görüş istendi. Dokuz bine yakın teklif geldi. Çeşitli milletlerden dokuz yüze yakın uzmanın vazife yaptığı çalışmalara, on kurul ve dört sekretarya eliyle son hali verildi. Bu toplantı, Katolik dünyası bakımından bir günah çıkartma konsiliydi.

2. Vatikan Konsili, kilisenin kendisiyle girdiği bir diyalogu ifade eder. Bu, onu diğer Hristiyan kiliseleri ile de diyaloga da sevk etmiştir. Bu amaçla Hristiyanlar Birliği Sekretaryası ve Hristiyan Olmayanlar Sekretaryası kurulmuştur.

2. Vatikan Konsili'nde alınan kararların başta gelenleri şunlardır:

- i. Kilise inancında kutsal kitabın önceliği.
- ii. Hristiyanların hepsine düşen ruhanî vazifeler.
- iii. Hristiyan birliğini tesis etme vaadi. (ekümenizm)
- iv. Adalet, barış ve insan hakları mücadelesine etkin katkı.
- v. Yaşayan dillerde ibadet edebilme.
- vi. Tanrı'nın farklı din müntesiplerine bağışladığı selamet.

Bu konsilde, Hristiyanlık tarihinde ilk defa diğer din mensuplarıyla ilgili bazı olumlu açıklamalarda bulunulmuş ve dinlerarası diyalog faaliyetlerinin başlatılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla da Dinlerarası Diyalog Sekretaryası kurulmuştur.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Oğul'un Baba ile aynı cevherden olduğu inancı hangi konsilde kabul edilmiştir?

- A) İznik Konsili B) 1. İstanbul Konsili C) Efes Konsili
D) Kadıköy Konsili E) Trente Konsili

2. Filioque teriminin anlamı nedir?

- A) Kutsal Ruh'un yalnızca Baba'dan neşet ettiği inancı
 B) ve Oğul'dan
C) Hz. İsa'nın tek tabiatlı olduğu inancı
D) Hz. İsa'da çift fitrat olduğu inancı
E) Hz. Meryem'in sadece Mesih doğurduğu inancı

3. Hz. Meryem'in teotokos olduğunu iddia eden kiliseler, hangi terimle adlandırılır?

- A) Diofizit Kilise B) Ekümenik Kilise C) Monofizit Kilise
D) Kanonik Kilise E) Heterodoks Kilise

4. Hz. İsa'da, bir şahsiyette birbirine karışmayan ilahi ve insani iki ayrı tabiatın olduğuna inanan kiliseler hangi terimle adlandırılır?

- A) Monofizit Kilise B) Heterodoks Kilise C) Ekümenik Kilise
 D) Diofizit Kilise E) Kanonik Kilise

5. Kutsal Ruh'un Teslis'in bir rüknü haline gelişi hangi konsilde gerçekleşmiştir?

- A) 2. İstanbul Konsili B) Kadıköy Konsili C) Efes Konsili
D) 1. İznik Konsili E) 1. İstanbul Konsili

11. ÜNİTE

HRİSTİYANLIKTA İNANÇ ESASLARI

KONULAR:

1. HRİSTİYANLIKTA İNANÇ ESASLARI

1.1. Teslis (Üçleme)

1.1.1. Baba

1.1.2. Oğul

1.1.3. Kutsal Ruh

2.2. Havariler Kredosu (İznik-İstanbul İman Prensipleri)

AMAÇLAR:

1. Filioque, Monofizit-Diofizit, Teotokos-Kristotokos terim ve bunlarla ilgili tartışmaları öğrenir.

2. Teslis'in oluşum süreçlerini yorumlar.

3. İznik-İstanbul Kredosu'nu öğrenir.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Teslis nedir?

2. Hristiyanlıkta en makbul kredo olarak kabul edilen itikat esasları nerede ve ne zaman kabul edilmiştir?

1. HRİSTİYANLIKTA İNANÇ ESASLARI

1.1. Teslis (Üçleme)

Teslis (trinity), Grekçe "trias" teriminden batı dillerine geçmiştir. 2. yy.'ın sonlarına doğru Antakyalı Theophilos (öl. 181) tarafından ilk kez kullanıldığı sanılmaktadır.

Hristiyanlık'ta teslisin İncillerde mevcudiyetine dair şu iki cümle zikredilir: "Ve İsa vaftiz olunup hemen sudan çıktı ve işte gökler açıldı ve Tanrı'nın ruhunun güvercin gibi inip üzerine geldiğini gördü ve işte göklerden bir ses dedi: Sevgili Oğlum budur, ondan razıyım" (Matta 3:16-17). Teslis'in unsurlarının açıkça ve topluca yer aldığı bu ibarenin, İncillerin genel yapısıyla pek uyumlu olmadığı; muhtemelen İsa sonrası Teslis inancının ortaya çıktığı bir devirde bu İncil metnine dâhil edildiği yönünde görüşler mevcuttur.

İkinci cümle şudur: "İmdi siz gidip bütün milletleri şakirt edinin, onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh ismiyle vaftiz eyleyin, size emrettiğim her şeyi onlara öğretin" (Matta 28:19).

Teslis inancına Pavlus'un mektuplarında rastlamak da zordur. Her ne kadar, Korintlilere İkinci Mektubu'nda (13:14) İsa Mesih, Tanrı ve Kutsal Ruh'u peş peşe zikretse de bunun Teslis formülazasyonuna yapılan bir atıf olduğunu ifade etmek güçtür. Pavlus ilahiyatında, bir üçlemeden ziyade, Baba Tanrı ve ilahi Oğul olan Rab İsa Mesih ikiliği öne çıkar. Pavlus, birden fazla Tanrı olmadığı vurgusuyla şunu ifade eder: "Bizim için tek bir Tanrı Baba vardır. O, her şeyin kaynağıdır ve biz onun için yaşarız. Tek bir Rab vardır, o da İsa Mesih'tir. Her şey onun aracılığıyla yaratıldı, biz de onun aracılığıyla yaşarız" (Korintlilere 1. Mektup 8:5-6). Pavlus, İsa Mesih'in ilahi bir varlık olduğundan emindir, Ruh konusunda ise muğlak bir tavır ortaya koyar.

Bu metinlerden üç ilah veya üç uknumlu bir Tanrı anlamı çıkarmak zordur. Fakat Hristiyanlık'ta bu anlayış neredeyse tüm kiliseler tarafından kabul görmüştür. Hristiyanlara göre teslis, salt insan aklıyla değil, ancak ilhamla anlaşılabilen bir gizemdir. Bundan ötürü trinity, “izahı zor, fakat inanılması gerekli bir sır” şeklinde formüle edilmiştir. Teslis inancı günümüzde “üç uknumda tek Tanrı”, “bir üçtür, üç birdir” gibi formüllerle ifade edilmektedir.

1.1.1. Baba

Teslisin birinci unsuru Baba/Abba'dır. O, en mükemmel ve ebedi saf bir ruhtur. Her şeyin hâliki ve sahibidir. Ezelidir, her yerde vardır ve her şeyi bilir. Her şeyi görür, kimse onu göremez. O'nun özü sevgidir. Baba Tanrı bu sevgiyi biricik oğlu İsa'yı, insanları günahattan kurtarmak için dünyaya yollayarak ifade etmiştir.

Tanrı'nın özü, Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Kutsal Ruh Tanrı şeklinde tezahür etse de gene o birdir. Bölünmez bir özdür. Çünkü bu cevher ruhtur. Ruhta bölünme yeteneği mevcut değildir. Bunun için de Tanrı birdir. Tanrı kutsal üçlüktür.

1.1.2. Oğul

Hız. İsa'ya ilahlık isnadının teslis düşüncesinin kabulünden önce mi yoksa sonra mı gerçekleştiği meselesi yeterince açık değildir. Fakat Yuhanna İncili'nde kelâm ve Tanrı fikrinin iç içe olduğuna bakılınca, İsa'nın ilahi konuma yükseltilişi daha önce vuku bulmuştur.

Tanrı'nın bedenleşmiş olabileceği fikrine ait en erken metinlerden biri Filipililere Mektup'ta (2:6-11) görülür. Baba ile İsa (Oğul) arasındaki fark, 381 İstanbul Konsili'nde şöyle açıklanır: “Tanrı Baba doğmamış, doğurulmamıştır. Oğul İsa ise doğmuş, doğurulmuştur. Kutsal Ruh, Tanrı'dan çıkmıştır”. 431 Efes Konsili'nde Meryem, Tanrı'nın anası, Tanrı doğuran (Teotokos), İsa ise gerçek bir Tanrı, ilâhî-beşerî iki tabiata sahip bir insan ve Baba ile aynı cevherden olduğu kabul edilmiştir.

Baba Tanrı insanlara sevgi ve merhametini göstermek için İsa Mesih suretinde görünmüş ve aralarında yaşamıştır. Böylece Tanrı'nın kayrası insanlığa İsa Mesih aracılığıyla ulaşmıştır. İsa gerçek Tanrı'dır, mucizeleriyle, ölmesi ve sonra dirilmesiyle Tanrı olduğunu göstermiştir. Yani o hem Tanrı, hem Tanrı'nın Oğul ve hem de gerçek insandır.

1.1.3. Kutsal Ruh

Kutsal Ruh zaman içerisinde Teslis'in üçüncü uknumu olarak kabul edilmiştir. Kutsal Ruh'un Baba ve Oğul gibi Tanrı olduğu, 381 İstanbul Konsili'nde kararlaştırılmıştır (Filioque). Bu kabul şöyle ifade edilir: “Kilise, Baba Tanrı'ya ve Oğul Tanrı'ya imanını belirttiği gibi, Kutsal Ruh'a da imanını belirtir.”

Kutsal Ruh Katoliklere göre hem Baba'dan hem de Oğul'dan, Ortodokslara göre ise, Oğul yoluyla Baba'dan çıkmıştır. Baba ile aynı cevherden fakat ayrı bir mahiyet olarak kabul edilir. Baba'nın bütün kudret ve iradesini kendinde taşır.

Baba, Oğul ve Kutsal Ruh tek bir cevherde toplanmış üç ayrı şahıstır; hepsi ebedidir. Baba Tanrı yaratıcı, Oğul Tanrı (İsa Mesih) kurtarıcı ve Kutsal Ruh da takdis edicidir.

1.2. Havariler Kredosu (İznik-İstanbul İman Prensipleri)

Hristiyanlık'taki iman ikrarına giren esasların nelerden oluştuğu İncil metinlerinde açık bir şekilde yer almaz. İnanç umdeleri MS 49 Havariler Konsili'yle tespite başlanmıştır. Son

halini, 4. ve 5. yüzyıllardaki konsillerde aldığına inanılır. Bunun yanı sıra, inanç maddeleri hususunda gerek kiliseler, gerek mezhepler arasında müşterek unsurlar bulunduğu gibi farklı anlayışlar da mevcuttur.

İznik ve İstanbul Konsilleri'nde tespiti gerçekleştirilen ve günümüz Hristiyanlarının büyük bir kısmının kabul ettiği iman esasları "Havariler İman Esasları" veya "İznik-İstanbul İman Esasları" ismiyle tanınır.

Bu iman esasları şunlardır:

1. Göğün ve yerin, görünen ve görünmeyen kâinatın yaratıcısı, kâdir-i mutlak baba olan tek bir Tanrı'ya,

2. Bütün asırlardan önce babadan doğan, Tanrı'nın biricik oğlu tek bir Rab İsa Mesih'e, O'nun Tanrı olduğuna, Tanrı'dan doğduğuna, nur olduğuna, nurdan doğduğuna, gerçek Tanrı olduğuna, gerçek Tanrı'dan doğduğuna, tevlid edildiğine, yaratılmadığına, Baba ile aynı tabiatta olduğuna, her şeyin O'nun vasıtasıyla yapıldığına, biz insanlar ve bizim kurtuluşumuz için semadan indiğine,

3. Kutsal Ruh vasıtasıyla bakire Meryem'de bedenleştiğine ve insan olduğuna,

4. Bizim için Pontius Pilatus zamanında çarmıha gerildiğine, ıstırap çektiğine, mezara konulduğuna,

5. Kutsal yazılara uygun olarak üçüncü gün dirildiğine,

6. Ve göğe yükselip, Baba'nın sağ tarafına oturduğuna,

7. Ölülerini ve dirileri yargılamak üzere ihtişam içinde geri geleceğine ve saltanatına son olmayacağına,

8. Rab olan ve hayat veren Kutsal Ruh'a, O'ndan ve Oğul'dan neş'et ettiğine, Baba ve Oğul'la birlikte aynı tapınma ve ihtişama layık olduğuna, peygamberler vasıtasıyla konuştuğuna,

9. Kiliseye, birliğine, kutsallığına, evrensel (ekümenik) ve havariilere ait oluşuna (apostolik) inanırım.

10. Günahların affi için bir tek vaftizi kabul ederim.

11. Ölülerin dirilmesini,

12. Ve gelecek dünyayı beklerim.

DEĞERLENDİRME SORULARI:**1. Teslis ne anlama gelir?**

- A) Üçleme (Üçlü Tanrı inancı)
 B) Baba ve Oğul'un aynı cevherden olması
 C) Kutsal Ruh'un salt Baba'dan neşet ettiği inancı
 D) Kutsal Ruh'un hem Baba hem de Oğul'dan neşet ettiği inancı
 E) İnkarnasyon

2. Kutsal Ruh, hangi konsil kararıyla Teslis'e dâhil edilmiştir?

- A) İznik Konsili B) 1. İstanbul Konsili C) Efes Konsili
 D) Kadıköy Konsili E) Trente Konsili

3. Teslis'in 'kurtarıcı' figürü hangisidir?

- A) Baba B) Kutsal Ruh C) Oğul D) Abba E) Filioque

4. Trinity'nin 'takdis edici' unsuru hangisidir?

- A) Baba B) Abba C) Oğul D) Kutsal Ruh E) Filioque

5. Havariler Kredosu, hangi konsillerde tespit edilmiştir?

- A) Efes-Kadıköy Konsilleri B) Latran-Lyon Konsilleri
 C) Antakya-Kudüs Konsilleri D) Trente-Vatikan Konsilleri
 E) İznik-İstanbul Konsilleri

12. ÜNİTE

HRİSTİYANLIKTA KUTSAL METİNLER

KONULAR:

1. HRİSTİYANLIKTA KUTSAL KİTAPLAR

- 1.1. Hristiyan Kutsal Kitabının Oluşumu
 - 1.1.1. İkili Kaynak Teorisi
 - 1.1.2. Dörtlü Belge Hipotezi veya Dört Kaynak Hipotezi
 - 1.1.3. Q ve Diğer Üç Belgeye Dayanan Teori
 - 1.1.4. Hristiyan Kutsal Kitabının En Eski Nüshaları
- 1.3. Yeni Ahid'in Bölümleri
 - 1.3.1. İnciller
 - 1.3.1.1. Matta İncili
 - 1.3.1.2. Markos İncili
 - 1.3.1.3. Luka İncili
 - 1.3.1.4. Yuhanna İncili
 - 1.3.2. Sinoptik İnciller
 - 1.3.3. Elçilerin İşleri
 - 1.3.3. Yirmi Bir Mektup
 - 1.3.4. Esinleme (Vahiy)

AMAÇLAR:

1. Hristiyanlık'ta vahiy-ilham anlayışını öğrenir.
2. Hristiyan Kutsal Kitabı'nın oluşum sürecini kavrar, yorumlayabilir.
3. Dört İncil'in benzer, farklı ve ortak özelliklerini yorumlar.
4. Pavlos'un Mektupları'nın Hristiyan Kutsal Kitabı'nın oluşumuna tesirlerini anlar.

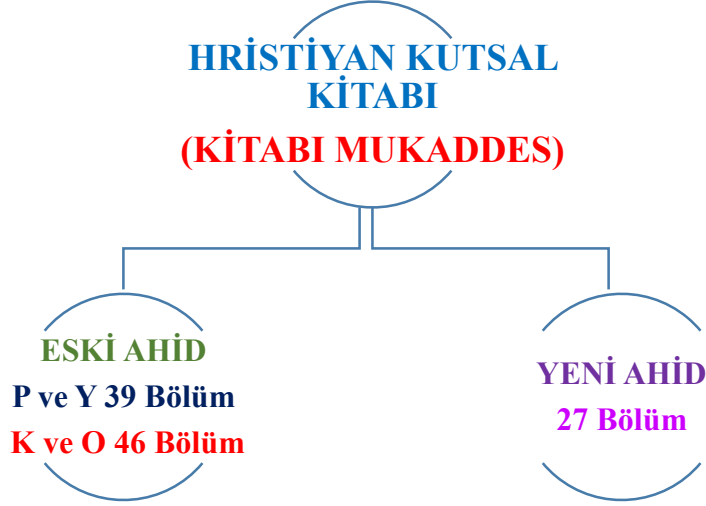
HAZIRLIK SORULARI:

1. Deotorokanonik terimi ne demektir?
2. Sinoptik İncil kavramını açıklayınız.
3. İkili Kaynak ve Dörtlü Kaynak Teorileri'nde yer alan ve mevcut İnciller'in yazımına tesir eden iki ana kaynak hakkında bilgi veriniz.
4. Kitabı Mukaddes'in elde mevcut en eski nüshaları hakkında bilgi veriniz.

1. HRİSTİYANLIKTA KUTSAL KİTAPLAR

Hristiyanlığın kutsal kitabı Kitabı Mukaddes, iki ana kısma ayrılır. İlk kısım Yahudi kutsal kitap külliyyatını içerir. Eski Antlaşma, Eski Ahit, Ahd-i Atik gibi isimlerle adlandırılır. Bu isimlendirmeyi Yahudiler kabul etmez. İkinci bölüm ise Hristiyanlığın İsa Mesih devrine ait anlatımlarla başlayan ve tarihi süreklilik içinde gelişen koleksiyondur. Yeni Antlaşma, Yeni Ahit, Ahd-i Cedid gibi adlarla isimlendirilir. Her ikisi birden Kitabı Mukaddes olarak adlandırılır.

Üç ana kısımdan müteşekkil Eski Ahit'teki kitapların sayısı hususunda Hristiyanlar arasında farklı kabuller mevcuttur. Yahudilerin yirmi dört kitap halinde tasnif ettikleri Eski Ahid, Protestan sınıflandırmasına göre otuz dokuz kitaba bölünmüştür. Katolikler ve Ortodokslar Deotorokanonikleri (ikincil derecede sahipler) (kutsal kitap koleksiyonuna sonradan eklenmiş) de ekleyerek sayıyı kırk altı'ya çıkarmaktadır. Protestanlar, Deotorokanonikleri “Apokrifler” (Grekçe: “Saklı yazılar”) terimiyle adlandırır. Apokrifleri

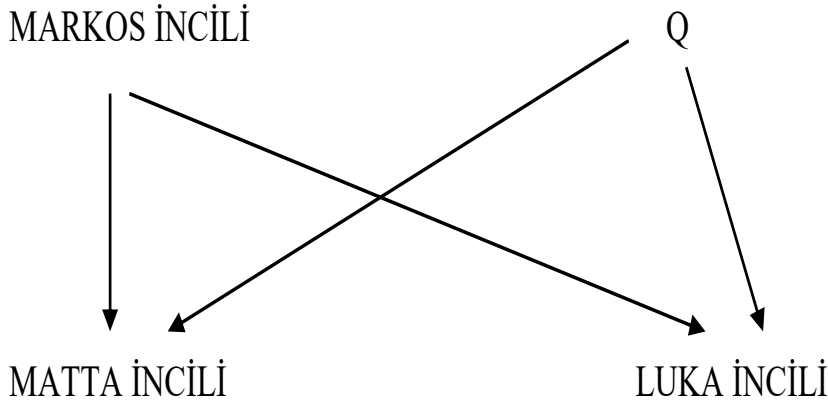

kutsal metin olarak kabul etmezler.

1.1. Hristiyan Kutsal Kitabının Oluşumu

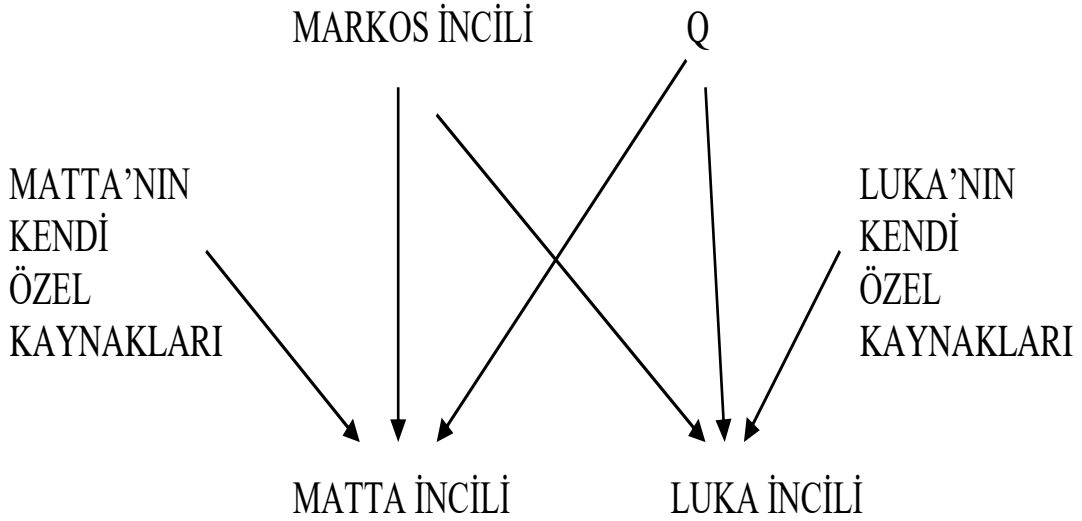
1.1.1. İkili Kaynak Teorisi (Two-source hypothesis) (The 2SH)

Q, Almanca Quelle (kaynak) kelimesinden gelir. 80’li yıllarda yazıya geçirilen ve İsa Mesih’e isnad edilen şifahi metni ifade eder. İsa’nın Kayıp Sözleri olarak da adlandırılır. Bu teori, 1838’de Alman Protestan din felsefecisi Christian Hermann Weisse (1801-1866) tarafından ortaya atılmıştır.

1.1.2. Dörtlü Belge Hipotezi veya Dört Kaynak Hipotezi (Four-document hypothesis or four-source hypothesis)

1924’te İngiliz Anglikan teolog Burnett Hillman Streeter (1874-1937), İkili Kaynak Teorisi’ne karşı Dörtlü Kaynak Teorisi’ni ortaya atmıştır. Streeter, görüşlerini *Dört İncil: Bir Köken Araştırması (The Four Gospels: A Study of Origins)* adlı eserinde açıklamıştır.

1.1.3. Q ve Diğer Dört Belgeye Dayanan Teori

Yeni Ahid uzmanı Fransız Dominiken Claude (Marie-Émile) Boismard (1916-2004) tarafından ortaya atılmıştır.

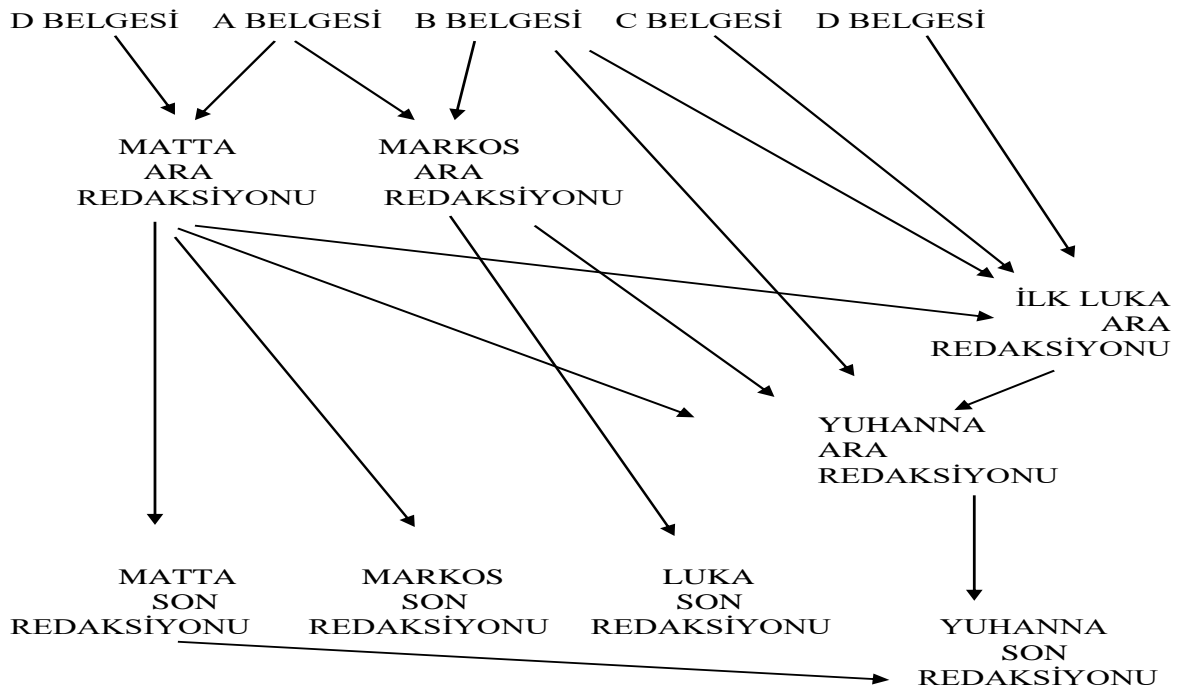
A Belgesi: Musevi-Hristiyan cemaatinden gelme bir kitap olup, Matta ve Markos'a kaynaklık etmiştir.

B Belgesi: A Belgesinin yeni bir yorumudur. Putperest asıllı Hristiyan Kiliseleri'nce kullanılmıştır. Matta hariç, bütün İncil yazarlarına ilham kaynağı olmuştur.

C Belgesi: Markos'un, Luka ve Yuhanna'nın yararlandıkları bir kitaptır.

D Belgesi: Matta ve Luka'nın ortaklaşa kullandıkları kaynakların ekseriyetini oluşturur. Bu yukarıda zikredilen "İkili Kaynak Teorisi"ndeki "ortak belge" (Q) dir.

DÖRT İNCİLİN GENEL OLUŞUMU:

Hristiyan kutsal kitabının teşekkülüne dair başka teoriler de vardır.

1.1.4. Hristiyan Kutsal Kitabının En Eski Nüshaları

Yeni Ahid'in elde mevcut en eski nüshaları 4. yy.'a ait olup, dilleri de Grekçe'dir.

Bir: **Vatikan Yazması** (*Codex Vaticanus*): 4. yy.'a ait yazmaları ihtiva eder. Muhtemelen İskenderiye'de 325 tarihinde yazıldığı kabul edilir. Şu an Vatikan'dadır.

İki: **Sina Yazması** (*Codex Sinaiticus*): 4. yy.'a aittir. Sina Dağı'nda 1844'te bir manastırda bulunmuştur. Zamanın Sovyetler Birliği yönetimi 1933'te, bu nüshayı 100.000 sterlin karşılığında British Museum'e satmıştır. 331'de yazıldığı kabul görmektedir. 346 sayfadır.

Üç: **Ephraemi Yazması** (*Codex Ephraemi*): 5. yy.' aittir. Bibliothèque Nationale'de muhafaza edilmektedir.

Dört: **Freer Yazması** (*Codex Freer*): 4. yy.'a aittir. Washington'dadır.

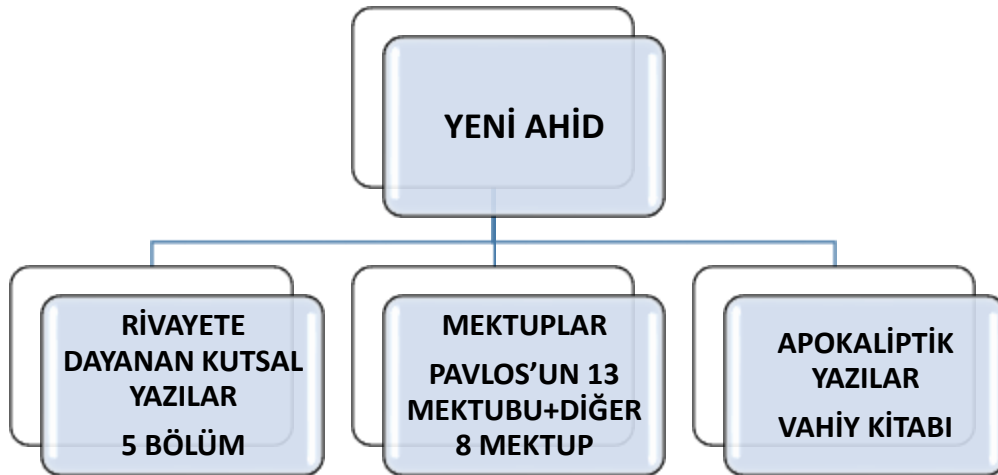
Beş: **İskenderiye Yazması** (*Codex Alexandrinus*): 5. veya 6. yy.'a aittir. Halen Londra British Museum'dadır.

Altı: **Beaze Yazması** (*Codex Beaze*): 5. veya 6. yy.'a aittir. Grekçe metnin yanında Latince tercümelemleri de vardır. Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde muhafaza edilen bu yazmaya "Büyük Yazma" da denmektedir.

Yedi: **Koridethi Yazması** (*Codex Koridethi*): 4. veya 5. yy.'a aittir. Tiflis Koridethi Manastırı'nda bulunmuştur.

1.3. Yeni Ahid'in Bölümleri (27 Bölüm)

Yeni Ahid, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri ile başlamaktadır. Daha sonra Elçilerin İşleri, Yirmi Bir Mektup ve son olarak da Esinleme (Vahiy) bölümü yer almaktadır. Yeni Antlaşma'nın hangi kıstaslara göre oluşturulduğu hususu net değildir. Elde mevcut nüshaya yakın tasnifler 2. yy.'a tekabül etmektedir. Yirmi Yedi kitabın tam listesine ilk kez 367 yılında rastlanır.

1.3.1. İnciller

İncil terimi Grekçe "evangelion" kelimesinden türemiştir. "İyi haber, müjde" anlamına gelmektedir. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'ya atfedilen dört İncil'de İsa Mesih'in hayatı anlatılmaktadır. İlk üç İncil'de Hz. İsa, daha ziyade bir nebi mevkiindedir. Yuhanna İncili'nde ise İsa Mesih'in ilahlığı ön plana çıkmaktadır.

RİVAYETE DAYANAN KUTSAL YAZILAR

MATTA
İNCİLİ

MARKOS
İNCİLİ

LUKA
İNCİLİ

YUHANNA
İNCİLİ

RESULLERİN
İŞLERİ

1.3.1.1. Matta İncili

Yeni Ahit'te birinci sırada bulunan Matta İncili'nin vergi memuru havari Matta (diğer bir ismi Levi) tarafından 65-80 arası bugünkü adıyla Suriye'de İbranice veya Aramice kaleme alındığı sonradan Grekçe'ye çevrildiği tahmin edilmektedir. Bu İncil'de Hz. İsa'nın soyağacı, doğumu, vaftiz oluşu, Şeytan tarafından sınanışı öncelikle anlatılır. Hz. İsa'nın peygamberlerce geleceği haber verilen ve Yahudilerce uzun müddettir beklenen Mesih olduğunu vurgular. Hz. İsa'nın peygamberliğine dair sözlerinden alıntılara yer verir. Hz. İsa'nın kurtuluş müjdesinin tüm milletler için geçerli olduğunu vurgular. Bunların yanı sıra Eski Ahid'e ve Musa şeriatına atıfta bulunur.

1.3.1.2. Markos İncili

İskenderiye Kilisesi'ni de kurduğuna inanılan Markos tarafından yazıldığı kabul edilir. Fakat içeriğinde yazarın ismi geçmemektedir. Havarilerden sonra gelen erken dönem Hristiyan yazarların tamamı bu kitabın yazarının Markos olduğunu belirtmektedir. Markos İncili tarihen en eski olmasına rağmen Yeni Antlaşma bölümünde ikinci sıradadır.

MS 1. yy.'ın ikinci yarısının başlarında Pavlus ve Petrus, Hz. İsa'nın öğretisini Roma'da yaydığı sırada, Markos'un da Petrus'a tercümanlık yaptığı rivayet edilmektedir. Buradan yola çıkarak Markos'un, incilini 60 senelerinde kaleme aldığı neticesine varılmaktadır.

Hz. İsa'nın hayatını anlatan ilk dört incil içerisinde en kısa olanıdır. Kutsal Kitap eleştirmenleri tarafından kelime hazinesinin fakir, cümle yapısının düzgün olmadığı ileri sürülür. Bu incilde Hz. İsa'nın doğumu, soyağacı ve çocukluğundan ziyade yaptıkları kısa ve özlü bir şekilde anlatılır. Sunum canlı ve hareketlidir. İnsanların Hz. İsa'ya gösterdiği alakanın üzerinde yoğunlaşır. Onu "Tanrı Oğlu", "İnsanoğlu" ve "Yahudilerin uzun süredir bekledikleri kurtarıcı kral Mesih" olarak sunar. Hz. İsa'nın ölümü ve dirilişinden sıklıkla bahseder.

1.3.1.3. Luka İncili

Luka İncili, incillerin üçüncüsüdür ve 80'li yıllarda yazıldığı sanılmaktadır. Genç yaşlarında Pavlus'la tanışması sonrası ondan ayrılmayan Antakyalı centile Luka tarafından yazılmıştır. Şifahi ve yazılı kaynaklara dayandığı belirtilmektedir.

Sözel kaynakları, başta Hz. Meryem olmak üzere Antakya'daki ahbabları, Hz. İsa'ya tabî mütedeyyin kadınlar ve Hz. Yahya'nın talebelerinin bazılarıdır.

Yazılı kaynakları ise, Markos İncili, Aramca Matta İncili ve Grekçe Matta İncili'nin de kullandığı bazı kaynaklardır. Pavlus da onun için önemli bir esin kaynağıdır.

Luka İncili'nde, Hz. İsa'nın hayatı ayrıntılı biçimde anlatılır. Hz. Yahya ve Hz. İsa'nın doğumuna ait bilgileri vermekle başlar. Sonrasında, Hz. İsa'nın öğretisinin anlatıldığı bölüm yer alır. Daha sonra, onun Kudüs'e bile bile ölüme gidişi, dirilişi ve göğe alınışını tasvir eden bölümler anlatılır.

1.3.1.4. Yuhanna İncili

90-110 yılları arasında Efes veya Antakya'da yazıldığı tahmin edilir. Havari Yuhanna'ya nispet edilir. Hz. İsa'ya yakınlığı sebebiyle Yuhanna'ya "sevgili öğrenci" sıfatı verilir. Yazarının havari Yuhanna mı yoksa o senelerde Efes ve Antakya'da yaşamış olan başka bir Yuhanna mı olduğu münakaşa konusudur.

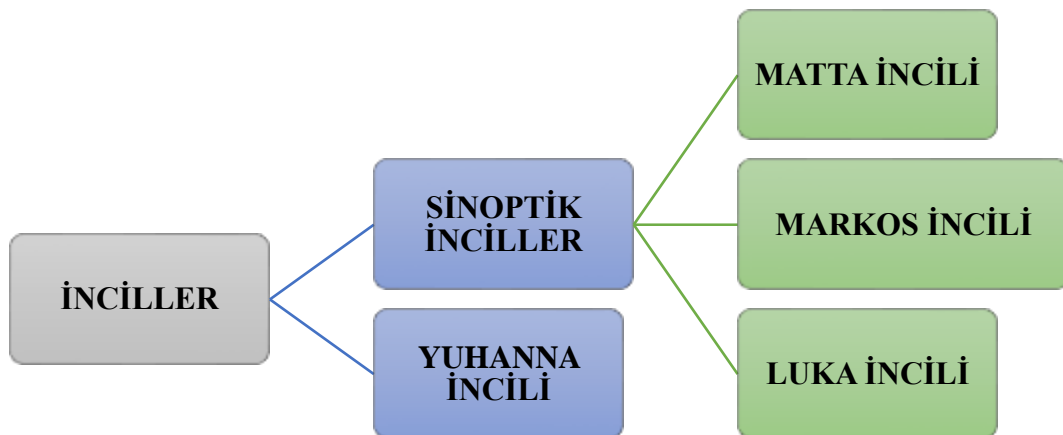
Yuhanna İncili diğer İncillere nazaran daha farklı bir üslup ve içeriğe sahiptir. Mesela diğerleri gibi Hz. İsa'nın doğumunu anlatarak değil de, onun başlangıçtan beri Tanrı'yla beraber bulunmuş, bedenlenip insanların arasında yaşamış Tanrı sözü olduğunu açıklamakla başlar.

Kitapta daha az sayıda mucizeden söz edilir; onların yerine Hz. İsa'nın konuşmalarına yer verilir. Yuhanna, Galile'de geçen hadiselerin sadece bir kısmına değinirken, Kudüs'te cereyan eden olaylara daha çok yer verir. Tutuklanmadan önceki son geceki sözleri ve duası bunların en mühimleridir. Hz. İsa'nın ölümü, dirilişi, sonrası takipçilerine birkaç defa görünmesine daha çok yer verilir.

Tüm bunların yanı sıra bu incilde Yeni Eflatuncu anlayışın etkileri göze çarpar. Belirli bir tezi telkin etmek amacıyla yazıldığı düşünülmektedir. Mesih'in lâhûtî tarafını anlatmak için yazıldığı yorumu da yapılmaktadır. Diğer incillerden farklı olarak bu İncil'de doğrudan İsa'nın ilahlığı üzerinde durulur. Sinoptik incillerde Göksel Egemenlik ve Tanrı Hükümraniği'nden bahsedilirken Yuhanna İncili'nde İsa'nın tanrılığı meselesi ön plana çıkmaktadır.

Ayrıca coğrafi ve tarihsel bilgiler bakımından diğer İncillere göre farklılıklar ortaya koymaktadır. Mesela, Hristiyanlığın en önemli sakramentlerinden biri olan ekmek-şarap ayini (evharistiya) bu incilde yer almaz. Buna mukabil öteki üç incilde mevcut olmayıp, sadece Yuhanna İncili'ne özgü öyküler de mevcuttur.

1.3.2. Sinoptik İnciller

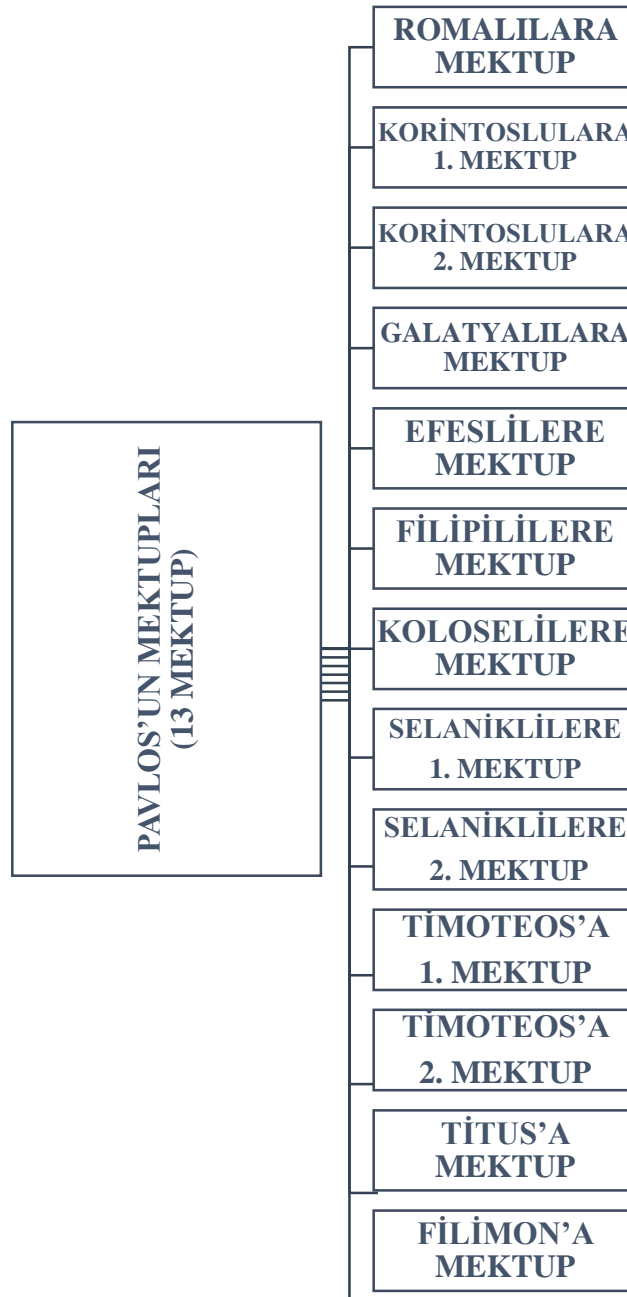
Tarihî kitaplar olarak da isimlendirilen İncillerden üçü yani Matta, Markos ve Luka şekil ve konuları itibariyle birbirine çok benzediği için “Sinoptik İnciller” (konuyu aynı yönden ele alan) olarak adlandırılmaktadır.

1.3.3. Elçilerin İşleri

Luka İncili gibi bu bölümün de Luka tarafından kaleme alındığı var sayılmaktadır. Bu bölümde Hz. İsa’dan sonra 30’lu senelerden başlayarak Pavlus’un 63’te Roma’da tutuklandığı döneme kadar havarilerin gerçekleştirdiği fiiller yer almaktadır.

1.3.4. Yirmi Bir Mektup

Mektuplar bölümünün çoğu Pavlus’a ait yazılardan oluşmaktadır. Yeni Hristiyan olmuş bölgelerdeki centileleri/insanları bu öğreti hakkında bilgi sahibi yapmak ve eğitmek üzere kaleme alınmıştır. Bilâhire bu mektuplar da kutsal kitap koleksiyonuna alınmıştır.

1.3.5. Esinleme (Vahiy)

Hristiyan kutsal kitap koleksiyonunun son kitabıdır. Esinleme'nin İsa Mesih'in Yuhanna'ya vahyi (esinlemesi) olarak telakki edilir. Eskatolojik (son, kıyamet) konuları içeren ve 96 yılında kaleme alındığı var sayılmaktadır. Aynı zamanda apokaliptik (gizemli, saklı, kıyamete dair) metin olarak da adlandırılmaktadır.

Baskı altında bunalan Hristiyanlara umut aşılama fonksiyonu görür. Bu kitapta dünyanın ve şeytani güçlerin sonunun geldiği, Tanrı'ya inanan mazlumların intikamının alınacağı sembolik ifadelerle anlatılmaktadır.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Deotorokanonik teriminin eş anlamlısı hangisidir?

- A) Apokrif B) Kanonik C) Sahih D) Gayr-i Sahih E) Bidat

2. Aşağıdakilerden hangisi Sinoptik İnciller'den biridir?

- A) Yunanna İncili B) Luka İncili C) Barnaba İncili
D) Kanonik İncil E) Apokrif İncil

3. Kitabı Mukaddes'in oluşumuna dair İkili Kaynak Teorisi'nin kurucusu kimdir?

- A) Theodore Beza B) Claude Boismard C) Christian Hermann Weisse
D) Charles Lang Freer E) Constantin von Tischendorf

4. Kitabı Mukaddes'in oluşumuna dair Dörtlü Kaynak Teorisi'nin kurucusu kimdir?

- A) Theodore Beza B) Charles Lang Freer C) Constantin von Tischendorf
 D) Burnett Hillman Streeter E) Claude Boismard

5. Kitabı Mukaddes'in, yoğun olarak eskatolojik bilgilerin yer aldığı bölümü hangisidir?

- A) Luka İncili B) Yuhanna İncili C) Elçilerin İşleri
D) Pavlos'un Mektupları E) Vahiy (Esinleme) Kitabı

13. ÜNİTE

HRİSTİYANLIKTA İBADET

KONULAR:

1. HRİSTİYANLIKTA İBADET

- 1.1. Hristiyanlıkta Mabed
- 1.2. Hristiyanlıkta Oruç/Perhiz
- 1.3. Hristiyanlıkta Kutsal Ziyaret
- 1.4. Hristiyanlıkta Günlük İbadetler
- 1.5. Hristiyanlıkta Haftalık İbadetler
- 1.6. Sakramentler
 - 1.6.1. Vaftiz
 - 1.6.2. Evharistiya/Komünyon/Ekmek-Şarap Ayini
 - 1.6.3. Konfirmasyon/Pekiştirme/Kuvvetlendirme
 - 1.6.4. Günah İtirafı/Tevbe
 - 1.6.5. Nikâh
 - 1.6.6. Rahip Takdisi/Ruhbanlık
 - 1.6.7. Son Yağlama/Hastaları Meshetme
- 1.7. Kutsal Gün ve Bayramlar
 - 1.7.1. Noel/Christmas
 - 1.7.2. Efifani (Epiphani)/6 Ocak Yortusu
 - 1.7.3. Paskalya
 - 1.7.4. Pentekost

AMAÇLAR:

1. Hristiyanlıktaki ibadet anlayışını öğrenir.
2. Sakramentleri kavrar.
3. Hristiyan bayramlarının tarihsel oluşumunu bilir.

HAZIRLIK SORULARI:

1. Kilise teriminin ifade ettiği anlamları sıralayınız.
2. Ortodoks kiliselerde resim-heykel ve suretlerin bulunduğu özel bölüme nedir?
3. Hristiyanlıkta Pazar günü kutsallığını nereden alır?
4. Katedral, Bazilika, Kilise ve Şapel terimleri hakkında bilgi veriniz.
5. Vaftizi tamamlayan ve mükemmelleştiren sakrament hakkında bilgi veriniz.

1. HRİSTİYANLIKTA İBADET

Hristiyanlıkta, Yahudilik ve İslamiyet'te olduğu gibi zorunlu (farz) bir ibadet kavramı mevcut değildir. İbadetin odak noktasını dua meydana getirir. Kitabı Mukaddes'te Hz. İsa'nın dua etmeyi öğrettiğine değinilir. Erken devir Hristiyanların ne şekilde ibadet ettiğine dair fazla bir malumat yoktur. Eski Antlaşma'da yer alan bazı pasajların dua olarak okunduğu rivayet

edilir. Mezhepler arasında farklılıklarıyla Hristiyanlık'ta günlük, haftalık ve yıllık ibadetler mevcuttur. Senelik ibadet, yıl içinde kutlanan bayramlar ve anma günlerinden müteşekkildir.

1.1. Hristiyanlıkta Mabed

Hristiyanlıkta mabed, kilise terimiyle adlandırılır. Kilise, Grekçe "cemaat" manasındaki "ekklessia" kelimesinden gelir.

Kilise kelimesi tarihsel süreçte,

- i. Hristiyanlardan meydana gelen cemaat
- ii. Hristiyanların mensup olduğu mezhep (Katolik Kilisesi, Ortodoks Kilisesi,...)
- iii. Hristiyanların ibadeti için ihdas edilmiş bina

gibi ifadeleri tanımlayan terim olarak da kullanılmıştır.

İlk dönem Hristiyanlıkta, kişiler aile içinde, kendi başlarına ve bir yerde toplanarak dua ederdi. Günümüz anlamıyla, ilk kilisenin 3. yy.'ın başlarında Mezopotamya'da tesis edildiği belirtilir.

Bir Hristiyan mabedi olarak, mimari öğeler açısından kilisenin hususi bir şekli yoktur. Mensup olunan coğrafya ve kültür anlayışına uygun olarak inşa edilmektedir. Kilisenin yönü genellikle doğuya doğrudur. Büyük ve merkezi kiliselere katedral veya bazilika, küçük kiliselere de şapel ismi verilir. Kiliselerde ibadete davet için çan kulesi bulunur. Kilise, giriş, cemaatin ibadete katıldığı ana bölüm ve ruhbanların ayin icra ettikleri sunak olmak üzere üç kısımdan oluşur. Kilisede ayrıca ilahi terennüm eden topluluk için koro yeri de bulunur.

Katolik ve Ortodoks kiliselerinde kutsal resim ve heykeller yani ikonlar da mevcuttur. İkonların önünde, saygı ve bağlılığı ifade için mum yakılır. Ortodoks kiliselerinde, ikonların bulunduğu bölüme "ikonastasis" adı verilir. Protestan kiliselerinde ise putperestlik addedildiği için ikonlara yer verilmez. Kiliselerde haç, ana öğedir. Protestan kiliselerin girişlerinin tam karşısında, önünde sunak bulunan büyük bir haç asılıdır.

1.2. Hristiyanlıkta Oruç/Perhiz

Hristiyanlıkta oruç ibadeti mevcuttur. Hristiyanlık'ta oruç, kişinin hayvani yiyecek ve alkollü içeceklerden uzak durması şeklinde vücut bulur.

1.3. Hristiyanlıkta Kutsal Ziyaret

Hristiyanlık'ta kutsal yerleri ziyaret, bir ibadet mesâbesindedir. Kitabı Mukaddes'te bu ibadete bir vurgu yoktur. Erken devirlerde kutsal ziyaretlerden bahis yoktur. Hristiyanlık'ta günümüzde kabul edilen şekliyle bu uygulamanın İmparator I. Konstantin'in annesinin Kudüs'ü ziyaret etmesi ve İsa'nın gömüldüğü yere bir kilise inşa ettirmesiyle başladığı var sayılır. Daha sonra çeşitli kutsal yer ziyareti uygulamaları ortaya çıkmıştır. Pavlus'un seyahat güzergâhını takip etmek, Anadolu'daki yedi kiliseyi ziyaret etmek bunlar arasındadır. Papalık Vatikan'ı da bir kutsal mekân olarak görmektedir. Roma'daki yedi kiliseyi de ziyaret, bir ibadet olarak yorumlanmaktadır. Her hangi bir azizin kabrini ziyaret etmek de onun yerine geçebilir.

1.4. Hristiyanlıkta Günlük İbadetler

Hristiyanlıkta günlük ibadet sayı ve şekli, net bir biçimde belirlenmemiştir. Tayin edilmiş sabit zaman dilimleri de mevcut değildir. Pazar sabahları gerçekleştirilen ayin

haricinde, duaya hasredilmiş özel bir vakit yoktur. Güneş doğarken ve ikinci vakti dua edilmesine ihtimam gösterilir; ehemmiyet verilir. Kilisede yapılan günlük ibadetlerde Kitabı Mukaddes'ten Mezmurlar okunur.

1.5. Hristiyanlıkta Haftalık İbadetler

Hristiyanlıkta Pazar günü Hz. İsa'nın diriliş günü olduğu için kutsal gün telakki edilir. Pazar günleri sabah ve akşamleyin icra edilen Ekmek-Şarap ayini (Evharistiya-Komünyon), haftalık ibadet mesabesinde. Ekmek-Şarap ayini, Pazar ayininin son bölümüdür. Papaz'ın verdiği vaazdan sonrası, kutsanmış ekmek parçası, şaraba bandırılarak cemaate lokma lokma ikram edilir. Bu ayinde verilen ekmek, İsa'nın etini, şarap da onun kanını sembolize eder. Bu ayini ifa eden herkes İsa'nın bedenine iştirak etmiş olur. İsa'nın incillerde yer alan "son akşam yemeği"ndeki sözlerini Pavlus bu anlamda yorumlayıp, kilisenin değişmez ve vaftizden sonra en önemli ibadeti haline getirmiştir.

1.6. Sakramentler

1.6.1. Vaftiz

Dilimizdeki vaftiz kelimesi, Grekçe “baptismus” kelimesinden gelir. Suyu daldırma, suya bastırma gibi manalara gelir. Hristiyanlık’ta dine giriş ritüelidir. Vaftiz, asli günah sebebiyle Tanrı’yla kopan bağın tekrar oluşturulmasıdır. Vaftiz, fonksiyonel açıdan Yahudilik’teki “sünnet” uygulamasını yerini tutar. Bir kişi, Hristiyan topluluğuna ancak vaftiz olarak girer.

Vaftiz, asli günahın yanı sıra diğer günahları da silmektedir. Vaftiz uygulamasını din adamları yapar. Zorunlu olan vaftizin “Baba, Oğul, Kutsal Ruh” (Matta 28:19) adıyla yapılmasıdır.

Vaftizin, uygulanışı, vakti, mekânı ve manası hususlarında mezhepler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Vaftiz, genellikle bebeklik döneminde yapılırsa da bazı Protestan mezhepler bunu kabul etmez. Bilhassa Baptistler, vaftiz için akıl baliğ olmayı ve şuurlu olarak vaftiz olmayı ve o mezhebi tercih etmeyi şart koşar. Bebek vaftizini reddederler. Vaftizi, suya tamamen daldırma veya bebeğin başına su serpmeye şeklinde yapan Hristiyan mezhepleri vardır. Bir kısım Hristiyan toplulukları da vaftizi akarsuda yapılması şartını ön görür.

1.6.2. Evharistiya/Komünyon/Ekmek-Şarap Ayini

Evharistiya, Hristiyanlığın temel ibadetidir. Bu sakrament, İsa Mesih’in son akşam yemeğiyle ilgilidir. İsa Mesih havarileriyle yediği son akşam yemeğinde ekmeği bölmüş ve onlara “alın bu benim bedenimdir” demiş daha sonra kâseyi uzatarak “alın bu benim kanım”, “birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.” demiştir. (Matta 26:26-28).

“Gökten inmiş olan diri ekmeğin, benim. Bu ekmeğin yiyecekleri sonsuza dek yaşayacak. Dünyanın yaşamı uğruna vereceğim ekmeğin de benim bedenimdir.” (Yuhanna 6:51) ve “Ele verildiği gece Rab İsa eline ekmeğin aldı, şükredip ekmeği böldü ve şöyle dedi: ‘Bu sizin uğruna feda edilen benim bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın. Aynı şekilde yemekten sonra kâseyi alıp şöyle dedi: ‘Bu kâse benim kanımla gerçekleşen yeni antlaşmadır. Bunu her içtiğinizde beni anmak için böyle yapın.’ Bu ekmeğin her yediğinizde ve bu kâsedan her içtiğinizde, Rabb’in gelişine dek Rabb’in ölümünü ilan etmiş olursunuz.” (1. Korintliler 11:23-26) ibareleri evharistiya ile ilgili uygulamaların temelini oluşturur.

Evharistiya, Hristiyan mezheplerinin tümüne yakınının kabul ettiği bir sakramenttir. Katolik Kilisesine göre Evharistiya ayininde ekmeğin ve şarap, kutsandıktan sonra cevher değişimine uğrar. Yani cevheri değiştiği için o ekmeğin, artık ekmeğin değil İsa’nın bedenidir, o şarap da artık şarap değil İsa’nın kanıdır. Şaraba bandırılmış ekmeğin yiyecekleri İsa’nın etini yemiş, kanını içmiş olur. Mesih’in bedeniyle bütünleşmiş olur. Mesih’in eti onun bedeni olur o da Mesih’in bir parçası haline gelir. Böylece İsa’nın cevheri inananlara geçer. “Bedenimi yiyecekleri, kanımı içecekleri sonsuz yaşamı vardır...” (Yuhanna 6:24) Evharistiya sonsuz yaşama geçişin anahtarıdır. Katolik Hristiyanlara göre evharistiya ayininin bir de çarmıhta kendisini feda eden, son kanlı kurban İsa’yı anma özelliği vardır. Her ayinde İsa Mesih tekrar kurban edilmektedir. Ortodokslar ise, bu kavramlaştırmaları kabul etmez.

Evharistiya ayininin erken dönemlerde senede bir kez yapıldığı rivayeti vardır. Daha sonra ayda ve haftada bir defa yapılması adet haline gelmiştir. Günümüzde genellikle haftada bir, bunun yanı sıra bayram ve özel günlerde uygulanır.

1.6.3. Konfirmasyon/Pekiştirme/Kuvvetlendirme

Vaftizden sonra uygulanan ve kişinin kiliseye mensubiyet ve aidiyetinin pekiştirilmesi, teyidi, onayı, güçlendirilmesi, anlamına gelen bu sakramente, alına Kutsal Ruh'un simgesi kabul edilen kutsanmış yağ sürülmektedir. Konfirmasyon, vaftizi tamamlama ve mükemmelleştirilme ayini olarak görülür. Bu sakrament, Doğu kiliselerinde vaftizin hemen sonrası, Katoliklerde çocuk yedi yaşına ulaştığında gerçekleştirilir. Bu ayinde kişiye, Kutsal Ruh'u kabul etmesi telkini yapılır. Pekiştirme ayininin piskopos tarafından icra edilmesi zorunludur.

1.6.4. Günah İtirafı/Tevbe

Günah itirafı, kişinin bir rahip huzurunda günahlarını itiraf etmesi ve rahibin de şahsa nasihat edip; onun günahlarını Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına bağışlamasıdır. Yeni Ahid'de ferdi tevbe etmeye yönelen dair birçok ifade mevcuttur:

“Tevbe edin! Göklerin egemenliği yaklaşmıştır (Matta 3:1; 4:17).

Bundan böyle tevbeyle yaraşır meyveler verin (Matta 3:8).

Tevbe edin! İncil'e inanın (Markos 1:15).

Tevbe edip vaftiz olmaya çağırdı (Luka 3:3).

Günahkârları tevbeyle çağırmaya geldim (Luka 5:32).

Tevbe etmezseniz hepiniz böyle mahvolacaksınız (Luka 13:5).

Bu kötülüğünden tevbe et ve Rabb'e yalvar (Elçilerin İşleri 8:22).

O her yerde herkesin tevbe etmesini buyuruyor (Elçilerin İşleri 17:30).

Seni tevbeyle yönelttiğini bilmiyor musun? (Romalılara Mektup 2:4).”

Kilise, kişinin işlediği her cürüm ve günahın biri dünyevi diğeri uhrevi olan iki karşılığını olduğunu; dünyevi cezaları affetme yetkisinin kendisinde bulunduğunu iddia etmiştir. Hakeza bu cezalardan uhrevi olanının affi için de öncelikle dünyevi cezanın ortadan kaldırılması gerektiği, bunun için de ferdi kilisede günah itirafında bulunması mecburiyetini vurgulamıştır. Ortaçağda kilise, günah itirafı sakramenti kapsamında endüljans uygulamasını başlatmıştır.

1.6.5. Nikâh

Hristiyanlık'ta evlilik, medeni bir hal değişikliği değil, kutsal bir ameliye olarak kabul edilir. Evlilik, kadın ve erkeğin yalnızca beraber bir hayat sürdürme kararı alması değil, Âdemle Havva'nın Tanrı tarafından kutsanmasına dayalı bir geleneğin yaşanmasıdır.

Nikâhın bir ruhbanın gözetiminde gerçekleşmesi şarttır. Bu kapsamda nikâh törenleri, bir ayin niteliğinde kiliselerde yapılmaktadır.

Katoliklerde zina, bulaşıcı ve kalıcı bir hastalık gibi zaruri gerekçelere dayanmayan boşanmaya izin verilmez.

1.6.6. Rahip Takdisi/Ruhbanlık

Katolik Kilisesi'nde ve Doğu kiliselerinde rahip takdisi da bir sakrament olarak kabul edilir. Kilise geleneğinde bir din adamı, vazifesine bir üst ruhban sınıfı tarafından dini ayinle

kutsanarak atanır. Rahipliğe takdisi yapılan kişi, kendisini Tanrı'ya ve cemaatine adanmış kabul eder.

Hristiyanlık'taki anlayışa göre İsa Mesih, ilahi yetkisini havarilere vermiş, onlar da bu yetkiyi başlarına el koymak suretiyle kendisinden sonra gelenlere devretmiştir. Bu devir, bir silsile şeklinde günümüze kadar ulaşmaktadır. "Sizi dinleyen beni dinlemiş olur, sizi reddeden beni reddetmiş olur. Beni reddeden de beni göndereni reddetmiş olur" (Luka 10:16) cümlesi, ruhbanlığın Kitabı Mukaddes'teki delilleri olarak takdim edilmektedir.

Protestanlık'ta ruhbanlık, bir sakrament olarak kabul edilmez. Müstakil bir ruhban sınıfı fikrine ve rahip takdisine karşı çıkarlar. Buna karşılık "bütün inananların rahipliği" anlayışını savunurlar. Bu umdeden yola çıkarak, Protestan kiliselerde de bir profesyonel rahipler sınıfı teşkil edilmiştir.

Ruhbanlıkta esas olan din adamlığı vazifesi, piskoposluktur. Piskopos, kendi uhdesine verilmiş olan bölgenin, tanrısal yetkilisidir. Bu hak ve sorumluluğunu, bölgesinde bulunan papazlarla paylaşarak; onların da ayin icra etme ve günah affetme gibi işleri yerine getirmelerini temin eder.

1.6.7. Son Yağlama/Hastaları Meshetme/

Sakramentlerin sonuncusu son yağlama ya da hasta yağlaması olarak adlandırılır. Bu uygulamanın esin kaynağı, Yeni Ahid'deki "İçinizden biri hasta mıdır? O, cemaatin büyüklerini çağırtsın, onlar da Rabb adına onu zeytinyağı ile ovarak dua etsin. İman duası hastayı kurtaracak ve şayet günahları varsa bağışlanacaktır" (Yakub'un Mektubu 5:14) cümlesidir.

Katoliklerde ölüm döşeğindeki hastalara uygulana bir ayindir. Hastanın alın gibi belirli uzuvları rahip tarafından dualar eşliğinde mesh edilir. Doğu kiliselerinde ise bu sakrament, cemaat üyelerinin istedikleri her zaman ya da herhangi bir hastalık anında uygulanmaktadır.

Son Yağlama sakramenti, kişinin kilisenin bir müntesibi olduğunun teyididir. Onun günahlarının affı, hastalığının şifa bulması ve bir nebze de rahatlatma amacıyla icra edilir.

1.7. Kutsal Gün ve Bayramlar

1.7.1. Noel/Christmas

Hristiyan bayramlarının en meşhuru Noel'dir. İsa Mesih'in doğumunu kutlamak amacıyla tesis edilen bu bayrama, "Christmas" da denir.

354'te Papa Liberius (352-366) 24 Aralık'ı 25'ine bağlayan geceyi İsa'nın doğumun sene-i devriyesi olarak ilan etmiştir. Doğu Hristiyanlığı da 3. yy.'dan itibaren 6 Ocak tarihini Hz. İsa'nın doğum günü olarak kabul etmiştir.

Noel, menşe itibariyle Galya dilinde (Keltçe) "yeni" anlamına gelen "noio" ile güneş manasına gelen "hel" in birleşmesinden müştaktır. "Yeni güneş" manasındadır. Pagan toplumlarda yeni senenin başlangıcında yapılan şenliklere verilen isimdir.

Noel dönemi, 25 Aralık'tan dört hafta önce başlar. Noel'e hazırlık olarak kabul edilen bu zaman dilimine, Advent Dönemi (bekleyiş, Mesih'in gelişini bekleme) ismi verilir. Bu devir, Küçük Perhiz dönemi olarak da bilinir. Bu dört hafta, perhiz ve dua ile değerlendirilir. Batı

ülkelerinde Advent döneminde, çam dallarını süsleme ve her hafta üzerinde bir mum yakma uygulaması mevcuttur.

Noel gecesi, yani 24 Aralık'ta kilisede ayin yapılır. Noel sabahında kilisede tekrar ayin düzenlenir ve bayram kutlaması sona erer. Batı ülkelerinde Noel öncesinden 6 Ocak Epifani tarihine kadar olan zaman, genellikle tatil dönemi olarak geçirilir.

1.7.2. Efifani (Epiphani)/6 Ocak Yortusu

Epifani, Grekçe “kendini açığa vurma, ifşa etme” manasına gelir. İsa'nın Vaftiz Bayramı ismiyle de kutlanır. Bu bayram, İsa Mesih'in ilahlığını ifşa ettiğine, mucizelerini sergilemeye başladığına inanılan hadiselerle irtibatlandırılır. Doğduğunda müneccimlerin gelip ona ihtiramlarını sunuşu, Kana'da katıldığı bir düğünde suları şaraba tahvili, İsa'nın ilah oluşunu aşikâr hale getirdiği zaman dilimleri olarak kabul edilir.

Ancak bunun en açığı vaftiz sırasında vuku bulmuştur. İncillerde bu hadise şöyle yer alır: “Tam sudan çıkarken göklerin yarıldığını ve Ruh'un güvercin gibi kendi üzerine indiğini gördü. Göklerden, ‘sen benim oğlumsun, senden hoşnudum’ diyen bir ses geldi” (Markos 1:9-11).

1.7.3. Paskalya

Grekçe “geçiş” manasındaki “Peskhalia”dan gelir. Hristiyanlığın erken dönemlerindeki Yahudi Pesah bayramına denk olan kutlanan bir bayramdır. İsa'nın dirilişi, önceleri haftalık pazar ibadetleri vesilesiyle kutlanırdı. Buradan yola çıkarak, onun dirilişini kutlamak üzere her sene ilkbaharda değişik tarihlerde yapılan bu ayine “Paskalya Yortusu” denilir oldu.

Batı kiliseleri bu bayramı, kullandıkları Gregoryen Takvimi'ne göre 22 Mart ile 25 Nisan arasındaki Pazar günlerinden birinde icra eder.

1.7.4. Pentekost

İsa'nın diriliş günü olan Paskalya'nın ellinci günü Pentekost bayramı olarak kutlanır. Pentekost, “elli” anlamına gelen Grekçe bir kelimedir.

Pentekost günü aynı zamanda Kutsal Ruh'un Havariler üzerine iniş günüdür. “Pentekost günü geldiğinde tüm inanlılar bir arada bulunuyordu. Ansızın gökten kuvvetli bir yelin esişini andıran bir ses geldi ve buldukları evi bütünüyle doldurdu. Ateşten dillere benzer bir şeylerin dağılıp, her birinin üzerine indiğini gördüler. İmanlıların hepsi Kutsal Ruh'la doldu. Ruh'un onları konuşturduğu yabancı dillerle konuşmaya başladılar.” (Elçilerin İşleri 2:1-4).

Pentekost bayramında da diğer önemli günlerde olduğu gibi Evharistiya ayini gerçekleştirilir.

DEĞERLENDİRME SORULARI:

1. Kutsal Ruh'un havariler üzerine inişi inancına binaen kutlanan bayram hangisidir?

- A) Pentekost B) Noel C) Paskalya D) Efifani E) İstavroz Yortusu

2. Hz. İsa'nın dirilişine inanç gereği kutlanan bayramın adı nedir?

- A) Pentekost B) Paskalya C) Efifani D) Noel E) Christmas

3. Hz. İsa'nın doğum bayramı olarak kutlanan bayram hangisidir?

- A) Paskalya B) Pentekost C) Noel D) Sakrament E) Efifani

4. Hristiyanlık'ta dine giriş sakramenti hangisidir?

- A) Evharistiya B) Komünyon C) Konfirmasyon
 D) Vaftiz E) Günah İtirafı

5. Vaftizi kuvvetlendiren sakrament hangisidir?

- A) Komünyon B) Evharistiya C) Nikâh
D) Günah İtirafı E) Konfirmasyon

14. ÜNİTE

HRİSTİYANLIKTA MEZHEPLER

KONULAR:

1. HRİSTİYANLIKTA MEZHEPLER

1.1. Hristiyanlıkta Mezheplerin Doğmasına Sebep Olan Tartışma Konuları

1.1.1. İsa'nın Tabiatına Dair Tartışmalar

1.1.1.1. Monofizit (Tek Tabiatçı) Kiliseler

1.1.1.2. Diofizit (Çift Tabiatçı) Kiliseler

1.1.2. Hz. Meryem'in Tesmiyesine Dair Tartışmalar

1.1.3. Kutsal Ruh'un Menşesine Dair Tartışmalar

1.2. Hristiyanlıkta Mezheplerin Ortaya Çıkışı

1.2.1. İlk Büyük Bölünme

1.2.1.1. Katolik Kiliseler

1.2.1.2. Ortodoks Kiliseler

1.2.2. İkinci Büyük Bölünme

1.2.2.1. Protestanlık

1.2.2.1.1. Protestan Kiliseler

1.3. Hristiyanlıkta Dini Merkezler

1.4. Mezhepler Hakkında Genel Bilgiler

1.4.1. Katolik Mezhebi

1.4.2. Ortodoks Mezhepleri

1.4.3. Protestan Mezhepleri

1.5. Anglikan Kilisesi

AMAÇLAR:

1. Hristiyanlıkta mezheplerin doğuşuna yol açan münakaşa konularını kavrar.
2. Hristiyanlıkta ikinci büyük bölünmeyi yorumlayabilir.
3. Anglikan Kilisesi'ni ortaya çıkışını ve özelliklerini öğrenir.

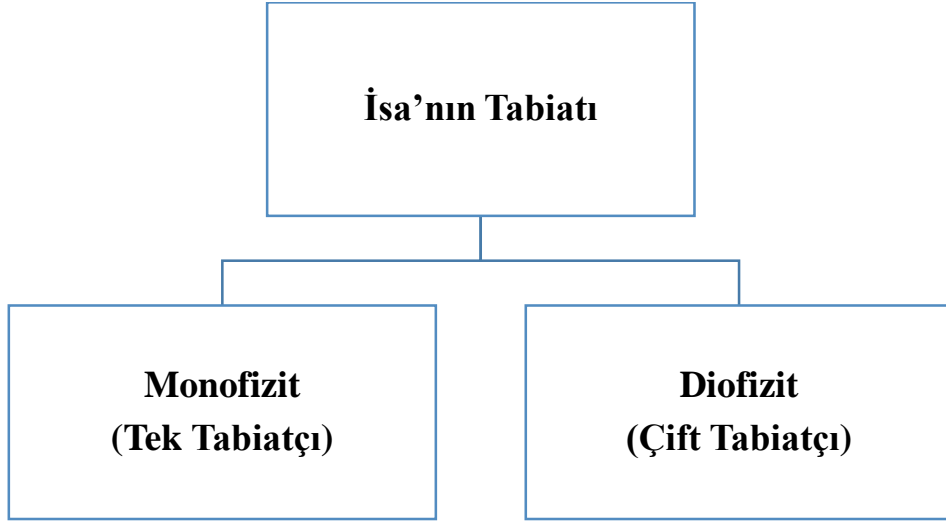
HAZIRLIK SORULARI:

1. Hristiyanlıkta ilk bölünme konusunda bilgi veriniz?
2. Katolik ne demektir?
3. Ortodoks ne demektir?
4. Protestanlığın kurucu babaları kimlerdir?

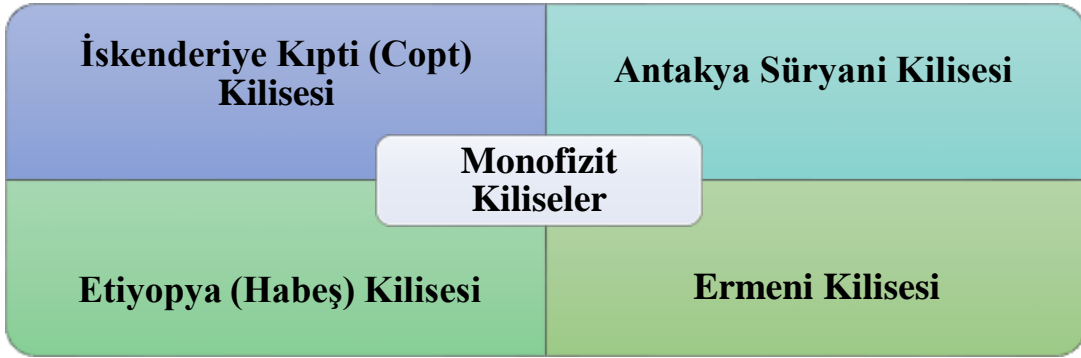
1. HRİSTİYANLIKTA MEZHEPLER

1.1. Hristiyanlıkta Mezheplerin Doğmasına Sebep Olan Tartışma Konuları

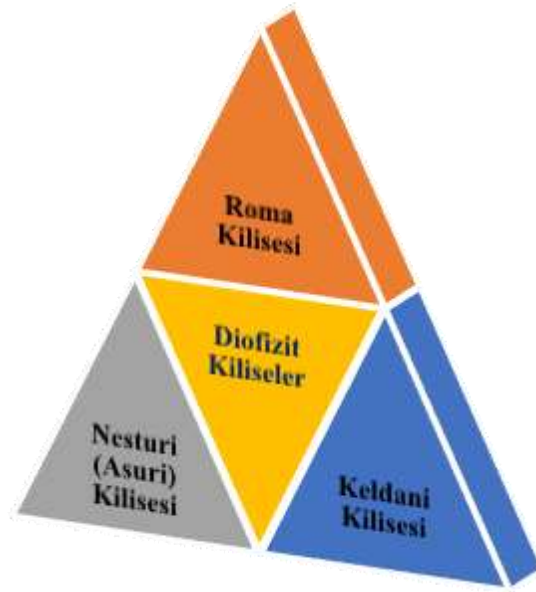
1.1.1. İsa'nın Tabiatına Dair Tartışmalar

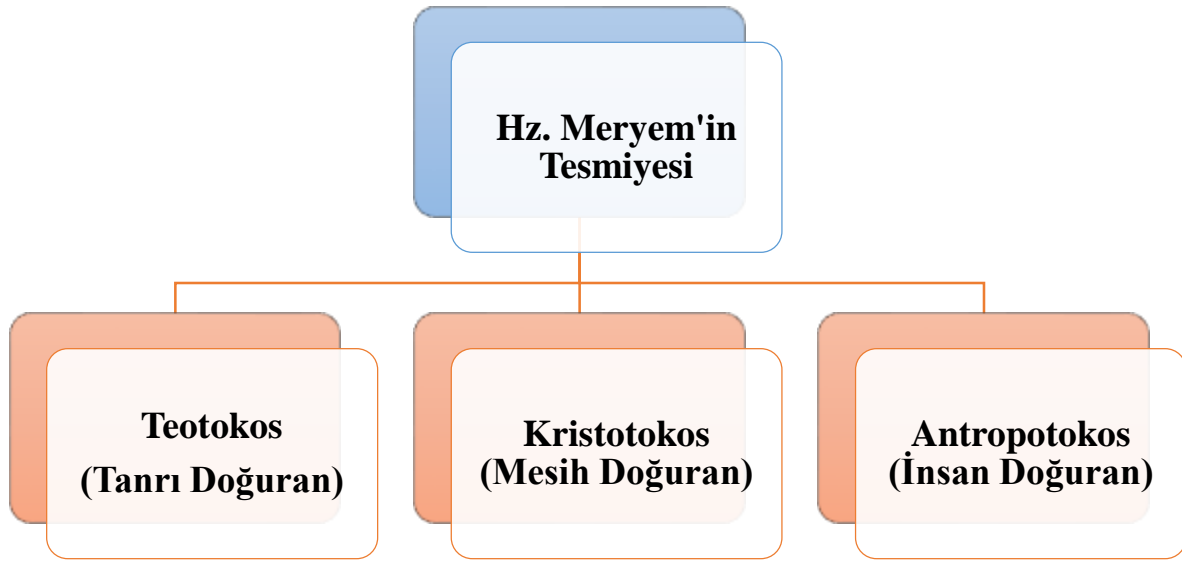
1.1.1.1. Monofizit (Tek Fıtratçı) Kiliseler

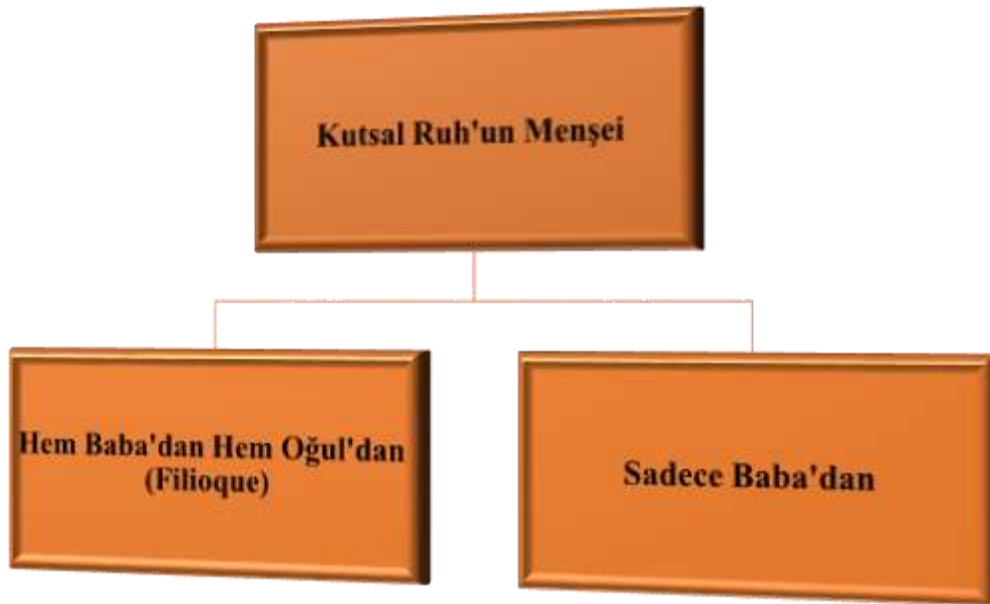
1.1.1.2. Diofizit (Çift Fıtratçı) Kiliseler

1.1.2. Hz. Meryem'in Tesmiyesine Dair Tartışmalar

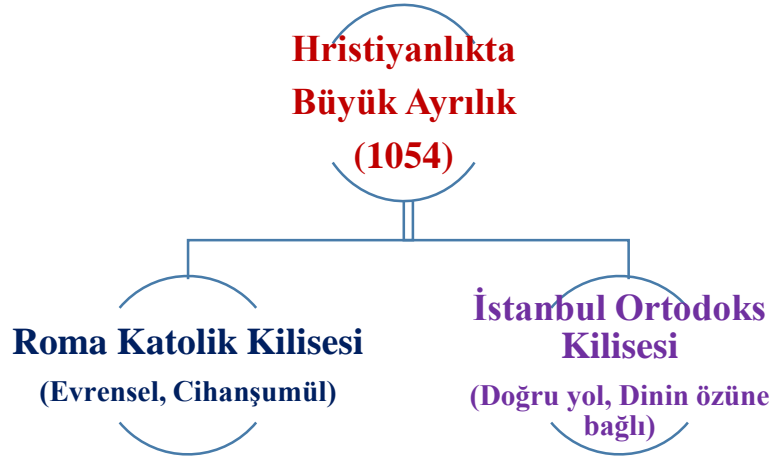

1.1.3. Kutsal Ruh'un Menşesine Dair Tartışmalar

1.2. Hristiyanlıkta Mezheplerin Ortaya Çıkışı

1.2.1. Büyük Ayrılık (The Great Schisma) (1054)

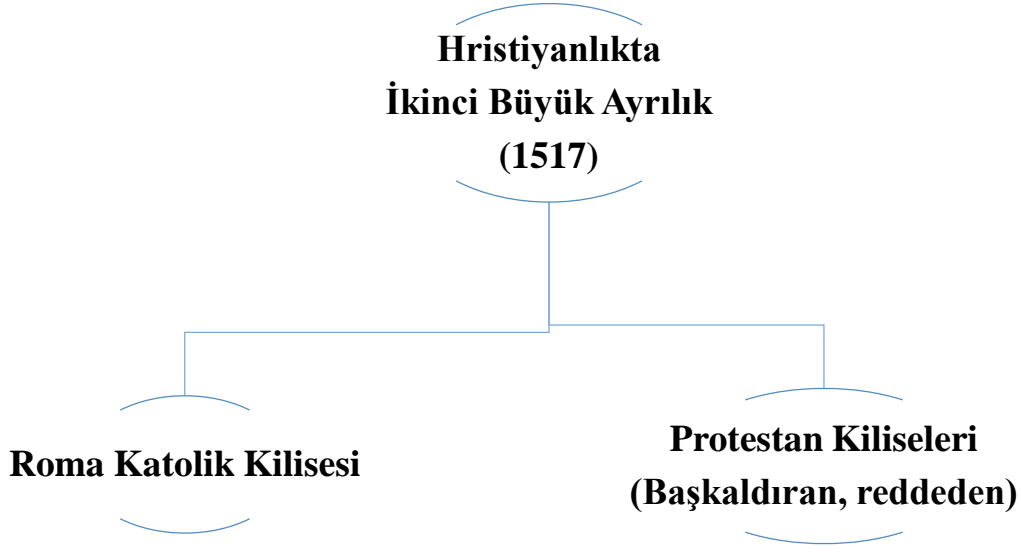
1.2.1.1. Katolik Kiliseler

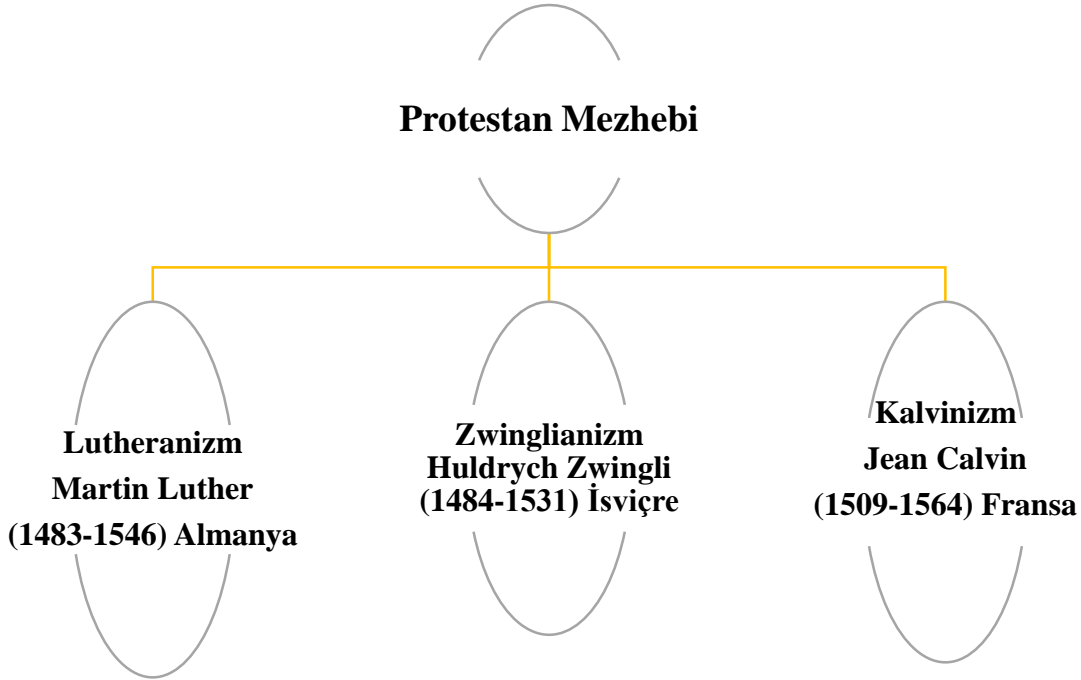
1.2.1.2. Ortodoks Kiliseler

1.2.2. İkinci Büyük Ayrılık (1517) (Protestan Kilisesi'nin Doğuşu)

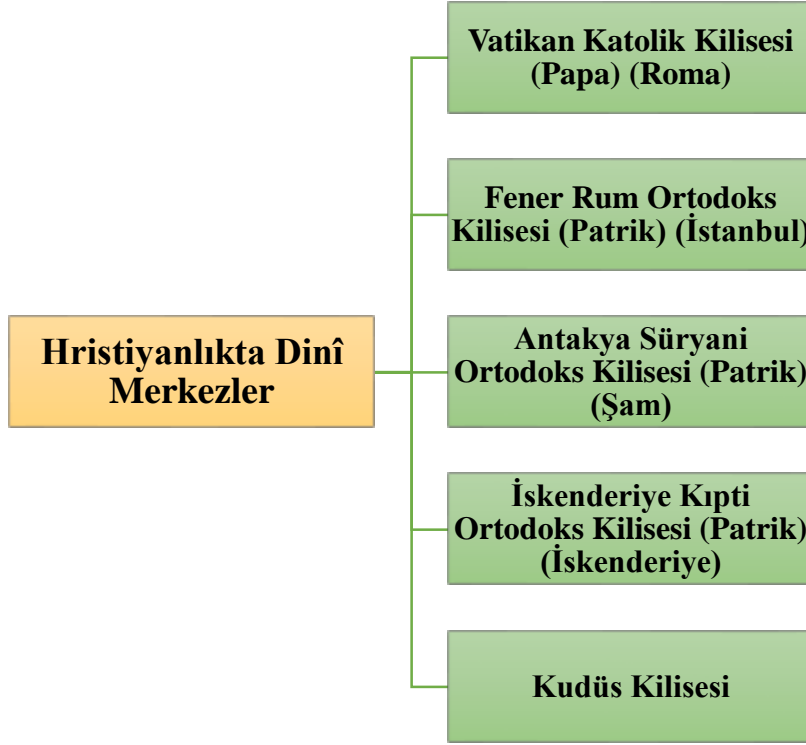
1.2.2.1. Protestanlık

1.2.2.1.1. Protestan Kiliseler

Lutheran Kilise, Anglikan Kilisesi, Evanjelik Kiliseler, Metodist Kilise, Baptist Kilise, Reforme Edilmiş Kilise, Presbiteryen Kilisesi, Kongregasyonel Kilise, Adventistler, Quakerlar, Mennonitler, Pentakostalistler, Yehova Şahitleri önde gelen kiliseler arasındadır.

1.3. Hristiyanlık'ta Dini Merkezler

1.4. Mezhepler Hakkında Genel Bilgiler

1.4.1. Katolik Mezhebi

- i. Papa, İsa'nın vekili, Petrus'un halefidir.
- ii. Roma ve Papa, evrensel bir üstünlüğe sahiptir.
- iii. Kutsal Ruh, hem babadan hem de oğuldan neşet etmiştir.
- iv. Kutsal metinlerin yanı sıra gelenek de aynı ölçüde vahiy kaynaklıdır.
- v. Kutsal metinlerin kilise eliyle yorumlanması esastır. Ferdi yorumların yapılması uygun değildir.
- vi. Yedi sakramenti ve yirmi bir ekümenik konsil kararlarını kabul ederler.
- vii. Cennet, cehennem ve araf (ölülerin ruhlarının arındığı yer)'a inanırlar.
- viii. Azizlerin şefaatine inanırlar.
- ix. Meryem de günahsız doğmuş ve göğe yükselmiştir.
- x. İnsan doğuştan günahkârdır. Yılda en az bir kere günah itirafı şarttır.
- xi. Evharistiya'da ekmeğe, Ortodokslardan farklı olarak maya katılmaz. Yine Ortodokslardan farklı olarak bu ayin her gün icra edilir.
- xii. Ruhban sınıfı evlenemez. Boşanma yasaktır.
- xiii. İbadet dili Latince'dir. II. Vatikan Konsili'nden sonra yerel dillerde de ibadete izin verilmiştir.

1.4.2. Ortodoks Mezhepleri

- i. Grekçe orthos ile doxa kelimelerinden gelir ve “doğru inanç”ı ifade eder.
- ii. Yanılmazlık, papa veya patriklere ait değildir, ekümenik konsillerin uhdesindedir.
- iii. Kutsal Ruh’un sadece Baba’dan çıktığına inanırlar.
- iv. İlk yedi konsili ve kararlarını kabul ederler.
- v. Gelenek birinci plandadır. Kutsal Kitap bile otoritesini gelenekten alır.
- vi. Kutsal Kitap’ın yorumu Kilise’nin uhdesindedir.
- vii. Cennet ve cehennemi kabul edip, araf’ı reddederler.
- viii. Günah İtirafı hariç altı sakramenti kabul ederler. Vaftiz ile konfirmasyonu beraber yaparlar. Evharistiya’da ekmeğe maya katarlar.
- ix. İbadet, yerel dillerde de yapılabilir.
- x. Evharistiya, haftada bir kez, Pazar günleri yapılır.
- xi. Noel ve Paskalya’yı Katoliklerden farklı tarihlerde kutlarlar.
- xii. Alt kademedeki din adamları evlenebilir. Metropolit, piskopos ve patrikler evlenemez.

1.4.3. Protestan Mezhepleri

- i. Kutsal Kitap ön plandadır.
- ii. Geleneğin bir önemi yoktur.
- iii. Sadece iki sakramenti, vaftiz ve evharistiya’yı kabul ederler.
- iv. Her dilde ibadet yapılabilir.
- v. Din adamları evlenebilir.
- vi. Dini bir merkez ve tek bir otorite yoktur.

Protestanlık’ta Ana Prensipler

- i. Kitabı Mukaddes’in Otoritesi
- ii. İmanla Aklanma
- iii. Bütün İnananların Din Adamlığı

1.5. Anglikan Kilisesi

İngiltere topraklarında Protestanlığın yayılması, Kral 8. Henry (1509-1547) ile başlamıştır. Kral’ın karısını boşama talebi papalık tarafından reddedilmesiyle (1530) süreç hızlanmıştır. İsteği kabul edilmeyen Kral, Katolik mezhebinden ayrılma sürecini başlatmıştır. Kilise yapısı bakımından Katolik, inanç bakımından Protestanlığın ağır bastığı İngiliz milli kilisesi Anglikan Kilisesi olarak adlandırılmıştır.

Anglikan Kilisesi’nin Kuruluş Sebepleri:

- i. Protestan fikirlerin geniş halk kesimlerinde etkisini artırmasıyla 8. Henry’nin de bu doğrultuda bir siyaset gütmemesinin zorunlu hale gelmesi.
- ii. Kral 8. Henry’nin hükmettiği coğrafyada dini alan gibi konularda dâhi kendi otoritesinin dışındaki güçleri bertaraf etme, böylelikle İngiltere içindeki tüm kurum ve kuruluşlarda kendi mutlak egemenliğini tesis etme düşüncesi.

Kaynakça

Arık, Durmuş. “Hristiyanlık (Tarihsel Süreç)”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ali Rafet Özkan- Kemal Polat (ed.). 89-113. Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayını, 2018.

Durak, Nihat. *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.

Durak, Nihat. *Süryaniler Açısından 451 Kadıköy Konsili*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.

Erbaş, Ali vd.. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayını, 2019.

Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Hristiyanlık”. *Dinler Tarihi*. Mustafa Alıcı-Süleyman Turan (ed.). 427-482. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Baskı, 2020.

Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Hristiyan Mezhepleri”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ali Rafet Özkan- Kemal Polat (ed.). 132-153. Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayını, 2018.

Gündüz, Şinasi vd.. *Dinler Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi AUZEF Yayını, ts.

Katar, Mehmet. “Hristiyanlık I”. *Dinler Tarihi*. Ali İhsan Yitik (ed.). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2012.

Kuzgun, Şaban. *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*. İstanbul: Metinler Matbaacılık, 1991.

Meral, Yasin. “İsrail Kim? -Kur'an'da Geçen İsrail'in Kimliği Üzerine Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 65/2 (Kasım 2024). 923-966. <https://doi.org/10.33227/auifd.1562288>.

Ünal, Mustafa. “Hristiyanlık (İnanç, İbadet ve Gelenekler)”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ali Rafet Özkan- Kemal Polat (ed.). 114-131. Erzurum: Atatürk Üniversitesi AÖF Yayını, 2018.

Yılmaz, Nuh. “Filioque Meselesi ve Arka Planı”. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2 (2022), 515-533.

<http://uzem.kocaeli.edu.tr>

uzem@kocaeli.edu.tr

